

**Tallinna Tehnikaülikool**

Õiguse instituut

# **LGBT inimeste olukorra uuringute analüüs**

Koostasid: Ülle-Marika Papp ja Riina Kütt

**Projekt „Diskrimineerimisega võitlemine ning  
sallivuse ja võrdse kohtlemise edendamine Eestis“**



**erinevus  
rikastab**

**Tallinn, november 2011**

**Aruande koostasid:** Ülle-Marike Papp ja Riina Kütt

**Aruande valmimise periood:** 1. august – 30. november 2011

**Aruanne annab ülevaate** viimasel 10 aastal Eesti LGBT olukorda käsitlevatest uuringutest, võrdleb metodoloogilisi lähenemisviise ja tulemusi ning toob välja edasised võimalikud uurimissuunad ning teemad nimetatud valdkonnas.

Teiseks annab aruanne ülevaate LGBT inimeste probleemidest ja murekohtadest nende esindusorganisatsioonide liikmetega ja antud teemavaldkonnaga tegelevate riigiametnikega läbiviidud intervjuude põhjal.

Aruanne toob välja aktuaalsemad õiguslikud ja sotsiaalsed probleemid, millega seisavad silmitsi LGBT inimesed ja Eesti ühiskond ning soovitusel edasiste uuringute osas.



TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL  
ÕIGUSE INSTITUUT



ERINEVUSTE POOLT  
DISKRIMINEERIMISE VASTU

sotsiaal  
ministeerium

Projekti finantseerivad Euroopa Liit, Sotsiaalministeerium ja Tallinna Tehnikaülikooli õiguse instituut.

**Projekti toetatakse Euroopa Liidu tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse programmi PROGRESS (2007-2013) raames.**

Programmi haldab Euroopa Komisjoni tööhõive, sotsiaalküsimuste ja võrdsete võimaluste peadirektoraat. Programm loodi selleks, et toetada rahaliselt Euroopa Liidu eesmärkide rakendamist tööhõive ja sotsiaalse solidaarsuse valdkonnas ning aidata seeläbi kaasa Euroopa 2020 strateegia eesmärkide saavutamisele kõnealusel valdkonnas.

Seitsmeaastane programm on suunatud kõikidele huvirühmadele, kes aitavad välja töötada asjakohaseid ja tõhusaid õigusakte ning kujundada tööhõive ja sotsiaalpoliitikat Euroopa Liidu 27 liikmesriigis, Euroopa Vabakaubanduse Assotsiatsiooni riikides ning Euroopa Liidu kandidaatriikides ja potentsiaalsetes kandidaatriikides.

Täiendav teave: <http://ec.europa.eu/progress>.

**Uuringus toodud teave ja selle järeldused ei pruugi kattuda Euroopa Komisjoni vaadete ja seisukohtadega.**

## Sisukord

<b>Sissejuhatus .....</b>	<b>6</b>
Andmete kogumisest .....	8
<b>I PEATÜKK. LGBT inimeste õigusliku ja sotsiaalse keskkonna alased uurimused .....</b>	<b>11</b>
<b>1.1. Õigusteaduslikud analüüsid Eesti õiguse kohta, mis puudutavad LGBT inimeste õigusi.....</b>	<b>11</b>
<b>1.1.1. Rahvusvahelised inimõiguste kaitstust jälgivad organisatsioonid.....</b>	<b>11</b>
1.1.1.1. Euroopa Nõukogu.....	11
1.1.1.2. EL Põhiõiguste Agentuur (FRA) .....	11
1.1.1.3. Amnesty International .....	13
1.1.1.4. Rahvusvaheline lesbi- ja geiassotsiatsioon (ILGA).....	13
1.1.1.5. Rahvusvahelise lesbi- ja geiorganisatsiooni Euroopa esindus (ILGA Europe).....	14
1.1.1.6. IDAHO report 2011 – Estonia .....	14
<b>1.1.2. Eesti õigusteaduslikud uurimused, õigusanalüüsid .....</b>	<b>14</b>
1.1.2.1. Justiitsministeerium .....	14
1.1.2.2. Tartu Ülikool .....	15
1.1.2.3. Tallinna Tehnikaülikooli.....	17
1.1.2.4. Akadeemia Nord.....	17
1.1.2.5. Sisekaitseakadeemia .....	18
1.1.2.6. Artiklid teadusväljaannetes .....	18
<b>1.2. Sotsiaalteaduslikud ja avaliku arvamuse uuringud .....</b>	<b>19</b>
<b>1.2.1. Rahvusvaheliste organisatsioonide ja institutsioonide uuringud .....</b>	<b>19</b>
1.2.1.1. Euroopa Komisjon .....	19
1.2.1.2. Euroopa väärtuste uuring .....	22
1.2.1.3. Euroopa sotsiaaluuring.....	23
1.2.1.4. Maailma väärtusuuring.....	24
1.2.1.5. OECD .....	25
1.2.1.6. Network of socio-economic experts in the non-discrimination field .....	25
1.2.1.7. Soome demograafiauuringute instituut .....	25
<b>1.2.2. Eesti uuringud .....</b>	<b>26</b>
1.2.2.1. Justiitsministeerium .....	26
1.2.2.2. Sotsiaalministeerium.....	27
1.2.2.3. Tervise arengu instituut .....	29
<b>1.3. Uurimused/ülevaated gei-liikumistest, LGBT inimeste kogemustest ja nende tõlgendustest, avalikus arvamuses ilmnenu hoiakutest LGBT inimeste suhtes. ....</b>	<b>29</b>
<b>1.3.1. Rahvusvahelised uuringud.....</b>	<b>29</b>
1.3.1.1. The EMIS project .....	29
<b>1.3.2. Eesti uuringud .....</b>	<b>30</b>
1.3.2.1. Tervise Arengu Instituut.....	30
1.3.2.2. Tartu Ülikool .....	33
1.3.2.3. Tallinna ülikool .....	40
1.3.2.4. Eesti Kunstiakadeemia.....	46

1.3.2.5. Tartu Tervishoiu Kõrgkool .....	46
1.3.2.6. Kõrgem Usuteaduslik Seminar.....	46
1.3.2.7. Kolmanda sektori organisatsioonid.....	46
1.3.3. Artiklid ja ettekanded .....	48
<b>II PEATÜKK. LGBT kogukonna arvamused ja ootused –</b>	
<b>süvaintervjuude kokkuvõte .....</b>	<b>49</b>
2.1. LGBT kogukond.....	51
2.2. LGBT inimeste eri valdkondade probleemid.....	52
2.3. Uurimused.....	55
2.4. Teenuste vajadus.....	59
2.5. LGBT temaatika kajastus meedias .....	60
2.6. Koolitusvajadus.....	61
2.7. Arengusuundumused.....	62
<b>III PEATÜKK. Kokkuvõte ja soovitused edasisteks uuringuteks ja</b>	
<b>seireandmete kogumiseks .....</b>	<b>65</b>
3.1. Uurimuste üldiseloomustus .....	65
3.2. Teemavaldkonnad ja lüngad.....	68
3.3. Edasised vajalikud uurimissuunad ning teemad .....	70
<b>Kokkuvõte .....</b>	<b>73</b>
<b>Lisad .....</b>	<b>74</b>
Lisa nr. 1. Intervjueeritute nimekiri .....	74
Lisa nr. 2. LGBT organisatsioonid, suhtlus- ja teabeportaali Eestis.....	75
Lisa nr. 3. Euroopa Nõukogu otsus ja soovitused .....	86
Lisa nr. 4. Rahvusvahelise Pereplaneerimise Liidu deklaratsioon .....	91
Lisa nr. 5. The Yogyakarta Principles .....	121

## Sissejuhatus

Seksuaalsus on kõigis ühiskondades inimeseks olemise lahutamatu osa. Samal ajal, kui üksikisikud kogevad, olenevalt sisemistest ja välistest faktoritest, oma seksuaalsust erinevalt, peaksid seksuaalsusega seotud inimõigused, nende kaitse ja edendamine olema kõikjal ja kõigile inimestele ühtemoodi tagatud. Lisaks, seksuaalsust peaks tunnustama kui inimelu positiivset osa. Seksuaalõigused on universaalsed inimõigused, mis põhinevad inimeste vabadusel, väärikusel ja võrdsusel.<sup>1</sup>

Homoseksuaalsust ei peeta juba pikka aega ei kuriteoks, haiguseks ega hälbeks, samuti mitte ainult LGBT inimeste endi individuaalseks probleemiks, vaid see on ajas muutuv mõiste, mille konkreetne sisustamine sõltub ühiskonnas eksisteerivatest arusaamadest, suhtumistest ja kokkulepetest. Suhte ja seksuaalsuse standardid on muutunud ja üha muutumas. Inimese kategoriseerimine mehe või naisena on jäämas kitsaks ja tulevikus tuleb ka Eestis seda spektrit avardada – lisaks homoseksuaalidele ja biseksuaalidele tuleb arvestada transseksuaalide ja ehk paljude muudegi identiteetidega.

Lesbi- ja geiliikumine on suhteliselt uus nähtus, selle eelduseks Eestis sai ideoloogiliste piirangute hajumine nõukogude režiimi nõrgenedes. Sõltumatu ajakirjanduse teke võimaldas seksuaalvähemustel oma hääl kuuldavale tuua. Esimeste gei- ja lesbitutvumiskuulutuste avaldamise tulemusel hakkasid kogunema tulevaste organisatsioonide alguümikud.

Diskrimineerimisvastast võitlust käsitleva EL-i uuringu<sup>2</sup> tulemuste põhjal selgub, et liikmesriikides ei olda kuigi palju kursis seadustega, mis keelavad otsese ja kaudse diskrimineerimise soo, rahvuse, rassi, vanuse, seksuaalse sättumuse, puude, usutunnistuse või veendumuste alusel. Uuringust ilmneb, et ainult iga kolmas kodanik teab oma õigusi juhtudel kui ta peaks langema diskrimineerimise või ahistamise ohvriks. Samas on EL-i kodanike meelest diskrimineerimine nende riigis ikka veel laialt levinud (64%) ja nad sooviksid, et see olukord muutuks. Valdav enamik eurooplastest on arvamusel, et puuetega inimesed (79%), mustlased (77%), üle 50-aastased (69%) ja teistest rahvustest isikud (62%) on ühiskonnas ebasoodsas seisundis.

Eesti on kuulub liikmesriikide hulka, kus elanikud paljuski ei tea ega tunne diskrimineerimise olemust ning pigem arvatakse, et diskrimineerimine on harva esinev nähtus. On selge, et kui inimesed ei tea oma põhiõigusi, ei oska nad hoiduda ka teiste inimeste põhiõiguste rikkumisest.

Küllap on vajadus kiireks õigusloomeks Eestis tinginud ka selle, et laiemale avalikkusele on seni jäänud avamata ja selgitamata sellised põhimõisted nagu õigusriiklus, inimõigused, demokraatia, inimväärikus, võrdsus ja solidaarsus nende euroopalikes tähendustes. Sotsiaalset õiglust käsitletakse siiani peamiselt majanduslike ressursside omamise aspektist.

---

<sup>1</sup> Seksuaalõigused: Rahvusvahelise pereplaneerimise Föderatsiooni deklaratsioon. [http://www.ippf.org/NR/rdonlyres/317E5FAA-A05A-4B95-9468-E5DA1D053EBD/0/Declaration\\_Estonian.pdf](http://www.ippf.org/NR/rdonlyres/317E5FAA-A05A-4B95-9468-E5DA1D053EBD/0/Declaration_Estonian.pdf)

<sup>2</sup> Eurobaromeetri uuringud nr 227, 263, 317 diskrimineerimise ja ebavõrdsuse kohta.

Lissaboni lepingu jõustumisega sai Eestile õiguslikult siduvaks Euroopa Liidu põhiõiguste harta. ELi põhiõiguste harta artiklis 21 on selgesõnaliselt sätestatud igasuguse diskrimineerimise, sh seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimise keeld. Erinevalt Euroopa vanematest liikmesriikidest, kus LGBT inimeste õiguste teemadel on avaldatud mahukaid kogumikke enam kui kümmekond aastat,<sup>3</sup> on Eesti õigusteadlaste ja uurijate jaoks see ikkagi suhteliselt uus teema.

2010. aasta aruandes homfoobia, transfoobia ning seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi alusel diskrimineerimise kohta käsitles Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet ka transseksuaalide õigusi, mis on lisatud naiste ja meeste võrdõiguslikkuse 2010.–2015. aasta strateegiasse. Põhimõtteliselt tuleb direktiivide 2004/113/EÜ ja 2006/54/EÜ sätete rakendamisel arvesse võtta soolist identiteeti. Näiteks on vaja üle vaadata lahtusega seotud nõuded, mis võivad olla vastuolus transseksuaalide õigusega vääriskusele ja puutumatussele.<sup>4</sup>

Euroopa Nõukogu Parlamentaarse assamblee otsus<sup>5</sup> ja soovitus<sup>6</sup> seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi alusel toimuva diskrimineerimise vastu võitlemise meetmetest annab ka Euroopa Liidu liikmesriikidele suuniseid, mille abil parandada LGBT kogukonna õiguste austamist, kaitset ja toetamist. Meetmed puudutavad õiguslikke ja poliitilisi küsimusi diskrimineerimise vältimiseks järgmistes valdkondades: vihakuriteod ja vihakõne; ühinemisvabadus ja väljendusvabadus, õigus era- ja pereelu austamisele, tööhõive, haridus, tervis, eluase, sport, õigus varjupaigale. (Vt. Lisa nr 4)

2011. a. võttis ÜRO Inimõiguste Nõukogu vastu resolutsiooni inimõiguste rikkumisest, mis lähtuvad seksuaalsest orientatsioonist või soolisest identiteedist. See on selle organisatsiooni LGBT inimeste teemaline esimene selge seisukohavõtt Inimõiguste ülddeklaratsiooni valguses.

Rahvusvaheline pereplaneerimise föderatsioon<sup>7</sup> (International Planned Parenthood Federation, IPPF) on vastu võtnud deklaratsiooni<sup>8</sup> seksuaalõigustest, mis lähtub põhimõttest, et seksuaalõigused on seksuaalsusega seotud inimõigused. Deklaratsioon seksuaalõigustest rõhutab, et kõik isikud on sündinud vabana ja võrdsena nii enesevääriskusele kui õigustele ja neil peab olema sool või seksuaalsusel põhineva diskrimineerimise vastu võrdne kaitse seaduse ees. Loomulikult peavad seadused ka kõiki isikuid võrdselt kohtlema.

Deklaratsioonis on sõnastatud inimeste põhiõigused: igaühel on õigus osaleda ühiskonnaelus olenemata soost või seksuaalsusest, kõigil isikutel on õigus elule ja isikuvabadusele, turvalisusele ja kehalisele terviklikkusele, eraelu puutumatussele,

---

<sup>3</sup> Andrew Clapham and Gees Waaldok. *Homosexuality: a European Community issue: essays on lesbian and gay rights in European Law and Policy*. European Human Rights Foundation. Dordrecht, Boston. London. Kluwer Academic Publishers. 1993.

<sup>4</sup> Lesbide, geide, bi- ja transseksuaalide õigused Euroopa Liidus.  
[http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-Factsheet-Homophobia-Study-2010-FS1\\_ET.pdf](http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-Factsheet-Homophobia-Study-2010-FS1_ET.pdf)

<sup>5</sup> Resolution 1728 (2010)<sup>1</sup> Discrimination on the basis of sexual orientation and gender identity. *CoE Text adopted by the Assembly* on 29 April 2010 (17th Sitting).  
<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1728.htm>

<sup>6</sup> Recommendations on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity  
<http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1915.htm>

<sup>7</sup> IPPF - [www.ippf.org](http://www.ippf.org)

<sup>8</sup> Sexual rights: an IPPF declaration <http://www.ippf.org/en/Resources/Statements/>

õigus olla tunnustatud seaduse ees ja vabalt otsustada oma seksuaalsuse üle, valida seksuaalpartnereid, kogeda täielikult oma seksuaalset potentsiaali ja naudingut, õigus mõtte-, arvamuse- ja väljendusvabadusele sh. seksuaalsust, seksuaalset suundumust, soolist identiteeti ja seksuaalõigusi puudutavates küsimustes, õigus tervisele ja haridusele, õigus valida, kas abielluda või mitte, kas planeerida ja rajada peret või mitte, kas ja millal saada lapsi ning otsustada vabalt ja vastutustundlikult oma laste arvu ja nende sündimise aja üle keskkonnas, kus seadused ja poliitika tunnustavad peremudelite mitmekesisust, kaasa arvatud mudelid, mis ei ole määratletud põlvnemise või abieluga. Tagatud peab olema õigus esitada arupärimine neile, kelle kohustuste hulka kuulub seksuaalõiguste toetamine. Deklaratsioon näitab, kuidas põhilised inimõigused rakenduvad seksuaalsusele. (Vt. Lisa nr 5)

Rahvusvahelistes lepingutes ja siseriiklikes seadustes kehtestatud inimõiguste normid, eelkõige diskrimineerimise keeld on siiski ainult toetavaks raamistikuks, mis pakub võimalusi oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda. Sama oluline on järgida inimõiguste kaitstust igasuguste otsuste puhul, kuivõrd riiklikus poliitikas osatakse näha seadusaktide ning otsuste mõju erinevatele ühiskonnagruppidele. Kõige olulisem on aga see, mis toimub ühiskonnas, kogukondades, töökohas, koolis, perekonnas, meedias jne. Takistused tulenevad peamiselt püsivast sallimatusest ja negatiivsest suhtumisest LGBTkogukonda. Sallimatus ja eelarvamused on enamasti seotud teadmatusega – seetõttu on üha olulisem uute teaduslike teadmiste loomine. Kui mujal riikides alustati soolisuse ja LGBT teemade alaste uuringutega juba 1970.-tel, siis Eestis on sellelaadsed uuringud alles algusjärgus. Ilmunud on küll üksikud avalikkusele kättesaadavad raamatud ja väljaanded või teemakäsitlused alapeatükki-dena<sup>9</sup> mõne laiemal teemal, aga teaduslikud käsitlused jäävad sageli vaid käsikirjadena ülikoolide osakondadesse või raamatukogudesse.

## Andmete kogumisest

Ülevaate koostamiseks selgitati välja nii Eestis kui väljaspool Eestit Eesti kohta tehtud uuringud ja teadustööd LGBT inimeste õiguste ja olukorra kohta, keskendudes eelkõige õigus- ja sotsiaalvaldkonnale.

Materjalide otsingul alustati rahvusvaheliste inimõiguste organisatsioonide raportitest ja ülevaadetest: Euroopa Nõukogu (Council of Europe), EL Põhiõiguste Agentuur (European Union Agency for Fundamental Rights, FRA), Rahvusvaheline Gei- ja Lesbiinimõiguste Komisjon (IGLHRC), mis kogub teavet LGBT olukorra kohta ka mujalt riikidest kui USA,<sup>10</sup> Rahvusvaheline Geide ja Lesbide Assotsiatsioon (ILGA),<sup>11</sup> selle Euroopa ühendus (ILGA Europe),<sup>12</sup> Rahvusvahelise homfoobiavastase päeva veebiportaal (International Day Against Homophobia ja Transphobia, IDAHO),<sup>13</sup> transsooliste rühmitused nagu IGTA (International Gender Transient Affinity)<sup>14</sup> ning

<sup>9</sup> Niiberg, T. Naiseks, emaks, daamiks. AS Atlex, 2008, ptk. 12 – Lesbiline, biseksuaalne ja transseksuaalne tüdruk (naine).

<sup>10</sup> International Gay and Lesbian Human Rights Commission <http://www.iglhrc.org/cgi-bin/iowa/home/index.html>

<sup>11</sup> International Lesbian and Gay Association <http://ilga.org/>

<sup>12</sup> <http://www.ilgaeurope.org/>

<sup>13</sup> <http://www.dayagainsthomophobia.org/-IDAHO-english,41->

<sup>14</sup> <http://reocities.com/WestHollywood/6456/estonia>

Eesti LGBT organisatsioonide veebilehtedelt ja portaalidest, Eesti riigiasutuste veebilehtedelt.

Töö käigus selgitati välja teemakohased Euroopa Komisjoni avaliku arvamuse uuringud, üleeuroopalised sotsioloogilised longituuduuringud.

Eesti uuringute, sh LGBT teemaliste bakalaureuse- ja magistritööde väljaselgitamisel kasutati RR andmebaase DART-Europe E-theses Portal,<sup>15</sup> eesti õigusbibliograafia andmebaasi<sup>16</sup> ja võrguteavikuid,<sup>17</sup> andmebaasi DSapce,<sup>18</sup> Eesti sotsiaalteaduste andmearhiivi ESSTA, Rahvatervise raamatukogu andmebaasi,<sup>19</sup> Tallinna Ülikooli raamatukogu, kõrgkoolide õigus- ja sotsiaalvaldkondade instituutide veebilehed jne.

Lisaks viid otsingud läbi Google'i otsimootoriga LGBT teemat identifitseerivate märksõnadega: seksuaalvähemused, gei, lesbi, LGBT, homoseksuaalsus, samasoolised, transinimesed, seksuaalne orientatsioon, seksuaalne sättumus ja diskrimineerimine. Nii mõnegi üliõpilastööni jõuti läbi teistes töodes toodud viidete.

Kümnenadi algusperioodil tehtud uurimused saadi isiklikult L. Kotteri käest.

Otsinguid rahvusvaheliste uuringute väljaselgitamiseks sotsiaalteaduslikest andmebaasidest (Sociological Abstracts, PAIS (poliiticateadused), ERIC (haridus-uuringud) teostati järgmiste märksõnadega: gay, lesbian, bisexuality, GLBT, LGBT, transgender, gender identity, Queer Theory, homosexuality, homophobia.

Arvukad institutsioonid juhivad tähelepanu sellele, et naiste vastu suunatud vägivalda uurimisel tuleb arvestada ka soolist vägivalda seksuaalse orientatsiooni tõttu (OECD), aga Eestis tehtud vägivalda uuringud pole seda seni arvestanud, seetõttu jäeti analüüsist välja põhiliselt soolise ebavõrdsuse teemalised tööd.

Infootsingu käigus selgusid 6 rahvusvahelist organisatsiooni, kes lisaks ÜRO inimõiguste alaste konventsioonide komiteedele ja Euroopa Komisjonile koguvad ja analüüsivad ja avalikustavad andmeid Eesti LGBT kogukonda kuuluvate isikute õigusliku ja sotsiaalse olukorra kohta, 6 Eesti kõrgkooli, kus on kaitstud teemakohaseid magistri- ja bakalaureusetöid, kaks ministeeriumi, mis on avaldanud uurimusi ning Tervise Arengu Instituut, mis on keskendunud seksuaalkäitumise ja tervise teemadele.

Töö käigus selgusid välja 10 rahvusvahelist seireuuringut (longituuduuringut), mis keskenduvad diskrimineerimise, sallivuse ja väärtuste ning sotsiaalse keskkonna arengute mõõtmisele, 10 magistri-, 16 bakalaureuse-, 2 diplomi- ja 1 seminaritööd ning 15 muud uuringut, mis puutuvad LGBT kogukonna problemaatikat.

<sup>15</sup> Euroopas kaitstud väitekirjad: <http://www.dart-europe.eu/basic-search.php>

<sup>16</sup> *Bibliographia Juridica Estonica*: <http://www.nlib.ee/public/documents/valjaanded/BIE/BIE2009.pdf> (Nimestikku on koondatud 2009. a. Eestis ilmunud õigusteaduslik kirjandus, samuti on püütud registreeritud välismaal ilmunud Eesti õigussüsteemi käsitlev kirjandus ja Eesti juristide mujal avaldatud kirjutised. Lisatud on Tartu Ülikooli ja Akadeemia Nord õigusteaduskonnas kaitstud teadustööd).

<sup>17</sup> *Bibliographia iuridica Estonica* 2008 = Eesti õigusbibliograafia [võrguteavik] / koost.Maia Ruttu ; toim. Katrin Ordlik, Gerli Eero. - Tallinn : Eesti Rahvusraamatukogu, 2009. - 174 lk.  
<http://www.nlib.ee/vvfiles/0/BIE2008.pdf>

<sup>18</sup> A/b DSapce Tartu Ülikoolis kaitstud väitekirjad alates 2004.a.  
<http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/3>

<sup>19</sup> RaTeRa – Rahvatervishoiu raamatukogu. Raamatukogu andmebaasi on lisatud alates 2008. aastast rahvatervishoiu valdkonnas Eesti andmetel avaldatud teadusartiklite viited  
<http://rahvatervis.ut.ee/>



Suur osa teemasid seostub kooselu tunnustamise õiguslike küsimustega ja seksuaaltervisega, aga üpris põhjalikult on kirjeldatud ka ühiskonnapoolseid hoiakuid ja suhtumisi ning LGBT inimeste endi arvamusi ja ootusi. Valdav osa uurimustest lähtub õiguslikust analüüsist ja kvantitatiivsetest küsitlusandmetest. Viimastel aastatel on suundumus kasutada kvalitatiivseid andmekogumis- ja -töötlemise meetodeid.

Tinglikult võib uurimused rühmitada kolme suuremasse küsimusteringi:

- *kehtiv õigus ja selle analüüsid;*
- *ühiskonnas valdavate väärtushoiakute (sallivus-tolerantsus), sh. Heteronormatiivsust ja võimuküsimusi kirjeldavad ja kaardistavad uuringud;*
- *LGBT inimeste erinevate gruppide spetsiifilised vajadused ja võimalused ühiskonnaelu valdkondades (tervishoid, kaitsevägi, diskrimineerimine, identiteet jms).*

Eesti LGBT inimeste olukorda peegeldavad uuringud on toodud institutsioonide kaupa ja kronoloogilises järgnevuses, kus eespool on uuemad publikatsioonid ja uurimistööd. Iga töö puhul on võimaluse korral avatud see osa põhisisust, mis on seotud LGBT inimestega või hoiakutega nende kohta. Juhul, kui uurimused on elektrooniliselt kättesaadavad, on toodud ka link täistekstile, muudel juhtudel vaid viidetele. Varasemad uurimused on nii mõnigi kord vaid paberkandjal ja eeldab pöördumist autori või vastava ülikooli või organisatsiooni poole.

Analüüsi raames viid läbi süvaintervjuud riigiasutuste, uurimisorganisatsioonide ja Eesti LGBT (lesbi, gei, bi- ja transseksuaalsete) organisatsioonide esindajatega LGBT inimeste igapäevaste probleemide ja seni läbiviidud ning vajatavate uuringute kaardistamiseks. Kokku viidi läbi 18 intervjuud, millest 11 toimus näost-näku meetodil ja 7 telefoniintervjuu/meili teel. Intervjueeriti riigiasutuste, uurimisasutuste ja LGBT organisatsioonide esindajaid.

Intervjuudes väljendatud seisukohti ei tooda nimeliselt välja. Informatsiooni kasutati eelkõige koondpildi loomiseks LGBT inimeste olukorrast Eestis, LGBT kogukonnast endast, LGBT inimeste probleemidest, uurimuste ja teenuste vajadusest, meedia rollist, LGBT valdkonna teadlikkuse tõstmisest ning arengusuundumustest. Intervjuude analüüsi tulemusena selgusid olulisemad teemavaldkonnad ja probleemid, aga ka soovitus edasiste uuringute korraldamiseks.

Aruande esimene peatükk annab ülevaate uuringutest, teine peatükk intervjuudest selgunud probleemidest ja ettepanekutest, kolmas peatükk sisaldab soovitusi edasiseks uurimistegevuseks ja andmekogumiseks.

# I PEATÜKK. LGBT inimeste õigusliku ja sotsiaalse keskkonna alased uurimused

Peatükis kirjeldatakse rahvusvaheliste organisatsioonide poolt läbi viidud võrdlusuuringuid, Eesti valitsusasutuse uurimust ning avalik-õiguslike ülikoolide üliõpilastööde raames teostatud analüüse LGBT inimeste õiguste kaitsest.

## 1.1. Õigusteaduslikud analüüsid Eesti õiguse kohta, mis puudutavad LGBT inimeste õigusi.

### 1.1.1. Rahvusvahelised inimõiguste kaitstust jälgivad organisatsioonid

Inimõiguste kaitstust analüüsivate raportite üheks eesmärgiks on rõhutada rahvusvaheliste inimõiguste normide universaalset kehtivust, selgitada inimõiguste teema tähtsust, kindlustada valitsustepoolne inimõiguste järgimine.<sup>20</sup> Kõnealused raportid toovad välja taksitusi, mis piiravad õiguste kasutamist, võrdseid võimalusi, riivavad võrdsusõigusi jms.

Osa raportitest sisaldab soovitusi nii siseriiklikeks kui rahvusvahelisteks meetmeteks, muudatusteks, et kindlustada eri osapoolte (MTÜ-d, valitsused, poliitilised parteide tegevus vastuvõetud soovitude rakendamiseks vaatlusalustes valdkondades). Lisaks on nii mõnelgi juhul välja töötatud üksikasjalikud meetodid, mis tagavad võrreldavuse eri riikide vahel ja ajaliselt ka siseriiklikult.

Ekspertninnangutena saab arvestada ÜRO inimõiguste komitee soovitusi Eestile seoses ÜRO poliitiliste ja kodaniku õiguste rahvusvahelise pakti ja muude inimõiguste alaste konventsioonide täitmisega. Soovitused sisaldavad mitmeid punkte seoses LGBT inimeste õigusi puudutavate küsimustega ja tõstatavad küsimuse Eesti võrdse kohtlemise seaduse tegeliku mõju ja efektiivsuse kohta.

#### 1.1.1.1. Euroopa Nõukogu

**Discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition. Council of Europe, September 2011**

[http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_en.pdf)

Aruandes mõõdetakse Euroopariikide elanike nõustumist-mittenõustumist seoses erinevate väidetega.

Näiteks väidet, et homoseksuaalsed abielud peavad olema lubatud kogu Euroopas, nõustus Eestist 21% vastanutest, vaid 1% nõustus väitega, et homoseksuaalsetel paaridel peaks kogu Euroopas olema lapsendamisõigus.

#### 1.1.1.2. EL Põhiõiguste Agentuur (FRA)

**European Union Agency for Fundamental Rights, “Homophobia and Discrimination on the grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the European Union Member States:**

---

<sup>20</sup> De jure analüüsid selgitavad välja, kas kõigi õigused on kaitstud, olenemata sellest, kui suure sotsiaalse grupiga on tegemist.

**Part 1 – Legal Analysis”, 2008; “Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity in the European Union Member States:**

(Homofobia ja diskrimineerimine seksuaalse sättumuse alusel Euroopa Liidu liikmesriikides: 1. osa – õiguslik analüüs. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet 2008.)

Liikmesriikide õiguslikku olukorda analüüsiva aruande koostas agentuuri õigusekspertide võrgustik

**Haruoja, Merle; Käsper, Kari ja Meior, Marianne (2008). *Thematic Legal Study on Homophobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation (Estonia)* [Temaatiline õigusuuring homofobiast ja diskrimineerimisest seksuaalse sättumuse alusel (Eesti)]. EL Põhiõiguste Agentuur, veebruar 2008. [http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-hdgso-NR\\_EE.pdf](http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-hdgso-NR_EE.pdf).**

**Part II – The Social Situation”, 2009; “Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity: 2010 Update – Comparative Legal Analysis”, 2010.**

Homofobia ja diskrimineerimine seksuaalse sättumuse ja soolise identiteedi alusel Euroopa Liidu liikmesriikides: 2. osa – sotsiaalne olukord. 2009. a.

Andmed on kogutud intervjuudest LGBT organisatsioonidest, küsitlusega võrdse kohtlemise eest vastutavatest institutsioonidest liikmesriikides kombineeritult akadeemilises kirjanduses ilmunuga ja Eurobaromeetri uurimustega.

*EL Põhiõiguste Agentuuri aruannetest selgub, kuivõrd varieeruv on homo-, bi- ja transseksuaalide õiguste kaitse kogu Euroopas.*

Aruanded keskenduvad järgmistele teemavaldkondadele:

- *Hoiakud LGBT inimeste suhtes*
- *Kogunemisvabadus*
- *Vihakuriteod ja vihakõne*
- *Meedia*
- *Tööturg*
- *Haridus*
- *Tervishoid*
- *Usuinstitutsioonid*
- *Sport*
- *Asüüliõigus*
- *Mitmene diskrimineerimine*
- *Transinimesed*
- *Teadmiste tõstmine uurimuste ja andmekogumiste abil*

Kuna LGBT teema on tähelepanu alla kerkinud alles 1990-te lõpust ja 2000-te algusest, pole aruannetes kuigi palju statistilisi andmeid. Seetõttu on üheks aruannete osaks sotsiaalne analüüs, mis püüabki välja selgitada nii selliste andmete puudumise kui seose isikuandmete (seksuaalse orientatsiooni) kaitse normidega.

2009.a. uuringu kohaselt toetas samasooliste inimeste abielusid 21% Eesti elanikest, Lätis 12% ja Leedus 17% elanikest.

**EL Põhiõiguste Agentuur (2010). Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity. 2010 Update. Comparative legal analysis.**

**(Homofobia, transfoobia ja diskrimineerimine seksuaalse orientatsiooni ja soo identiteedi alusel. 2010. aasta täiendus. Võrdlev õigusabaluus)**

**<http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-LGBTreport-update-corr2010.pdf>.**

Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti aruanne „Homophobia, transphobia and discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity” (Homofobia, transfoobia ja diskrimineerimine seksuaalse sättumuse alusel ning sooline identiteet) osutab kolmele probleemile, millega lesbid, geid, bi- ja homoseksuaalid Euroopa Liidus kokku puutuvad.

Uuringus tuuakse välja kuus põhilist (omavahel seotud) küsimust, mille puhul liikmesriikides on nii positiivseid kui ka negatiivseid suundumusi. Olulisemateks teemavaldkondadeks, mida õiguslikust ja sotsiaalsest aspektist peaks silmas pidama, on kogunemis- ja sõnavabadus, vaenuõhutamise ja vihakuritegude kriminaliseerimine, transseksuaalide ebavõrdne kohtlemine ja diskrimineerimine, vaba liikumine ja perede taasühinemine (probleemid seoses samasooliste isikute partnerluste või abielude tunnustamise/mittetunnustamisega), LGBT kogukonna liikmetest varjupaiga taotlejate rahvusvaheline kaitse (kas varjupaiga taotlejatel, kes soovivad kaitset oma seksuaalsest sättumusest või soolisest identiteedist tingitud tagakiusamise eest, on/ei ole õigus seda saada, kui nad saavad elada oma riigis endi seksuaalsust ja soolisust paljastamata), soovahetusega seotud õigusliku tunnustuse ja võrdse kohtlemise tagamine kõigis ühiskonnaelu valdkondades.

Põhiõiguste Agentuur on avaldanud **väljaande „Verbaalne vaenamine ja vihakuriteod seksuaalvähemuste (LGBT) hulka kuuluvate isikute vastu“**, mis juhib tähelepanu selliste tegude kriminaliseerimise olulisusele.

[http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Factsheet-homophobia-hate-speech-crime\\_ET.pdf](http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Factsheet-homophobia-hate-speech-crime_ET.pdf)

### **1.1.1.3. Amnesty International**

**Summary of Amnesty International's Concerns in the Region (Europe and Central Asia)**

**July – December 2006.**

Viidatakse Eestis toimunud pride’st osavõtjate ründamisele ennast natsionalistidena määratlenud grupi poolt (12. august) ning politsei mittekummumisele.

### **1.1.1.4. Rahvusvaheline lesbi- ja geiassotsiatsioon (ILGA)**

**ILGA State-Sponsored Homophobia Report A World Survey of Laws Prohibiting Same Sex Activity Between Consenting Adults 2011**

**[http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA\\_State\\_Sponsored\\_Homophobia\\_2011.pdf](http://old.ilga.org/Statehomophobia/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2011.pdf)**

The research, by Eddie Bruce-Jones & Lucas Paoli Itaborahy, Birkbeck College School of London, United Kingdom was updated in May 2011.

### **1.1.1.5. Rahvusvahelise lesbi- ja geiorganisatsiooni Euroopa esindus (ILGA Europe)**

**ILGA-Europe Annual Review: The Human Rights Situation of LGBTI People in Europe Rainbow Europe Map and Index (May 2011)**

[http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports\\_and\\_other\\_materials](http://www.ilga-europe.org/home/publications/reports_and_other_materials)

Indeks ja kaart näitavad, kuidas Euroopa riikides tunnustatakse LGBT inimeste inimõigusi.

Võrreldakse sõnaselget kaitstust diskrimineerimise eest seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteedi alusel, transinimeste õigusi, samasooliste paarisuhte tunnustamist, Samasooliste vanemaõigusi, seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteedi tõttu vihakõne ja vihakuritegude kriminaliseerimist, ühinemisvabaduse kaitstust, demonstratsioonide lubatust jms.

**ILGA Europe, Same-sex marriage and partnership: country-by-country,**  
[http://www.ilga-europe.org/home/guide/country\\_by\\_country](http://www.ilga-europe.org/home/guide/country_by_country)

### **1.1.1.6. IDAHO report 2011 – Estonia**

[http://www.dayagainsthomophobia.org/spip.php?page=fiche&id\\_mot=129&lang=en](http://www.dayagainsthomophobia.org/spip.php?page=fiche&id_mot=129&lang=en)

Viidatakse arengutele Eestis – soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku tegevusele, meeleavaldusele, Eesti geinoorte tegevusele.

### **1.1.2. Eesti õigusteaduslikud uurimused, õigusanalüüsid**

Õigusteaduslikes uurimustes on keskendunud seaduste vastavusele EL ja muude rahvusvaheliste lepetega, nende rakendamisele ja analüütilisele võrdlemisele teiste riikide vastavate seadustega, samuti sotsiaalses praktikas ilmnevatele lünkadele. Suurem osa töödest käsitleb samasooliste paaride kooselu tunnustamise ja sellega seotud valdkondade õiguslikke aspekte.

#### **1.1.2.1. Justiitsministeerium**

**Olm, Andra. Mitteabieluline kooselu ja selle õiguslik regulatsioon : [võrguteavik]. - Tallinn : Justiitsministeerium, 2009. - 96 lk. - Bibl. lk. 88-96.**

[http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=44568/Partnerlussuhted\\_anal%FC%FCs\\_09.07.2009.pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=44568/Partnerlussuhted_anal%FC%FCs_09.07.2009.pdf)

Töö eesmärgiks on analüüsida: millised on ühiskonna ootused mitteabielulise kooselu reguleerimise suhtes; kas on põhjust rääkida samasooliste paaride diskrimineerimisest Eestis seaduse tasandil; kas praegune mitteabielulise kooselu õiguskorraldus on abieluga võrreldes ebaõiglane; milline mudel sobiks kõige paremini Eesti vajadustele ja mis riiki tasuks võtta eeskujuks.

Väljaanne avab mitteabielulise kooselu mõiste ja olemuse, olulisemad põhiõiguste kaitset tagavad allikad (eraelu puutumatus, perekonnaellu puutumatus ja kaitse, abielu kaitse ja õiguse abielluda, võrdsuspõhiõiguse), annab ülevaate mitteabielulise kooselu regulatsioonimudelitest ja õiguslikest aspektidest.

Analüüsis puudutatakse õigusküsimusi, mis mitteabielulises kooselus probleeme tekitavad: partnerluse sõlmimise eeldused (vanus, suguluse keeld

jm), varalised suhted (ühiselt soetatud vara kuuluvus), üürisuhted (ühine eluase), lastega seotud küsimused (lapsendamise), pärimisõiguslikud küsimused, lahuselu ja partnerluse lõpetamine, partneri ülalpidamise küsimused. Üks alapeatükk (3.2.2., lk 45-55) käsitleb samasooliste paaride abielu.

Lisaks õiguslikule analüüsile ja võrdlusele teiste riikide seadustega viidatakse töös muudest uuringutest<sup>21</sup> selgunud hinnangutele, mis on antud samasooliste paaride kooselu puudutavatele väidetele. Analüüsis rõhutatakse, et kolmandiku vastajate arvates ei saa samasooliste paaride kooselu tunnustada ning ligi poolte arvates ei peaks samasoolistel paaridel olema võimalik oma kooselu ametlikult kinnitada.

### 1.1.2.2. Tartu Ülikool

#### Magistritööd

**Valk, Liis. Pererände regulatsioon Eestis ja haldusorganite võimalused fiktiivsete perekonnasuhete tuvastamiseks. Magistritöö. juhendaja: Aare Reenumägi. Tartu Ülikool, õigusteaduskond avaliku õiguse instituut. Tallinn, 2010.**

[http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15181/Valk\\_Liis.pdf?sequence=1](http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15181/Valk_Liis.pdf?sequence=1)

Töös võrreldakse Eesti õigust EN direktiividega – perekondade taasühinemise direktiivi<sup>22</sup> ja direktiiviga, mis tagab EL kodanike ja nende perekonnaliikmete õiguse vabalt liikuda ja elada liikmesriikide territooriumil.<sup>23</sup> Eesti õiguse võrdleva analüüsi käigus viitab autor nn. muudele kooselulistele suhetele, sh homo- ja transseksuaalsetele suhetele, seostades neid Euroopa Inimõiguste Kohtu seisukohaga, et perekonnaelu võib eksisteerida peale abielu ka muude de facto perekonnasuhete puhul ning et sel juhul hinnatakse kooselu olemasolu, suhte kestvust, laste olemasolu või muul viisil üksteisele pühendumise märke.<sup>24</sup> Töö autori väitel seda põhimõtet õigus praktikas rakendatud pole).

**Olesk, Margot. Kinnipeetava õigus vanglavälisele suhtlemisele. Magistritöö. Juhendaja: Madis Ernits. Tartu Ülikool, õigusteaduskond. Tartu, 2010.**

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52419/Olesk+MA.pdf>

Magistritöös analüüsib autor ühte olulist kinnipeetava õigust: õigust vanglavälisele suhtlemisele kui inim- ja põhiõigust. Uurimuses hinnatakse kriitiliselt, kuidas ja millises ulatuses need õigused Eestis realiseeruvad ja millised on vanglavälise suhtlemise olulised inim- ja põhiõiguslikud aspektid ning kehtiva õiguse võimalikud probleemkohad seaduse ja põhiseaduse tasandil ning EIÕK kontekstis.

---

<sup>21</sup> Järviste, L., Kasearu, K., Reinomägi, A. Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid, hoiakud. Sotsiaalministeeriumi toimetised 2008 nr 4.

<sup>22</sup> Council Directive 2001/55/EC on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons - July, 21st 2001

<sup>23</sup> Council Directive 2004/38/EC of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC.

<sup>24</sup> EIK 20.03.1997 otsus X.Y ja C v. Ühendkuningriigid, § 36.

Peatükis 3.2.2.5. Perekondlikud õigused käsitletakse ka homoseksuaalide õigusi (lk 93).

Töö põhijärelduseks on, et kinnipeetava vanglaväline suhtlemine on Eestis korraldatud taasühiskonnastumist paremini soosivalt, kui Eesti on kohustatud tagama lähtudes Euroopa inimõiguste konventsiooni miinimumkaitsest või võrreldes Prantsuse vangistusõigusega. Siiski leidub ka kehtivas regulatsioonis erinevaid kitsaskohti.

**Ligi, Rauno. Riigi kohustus tagada isikute võrdne kohtlemine elukoha muugist saadud tulu maksustamisel. Magistritöö. Juhendaja: Lasse Lehis. Tartu Ülikool, Õigusteaduskond Tallinnas, Avaliku Õiguse Instituut, Tallinn 2009.**  
[http://tartu.ester.ee/record=b2444757\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b2444757*est)

Käsitleb maailma eri riikide kogemusi, sh viitega samasooliste kooselule puhul nt Kanadas, kus tunnustatakse kooseluna ka samasooliste paaride kooselu

**Lõhmus-Ein, Karina. Eraelu ja selle elementide õiguslik kaitse. Magistritöö. Juhendaja: prof Kalle Merusk. Tartu Ülikool, Õigusteaduskond, Riigi- ja Haldusõiguse Õppetool. Tartu, 2004.**  
<http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/852/ein.pdf?sequence=5>

Töö koosneb kolmest osast: eraelu mõiste, õigus eraelu puutumatusel ning eraelu elemendid ja nende kaitse. Töö kolmas osas – eraelu kaitse – on mahukaim ning käsitleb eraelu elementide kaitsevahendeid ja nende kaitsmise võimalusi praktikas. Peatähelepanu all on viis eraelu elementi: füüsiline ja vaimne puutumatus, identiteet, seksuaalelu, isikuandmed ja isiklik ruum. Analüüsitakse eraelu erinevate elementide sisu, õigusallikaid, mis tagavad eraelu elementide kaitse Eestis ning nende õigusallikate vastavust eraelu kaitse vajadustele. Samuti käsitletakse eraelu elementide kaitset Eesti ja Inimõiguste Kohtu praktikas.

Kolmandas osas (lk 74-81) käsitletakse ka homoseksuaalsust ning transseksuaalsust: homoseksuaalsus, lk 74-76 (sisaldab Euroopa kaasi) ning transseksuaalsus, lk 76-81.

Järeldus: Isikul on õigus ennast seksuaalselt identifitseerida ja riigil lasub kohustus inimese otsust tunnustada.

## **Bakalaureusetööd**

**Koll, Kristiina. Varaliste suhete reguleerimine samasooliste partnerlussuhetes. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Andra Olm. Tartu Ülikool, õigusteaduskond. Tallinn, 2009.**  
[http://tartu.ester.ee/record=b2461105~S1\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b2461105~S1*est)

Märksõnad: kooselu, homoseksuaalid, samasooliste partnerlus, varaline õigus

**Kolk, Kätlin. Privaatsus töökohal. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Berit Aaviksoo. Tartu Ülikooli õigusteaduskond. Tartu, 2009.**  
[http://tartu.ester.ee/record=b2446753\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b2446753*est)

Märksõnad: põhiõigused, isikuandmed, privaatsus, töösuhted

**Narusk, Silja. Homoseksuaalse kooselu reguleerimisest. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Liis Hallik. Tartu Ülikooli Õigusinstituut. Tallinn, 2005.**

Homoseksuaalsete isikute kooselu reguleerimise teoreetiline lähtekoht, regulatsioon tänapäeval, võimalikkus ja vajalikkus Eestis.

**Ärmand, Mai. Homoseksualism ja selle õiguslik regulatsioon. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Edgar Salumaa. Tartu Ülikool, õigusteaduskond. Tartu, 1996.**

Homoseksualismist ajaloos (Kreeka, Rooma, keskaeg – kirikuõigus, ilmalik õigus, uusaeg), homoseksualismist Eestis (enne Eesti Vabariiki, Vabariigi ajal, ENSV ajal); homoseksualism ja tänapäeva Eesti. Vt. ka: Juridica (1996) nr. 6, lk. 301-303.

### 1.1.2.3. Tallinna Tehnikaülikooli

#### Õiguse instituudi inimõiguste keskus

**Käsper, K. Meiorg, M. Inimõigused Eestis 2008-2009. Tallinna tehnikaülikooli õiguse instituudi inimõiguste keskuse aastaaruanne. Tallinna Tehnikaülikooli kirjastus, Tallinn, 2010.**

Vaadeldakse muuhulgas LGBT ja kaitseväetenistuse õigusnormide puudumist ja samasooliste partnerluse õiguslikke ja poliitilisi küsimusi – samasooliste abielu tunnustamist Eestis, samasooliste paaride õigusi, kaasaegseid arenguid maailmas.

**Käsper, K., Meiorg, M. Inimõigused Eestis 2010. Eesti Inimõiguste Keskuse aastaaruanne**

<http://humanrights.ee/wp-content/uploads/2011/09/aruanne2010-et-61.pdf>

Peatükis LGBT olukorrast avab Lisette Kampus ülevaate LGBT teemade arengust ja seisust seoses samasooliste paaride õigustega, vastavast kohtupraktikast, õiguskantsleri menetlusest ja käivitunud poleemikast võimaliku partnerlusseaduse osas. Tuuakse Eesti erakondade seisukohad samasooliste kooselu ametliku tunnustamise kohta ning soovitusel LGBT inimeste põhiõiguste kaitseks.

Kogumik on üks esimesi, milles valgustatakse Eesti erakondade seisukohti LGBT kooselu küsimustes.

#### Bakalaureusetööd

**Ots, Esti. Samasooliste paaride õiguslik regulatsioon. Bakalaureusetöö. TTÜ. Õiguse Instituut. Tallinn, 2010.**

[http://www.ttu.ee:8080/public/o/oiguse-instituut/loputood/Bak\\_2009\\_eesti\\_k..pdf](http://www.ttu.ee:8080/public/o/oiguse-instituut/loputood/Bak_2009_eesti_k..pdf)

### 1.1.2.4. Akadeemia Nord

#### Magistritööd

**Koger, Mailis. Samasooliste isikute õigusliku regulatsiooni aktuaalsed probleemid. Magistritöö juhendaja: Enno Oidermaa, konsultant: Tanel Kalmet. Akadeemia Nord, õigusteaduskond. Tallinn, 2005.**

Samasooliste isikute õigused rahvusvahelises õiguses, õiguste arengu võrdlev käsitlus, olukord Eestis.



### 1.1.2.5. Sisekaitseakadeemia

**Metsar, Pille. Samasooliste seksuaalse ahistamise olemus ja avaldumine vanglas. Lõputöö. Juhendaja Traat, Uno. Sisekaitseakadeemia Justiitskolledž. Tallinn, 2007.**

<http://riksweb.sisekaitse.ee/index.asp?action=102&tid=32158>

Märksõnad: Vangid, seksuaalne ahistamine, inimväärikuse alandamine, homoseksuaalsus.

### 1.1.2.6. Artiklid teadusväljaannetes

**Wildhaber, Luzius; Diggelmann, Oliver. Euroopa inimõiguste konventsioon ja eraelu kaitse : uuemad arengusuunad / tlk. Madis Ernits, Helen Paliale // Juridica (2007) nr. 1, lk. 3-15.**

[http://www.juridica.ee/juridica\\_et.php?document=et/articles/2007/1/120928.SUM.php](http://www.juridica.ee/juridica_et.php?document=et/articles/2007/1/120928.SUM.php)

Euroopa inimõiguste konventsiooni 8 artiklist, mis käsitleb eraelu kaitset. Ülevaade viimase kümne aasta kohtupraktikast, mis seostub isikuandmete kaitse, transseksuaalsuse, homoseksuaalsuse, eutanaasia ja katseklaasiviljastamisega, välismaalaste õigustega ja isiku kaitsega keskkonnareostuse eest.

/Luzius Wildhaber on rahvusvahelise, riigi- ja haldusõiguse professor. Aastatel 1991-2007 oli ta Euroopa Inimõiguste Kohtu kohtunik ja 1998-2007 selle president. Oliver Diggelmann on Budapesti Andrassy ülikooli rahvusvahelise õiguse, avaliku õiguse ja õigusfilosoofia professor ja Euroopa Inimõiguste Kohtu presidendi teaduslik kaastöötaja./

**Ärmand, Mai. Homoseksualism ja selle õiguslik regulatsioon // Juridica (1996) nr. 6, lk. 301-303. - Bibl. lk. 303.**

[http://www.juridica.ee/juridica\\_et.php?document=et/articles/1996/6/23461.SUM.php](http://www.juridica.ee/juridica_et.php?document=et/articles/1996/6/23461.SUM.php)

Homoseksualismi õiguslikust regulatsioonist erinevates riikides ja Eestis läbi aegade.

**Nurmela, Ilona. Arengud rahvusvahelises eraõiguses // Juridica (2000) nr. 4, lk. 249-257. - Bibl. joonealustes märkustes.**

[http://www.juridica.ee/juridica\\_et.php?document=et/articles/2000/4/58.SUM.php](http://www.juridica.ee/juridica_et.php?document=et/articles/2000/4/58.SUM.php)

Põlvnemisest, samasooliste "abielust" ja sugu vahetanud isikute abiellumisvõimalustest Eesti ja rahvusvahelises eraõiguses. Rooma ja Brüsseli konventsioonidest. Euroopa Liidu õiguse mõjust rahvusvahelisele eraõigusele.

**Pall, Katre. Mitteformaalsed perekonnad Eestis // Millist perekonnapoliitikat me vajame? : IPROSEC : [artiklikogumik]. Tartu, 2003, lk. 104-114. - Bibl. 8 nim.. - Ka inimõiguslikest, õiguslikest ja majanduslikest probleemidest.**

**Veispaik, Teet. Homosexuality in Estonia in the 20th century : ideological and juridical aspects // Sexual minorities and society : the changing attitudes towards homosexuality in the 20th century Europe : papers presented to the international conference in Tallinn, May 28-30, 1990. Tallinn, 1991, lk. 105-114. - Bibl. lk. 114. - (Papers on history of sexuality).**

## 1.2. Sotsiaalteaduslikud ja avaliku arvamuse uuringud

Lisaks õigusnormidele, on oluline teada kõiki taustategurid, mis LGBT inimeste täisväärtuslikku osalemist ühiskonnaelus soodustada või takistada võivad. Tegurid, mis LGBT inimeste turvalisust mõjutavad, seotud laiemal avalikkuse, kitsamas suhtlusringi (pereliikmed, kooli- ja töökaaslased) kuuluvate isikute kui ka LGBT inimeste endi arvamuste-hoiakutega.

Antud osasse on koondatud sotsiaalteaduslikud käsitlused sotsiaalsest seotusest ja sallivusest, mis aitavad valgustada tegureid, mis takistavad teistest erinev olemast. Sotsiaalteaduslikud uurimused aitavad kaardistada Eesti vaimset keskkonda, jagatud tõekspidamisi, ideoloogiaid, arvamusi ja eesmärke, mis vahetult või kaudselt mõjutavad kõiki muid tegelikkuse aspekte LGBT inimeste elus.

Suhtumist lesbidesse, geidesse, biseksuaalsetesse ja transsoolistesse inimestesse peetakse kultuuri proovikiviks, selles peegelduvad ühiskonnas kehtiva mentaliteedi sügavamad veendumused ja harjumused.<sup>25</sup>

### 1.2.1. Rahvusvaheliste organisatsioonide ja institutsioonide uuringud

#### 1.2.1.1. Euroopa Komisjon

Alates 1973. aastast viiakse Euroopa Komisjoni toetusel läbi avaliku arvamuse uuringuid kõigis liikmesriikides ja kandidaatriikides eesmärgiga teavitada poliitikategijaid ning toetada komisjoni kommunikatsioonipoliitikat erinevates valdkondades. Standardiseeritud longituuduuringute abil kogutud andmed on kujunenud maailmas unikaalseks andmebaasiks.

Alates 1990. aastast viiakse iga uuringu raames läbi ka täiendav andmekogumine (Special Eurobarometer) arvamuste kohta erinevates teemavaldkondades – põllumajanduse, energia, soorollide, perekonna, vanemate elanike, laste, tervise, immigratsiooni, vaesuse, teaduse ja tehnoloogia, töötingimuste, tarbijakäitumise ja liiklusega seotud teemadel. Uuringute käigus küsitletakse igast liikmesriigist ca 1000 elanikku.

Nn. välkuuringutega (Eurobarometer flash) alustas Euroopa Komisjon 1990. aastatel. Uurimused tuginevad intervjuudele ja telefoniküsitlustele. Uuringu võib tellida nii Euroopa Komisjon kui ka iga muu EL institutsioon. Erinevalt Eurobaromeetrist on see kiirem, võimaldab leida vajalikke sihtgrupe, kelle arvamusi soovitakse teada saada. Kuni 2005.a. viis selliseid uurimusi läbi EOS Gallup Europe, alates 2006. aastast the Gallup Organization Europe (Gallup Europe – <http://www.gallup-europe.be/>).

Kõik andmed on kättesaadavad veebis: [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/eb\\_special\\_en.htm](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm)

2006.a. sügisene standarduuring selgitas lisaks üldistele hoiakutele EL suhtes esmakordselt välja ka elanike hulgas kehtivaid väärtusi ja sotsiaalseid aspekte.

#### **Special Eurobarometer Discrimination in European Union, 2006-2007<sup>26</sup>**

<sup>25</sup> Weeks, Jeffrey. Tänapäeva homoseksuaali kujunemine: patust samasooliste abieluni. Konverentsi "Mehed, naised ja teised" avaettekannet, Soouuringute keskus, Tallinna Ülikool, 1.–2. oktoober 2009, <http://www.tlu.ee/files/arts/11706/Ettek535021c020c121aa45c8b1e5f25eee3b.pdf>.

<sup>26</sup> [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_263\\_sum\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_263_sum_en.pdf)

[http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_263\\_sum\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_263_sum_en.pdf)

Alates 2006. aastast on Eurobaromeetri diskrimineerimist käsitlevates uurimustes esitatud mitu küsimust diskrimineerimise ja sellesse suhtumise kohta. Nii on võimalik jälgida ja võrrelda diskrimineerimist puudutavate suhtumiste ja kogemuste arengut nii Eestis kui võrreldes teiste liikmesriikidega. Eurobaromeetri uurimuste raames kogutakse üleeuroopalise pildi jaoks liikmesriikide ja kandidaatriikide andmeid.

Lähemalt uuritakse EL-i õigusaktides käsitletud erinevaid diskrimineerimise aluseid: rassi ja etnilise päritolu, vanuse, puude, seksuaalse sättumuse, soolise ning usutunnistuse ja veendumuste alusel.

Tegemist on representatiivse valimiga (nt. 2006. a. 1004 küsitletut), küsitlust viivad läbi avaliku arvamuse uuringutele spetsialiseerunud keskused (Emor, Saar-Poll).

Küsitlused ei selgita eri maade vaheliste erinevuste põhjuseid – arvamused kujunevad isiklike tähelepanekute ja vahetute kogemuste põhjal, aga sõltuvad suures osas ka ühiskonnas kehtivatest standarditest ja normidest.

Näiteks on arusaamad sellest, kuivõrd on levinud diskrimineerimine seksuaalse orientatsiooni põhjal väga varieeruv riigiti. Kui Itaalias peab 73% inimestest diskrimineerimist seksuaalse orientatsiooni tõttu laialt levinuks ja umbes samas suurusjärgus on ka arvamused Küprosel (72%), Kreekast (68%) ning Portugalist (67%), siis Eestis on samalaadsel seisukohal 26% ja Taanis 27% vastanutest.

Põhjused on kahe viimatimainitud riigi puhul erinevad. Kõik Baltimaad erinevad muudest liikmesriikidest sellepoolest, et siin on kõige rohkem neid vastajaid, kes ei osanud küsimusele vastata ( 22% Eestis, 20% Leedus, 14% Lätis).

2006. aasta Eurobaromeetri uuringu kohaselt kuulusid Eestis elanikud samasooliste paaride õiguste hindamisel Euroopa konservatiivsemate sekka: homoseksuaalsetel paaridel lubaks abielluda 21% ja lapsendada 14% Eestis küsitletud inimestest. Euroopas tervikuna ollakse selles küsimuses märksa vabameelsemad: abielu lubaks 44% ja lapsendamist 33% Euroopa kodanikest. Eesti elanike arvamus kattub pigem uute liikmesriikide kodanike keskmise arvamusega.

Homoseksuaalsetel inimestel lubaks Euroopas abielluda eelkõige hollandlased (82%), kõige konservatiivsemad on ses suhtes lätlased (13%) ja Küprose elanikud (14%). Ka lapsendamisega on ülekaalukalt enim nõus hollandlased (69%), järgnevad rootslased alles 51%-ga. Kõige suurem on vastuseis Poolas, Maltal ja Lätis, kus seda lubaks alla 10% kodanikest.

Homoseksuaalsete paaride abielude suhtes on Eestis liberaalsemad naised, kellest seda lubaks 26% (meestest vaid 14%). Mida vanem inimene on, seda tõenäolisemalt ei kiida ta homoseksuaalide abielu heaks: sellega oleks nõus 39% alla 25-aastastest, kuid vaid 8% üle 54-aastastest. Ootuspäraselt on selles küsimuses konservatiivsemad madalama haridusega inimesed, samal ajal kui kõrgema haridusega inimesed ei erine hoiakute poolest üldisest keskmisest. Kõige vabameelsemad on õpilased ja üliõpilased. Lapsendamise suhtes meeste ja naiste hoiakud suurt ei erine: seda lubaks 12% meestest ja 16% naistest. Vanuselised eripärad säilivad: alla 25-aastastest lubaks seda 23% ning

üle 54 aastastest 6%. Haridustaseme lõikes olulisis erinevusi ei ole, aga kõige liberaalsemad on ka selles küsimuses õpilased ja üliõpilased. Arvamuste mõjutajaks on ka see, kas inimesel on homoseksuaalseid sõpru ja tuttavaid.

**European Commission, Special Eurobarometer 317, “Discrimination in the EU”, 2009.**  
[http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_317\\_fact\\_ee\\_ee1.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_fact_ee_ee1.pdf)

Eesti vastajad suhtlevad sagedamini kui eurooplased keskmiselt teisest rahvusest või puuetega inimestega. Samas on Eesti vastajate puhul Euroopa keskmisest vähem tõenäoline, et nende tuttavate või sõprade ringi kuulub homoseksuaalseid inimesi, 17% eestlastest väidab, et tal on sõpru-tuttavaid, kes on homoseksuaalid.

Kui inimeste vahetu suhtlusringkond hakkab paremini peegeldama neid ümbritseva ühiskonna mitmekesisust, võib oodata diskrimineerimise vähenemist.

Peaaegu iga teine Eesti vastaja leidis, et vanusel või puudel põhinev diskrimineerimine on nende riigis üsna sage nähtus, ent 28% arvas, et seksuaalsel orientatsioonil ja 18%, et religioonil põhinevat diskrimineerimist esineb.

14% arvas, et töölevõtmisel võib negatiivselt mõjuda seksuaalne orientatsioon, 52% oli seisukohal, et seksuaalse orientatsiooniga seotud erinevusi peegeldatakse meedias küllaldaselt.

Eestlaste enamuse arvates ei sobiks juhtpoliitikuks üle 75 aasta vanune või homoseksuaalist inimene.

Enam kui pooled eestlastest (napilt rohkem kui Euroopas keskmiselt) ütlevad, et nad ei tea, millised on nende õigused diskrimineerimise või ahistamise ohvriks osutumise korral

Suurem osa Eestis uuringus osalenutest arvab, et Eestis ei ole võetud tarvitusele piisavalt meetmeid kõigi diskrimineerimise vormidega võitlemiseks. See tulemus on madalam Euroopa keskmisest ning ühtlasi ka 4 protsendipunkti väiksem kui 2008. aastal saadud tulemus.

Diskrimineerimise või ahistamise ohvriks sattudes kaebaksid Eesti vastajad sellest esmalt politseile. Sageduselt järgmistena mainiti kohtuid ja võrdse kohtlemise edendamise asutusi. Advokaate ja ametiühinguid mainisid Eesti vastajad palju harvemini. Viiendik Eestis küsitletutest ei osanud selles küsimuses oma arvamust avaldada. Tulemus võib olla tingitud vähesest informeeritusest diskrimineerimise ohvritele kättesaadavate abivõimaluste kohta.

**European Commission, Special Eurobarometer 296, “Discrimination in the European Union: Perceptions, Experiences and Attitudes”, 2008.<sup>27</sup>**  
[http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_296\\_sheet\\_ee.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_sheet_ee.pdf)

Küsitlusega selgitati arvamusi diskrimineerimise esinemise ja avaldumisvormide kohta riigis ning kogemustest isiklikul tasandil. Näiteks suhtumist erinevustesse mõõdeti küsimusega selle kohta, kui ebamugav oleks respondendi jaoks see, kui tema naabriks või poliitiliseks ellidiks oleks temast erineva taustaga inimene.

---

<sup>27</sup> [http://ec.europa.eu/public\\_opinion/archives/ebs/ebs\\_296\\_sum\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_296_sum_en.pdf)

Küstiti arvamusi diskrimineerimise vastu võitlemise kohta – olukorrast riigis ja respondendi enda suhtumisest meetmetesse. Taustana koguti andmeid ka vastaja kokkupuutest temast erineva taustaga inimestega, sh. erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestega.

Uuringu toimumise aeg: 2008

Uurimisandmete kogumise aeg: 22 veebruar – 17 märts 2008.

AS Emor küsitles 1000 inimest.

**Discrimination in the European Union. Perceptions and experiences of discrimination in the areas of housing, healthcare, education, when buying products or using services. Analytical report. 2008. Flash EB Series #232**

[http://ec.europa.eu/public\\_opinion/flash/fl\\_232\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_232_en.pdf)

Kiiruuringu eesmärgiks oli välja selgitada, kui levinud on elanikkonna arvates diskrimineerimine erinevatel alustel (vanus, puue, usuline veendumus, seksuaalne orientatsioon) eluaseme saamisel, tervishoiuteenustes, koolis, kindlustuslepingute sõlmimisel, kaupadele ja teenustele juurdepääsul.

Uuringu kohaselt on vaid 15% eestlasi, kes arvavad, et seksuaalvähemusi diskrimineeritakse eluaseme saamisel, seejuures on märkimisväärne vastajate hulk, kes ei osanud oma seisukohta öelda – 25%. Diskrimineerimist tervishoius seksuaalse sättumuse alusel pidas levinuks vaid 1% Eesti vastajatest, ca 5% arvas, et seda võib siiski esineda. Vaid 4% vastanutest arvas, et diskrimineerimist seksuaalse sattumuse tõttu võib esineda koolis, arvamust ei osanud öelda 27%, 15% vastanutest arvates esineb diskrimineerimist seksuaalse sattumuse alusel juurdepääsul kaupadele ja teenustele. Küsimustele, mis puudutasid mitmest diskrimineerimist ei osanud vastata peaaegu iga neljas vastaja.

Isiklikult on tunnetanud, et teda seksuaalse orientatsiooni alusel on diskrimineeritud, 3% vastajatest. Samas arvab 21% vastanutest, et vaja oleks sellist seadust, mis keelaks diskrimineerimise eluaseme, 30% tervishoiuteenuste saamisel, 31% hariduses, 21% kaupadele ja teenustele juurdepääsul ja kindlustuslepingute sõlmimisel.

Analüütiline aruanne sisaldab statistilisi tabeleid kõikide riikide kohta.

### 1.2.1.2. Euroopa väärtuste uuring

**European Values Study, “How do Europeans think about life, family, work, religion, sex, politics, and society?”.**

<http://www.europeanvaluesstudy.eu/>

Uuringut on läbi viidud alates 1981. aastast. (1981, 1990, 1999, 2008), projekti veebilehel on longituuduuringu algandmed kõigist uuringutest.

Tüüpiliseks viisiks, kuidas mõõdetakse sallivust, on kujunenud küsimus sellest, keda inimesed oma naabriteks ei soovi.

Näiteks 1990. a. uuringus väitis 73% Eesti vastajatest, et ei soovi oma naabriks homoseksuaale, 1999. a. oli see arv kahanenud 27 protsendipunkti võrra.

Suurimaks muudatuseks tolerantsuse kasvamisest oli toimunud suhtumises homoseksualistidesse ja AIDS-i haigetesse.<sup>28</sup>

Uuringute algandmete kasutamine vajab spetsiaalset tarkvara - ZACAT.

### 1.2.1.3. Euroopa sotsiaaluuring

**Euroopa Sotsiaaluuring (The European Social Survey, ESS)<sup>29</sup>**  
<http://ess.nsd.uib.no/>

Euroopa sotsiaaluuring on avaliku arvamuse uuring, mida korraldatakse enam kui 30 riigis. Esimene viidi läbi 2002/2003, viies 2010/2011. Uuringu algatas Euroopa Teadusfondi Sotsiaalteaduste Alaline Komitee 1990. aastate lõpus, eesmärgiga mõista paremini euroopalikku arengut ja teha nähtavamaks sotsiaalteaduste rolli. 2006. aastal võeti Euroopa Sotsiaaluuring Euroopa teaduste infrastruktuuri osaks (<http://cordis.europa.eu/esfri/>). Uuringut rahastatakse Euroopa Komisjoni ja riikide teadusfinantsidest.

Euroopa Sotsiaaluuring on sotsioloogiline võrdlusuuring Euroopas, mille üldine eesmärk on kaardistada ja seletada muutusi Euroopa poliitilistes, majanduslikes struktuurides, inimeste hoiakutes, uskumustes ning väga mitmekesise rahvastiku käitumises.

Juurdepäas algandmetele on vaba ja tasuta, aga eeldab registreerimist, andmete vahetuks analüüsimiseks andmebaasis on vajalik tarkvara – Nesstar.

Küsimustiku põhiosa on suures osas sama kõikide küsitluste puhul, puudutades meedia kasutust, usaldust riiklike institutsioonide suhtes, poliitilist osalust ja suundumusi, eetilisi küsimusi, väärtusi, osalust-tõrjutust, heaolu, tervist ja turvalisust, demograafilisi ja sotsiaalmajanduslikke ning etnilisi aspekte.

Muud küsimusteblokid vahelduvad, ja neid korratakse suuremate ajavahemike tagant. See puudutab ka suhtumiste mõõtmist homoseksuaalide õiguste suhtes.

Iga eelmise aasta uuringu tulemusi käsitletakse igal aastal ka Eesti Statistikaameti aastaraamatus peatükis „Sotsiaalne tõrjutus” ja teemakogumikes.

Püsivad lepingud ESU andmete edastamiseks on Statistikaametil sõlmitud ministeeriumide ja teadusasutustega. Eurostati saadetakse pikilõikelised andmebaasid 1,5-aastase viiteajaga, mistõttu rahvusvahelisi longituudandmeid saavad tarbijad kasutada peagu 4-aastase viiteajaga.

ESS 2004, 2006, 2008, 2010 andmed võimaldavad analüüsida sotsiaalset sidusust ja tajutud diskrimineerimist. LGBT teemat on käsitletud Euroopa Sotsiaaluuringu 2004., 2005. ja 2008. aasta Eesti raportis.

2010.a. uuringu küsitluse viis läbi uuringufirma GfK (Custom. Research Baltic) koostöös Tartu ülikooliga.

---

<sup>28</sup> Saar, A. Muutused väärtushinnangutes aastail 1990-1999. Uuringu aruanne. Rahvastikuministri büroo, Tallinn 2001 [http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/muutused\\_vaartushinnangutes\\_aastail\\_1990-1999.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/muutused_vaartushinnangutes_aastail_1990-1999.pdf).

<sup>29</sup> The European Social Survey – <http://ess.nsd.uib.no/>.

Uuring on oluline sotsiaalteadusliku metodoloogia aspektist – eesmärgiks on seatud kõrgekvaliteediliste võrdlusuuringute metodoloogia arendamine. Kõik uuringu käigus toodetud andmed, metodoloogilised jm dokumendid on avalikult interneti vahendusel kättesaadavad ja kasutatavad.<sup>30</sup>

**European Social Survey, “Exploring Public Attitudes, Informing Public Policy. Selected Findings from the First Three Rounds”, 2005.**

[www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com](http://www.europeansocialsurvey.org/index.php?option=com).

Väljaandes on alapeatükk Sugu ja seksuaalsus (Sex and sexuality), mis annab võrdleva pildi Euroopa riikides levinud hoiakutest LGBT inimeste suhtes.

Väga väike osa Eesti elanikkonnast tunnustab homoseksuaalsete paaride võrdseid õigusi heteroseksuaalsete paaridega. 2006.a. Euroopa Sotsiaaluuringust selgub, et 13,3% inimestest nõustus seisukohaga, et homoseksuaalsetel paaridel peaksid olema samad õigused kui heteroseksuaalsetel paaridel.

Suhteliselt sarnane tulemus on saadud ka varasematel aastatel. 2006. aasta Euroopa Sotsiaaluuringus nõustus väitega „samasoolistel paaridel peaks olema võimalik enda vaba kooselu ametlikult kinnitada“ 18% vastajatest.

Ka 2008. aasta Euroopa sotsiaaluuringu kohaselt oli Eestis samasooliste abielude poolt 18% ja vastu 60%.<sup>31</sup>

#### 1.2.1.4. Maailma väärtusuuring

##### World values survey

<http://www.worldvaluessurvey.org/>

Ronald Ingleharti juhtimisel 1990. aastal käivitunud Maailma väärtuste uuringu (WVS) puhul saab kõnelda viiest küsitluslainest, milles Eesti on osalenud. Uuringu eesmärgiks on kaardistada poliitilisi ja sotsiaalkultuurilisi muutusi.

OECD maadele mõeldud ankeedis on küsimus selle kohta, keda ei soovita enda naabriks, võimalike vastusevariantide hulgas on ka homoseksuaalid.

Andmeid saab töödelda vastavates andmebaasides, vajalik tarkvara on toodud projekti veebilehel: <http://www.worldvaluessurvey.org/>

Maailma väärtuste uuringute üheks järelduseks on tõdemus, et sellised kultuuriväärtused nagu usaldus ja demokraatia ning sooline võrdõiguslikkus eristavad inimeste mõttemaailmu regionaalselt üle maailma. Nende väärtuste esinemise sagedus võimaldab hinnata ühiskondi sellest aspektist, millises arengujärgus on need teel demokraatiale.

Veronika Kalmus on uuringute analüüsile tuginedes järeldanud, et kui ühelt poolt on märgata Eesti elanike vaimse keskkonna rikastumist, mitmekesisustumist ja läänemaailmaga sarnasemaks muutumist, siis teiselt poolt on märgata autoritaarsuse levikut ja selle aktsepteerimist, võõrandumist poliitikast ja kasvanud sallimatust teistsuguste inimeste vastu.<sup>32</sup>

<sup>30</sup> [www.europeansocialsurvey.org](http://www.europeansocialsurvey.org).

<sup>31</sup> Kasearu, K. Muutuvad pereväärtused muutavas Eestis. Tallinn: Rahvastikuministri Büroo. Tartu, 2009.

<sup>32</sup> *Eesti inimarengu aruanne 2009*

### 1.2.1.5. OECD

OECD(2011), *Society at a Glance 2011 - OECD Social Indicators* ([www.oecd.org/els/social/indicators/SAG](http://www.oecd.org/els/social/indicators/SAG))

[http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en\\_2649\\_37419\\_2671576\\_1\\_1\\_1\\_37419,00.html](http://www.oecd.org/document/24/0,3746,en_2649_37419_2671576_1_1_1_37419,00.html)

Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon kogub ja analüüsib andmeid, mis iseloomustavad riikide sotsiaalset arengut – demograafia, perekonnaelu, tööhõive ja töötuse, vaesuse ja ebavõrdsuse, sotsiaalkaitse ja tervishoiukulutuste, usalduse ja tolerantsuse taseme kohta. Viimase näitajaid saadakse Gallup World Poll poolt 140 maailma riigis ühtse küsimustiku abil läbiviidava avaliku arvamuse uurimise tulemustest.<sup>33</sup>

Tolerantsuse hindamise aluseks on küsimused rahvusvähemustesse, migrantidesse ja seksuaalvähemustesse suhtumise kohta.

Eesti andmed aastatest 2006/2009.

### 1.2.1.6. Network of socio-economic experts in the non-discrimination field

Barbara van Balen, B., Barry, U., Holzacker, R., Villagomez, E., Wladasch, K. *Synthesis report 2010. Part I – The situation of LGBT groups in the labor market in European Member States.*

[http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/sen\\_synthesisreport2010parti\\_en.pdf](http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/sen_synthesisreport2010parti_en.pdf)

Aruanne põhineb riikide ekspertidelt koostatud aruannetel (Eestist Vadim Poleshchuk) ja selle esimene osa puudutab LGBT inimeste olukorda tööturul.

Ülevaates on üldistatud suuremad probleemid, neist esmatähtsana – vajalike andmete puudumine ja uurimuste vähesus ning lünklikkus. Iseloomulik on LGBT inimeste seisukoht, et teatud tööde-ametite puhul peab oma seksuaalset orientatsiooni varjama ning et enamuses organisatsioonides domineerib heteronormatiivsus. Kuulumine LGBT inimeste kogukonda mõjutab negatiivselt nii edutamist, töötähtsust, töötasu ja karjäärivõimalusi. Sama haridustase ja kvalifikatsiooni ei tähenda võrdset hindamist ja karjäärivõimalusi. Viidatakse „mõnedele maadele“, kus puudub poliitiline tahe tegeleda LGBT inimeste probleemidega, pidades seda „lääneriikide mureks“.

Eestist mainitakse L.Kotteri poolt läbiviidud uuringut ja kahte LGBT organisatsiooni – EGN-i ja SEKÜ-t ning seda, et sotsiaalpartnerid ei mängi mingit osa võitlemises diskrimineerimisega seksuaalse sattumuse alusel.

### 1.2.1.7. Soome demograafiauuringute instituut

Haavio-Mannila, E., Kontula, O. *Sexual Trends in the Baltic Sea Area. Publications of the Population Research Institute, Series D 41/2003. The Population Research Institute. Väestöntutkimuslaitos. Väestöliitto, The Family Federation of Finland.*

[http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/240925/Sextrends%252BinBalticsea00\\_.pdf](http://www.vaestoliitto.fi/@Bin/240925/Sextrends%252BinBalticsea00_.pdf)

[http://www.vaestoliitto.fi/tieto\\_ja\\_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/julkaisut/kaikki\\_julkaisut\\_all\\_publication/sexual\\_trends\\_in\\_the\\_baltic\\_sea/](http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/julkaisut/kaikki_julkaisut_all_publication/sexual_trends_in_the_baltic_sea/)

---

<sup>33</sup> <http://www.gallup.com/se/social-economic-analysis.aspx>



Eestis viis küsitluse läbi AS Emor, kes jagas oma viie muu küsitluse ajal 500 ankeeti 2000.a. maist augustini ning vastajad pidi ankeedid ise tagastama. Seda tegi 41,2% vastanutest, ja valimiks kujunes 1031 inimest. On üheks mahukamaks uurimuseks eestlaste seksuaalkäitumisest, puudutades ühtlasi seksuaalsuhteid samasooliste partneritega.

Uuringu andmetel on 52% Eesti meeste ja 65% naiste arvates homoseksuaalsus eraasi. 11% vastajatest väitis, et nad tunnevad seksuaalset huvi omaenda soo vastu. Seksuaalkontakte samasoolistega oli toimunud 8% nii naistest kui meestest. Oma heteroseksuaalsust kinnitas 89% mehi ja 88,8% naisi.

Tabel 1.1. Seksuaalne orientatsioon, 18–54-aasta vanused (%)

	Mehed N 282	Naised N 464
Ainult vastassugu	890	88,8
Peamiselt vastassoost	7,8	78
Mõlemad sood võrdselt	1,4	2,4
Peamiselt samast soost	1,1	0,4
Ainult samast soost	0,7	6

## 1.2.2. Eesti uuringud

Kümnendi esimesest poolest annavad ülevaate Riigikogu poolt tellitud avalikud arvamused eesti ühiskonnast, mis puudutavad põhiõigusi ja eestlaste õigusteadvust: 2000 (Saar-Poll), 2002, 2003 (<http://www.riigikogu.ee/index.php?id=46186>).

### 1.2.2.1. Justiitsministeerium

**Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring Justiitsministeerium. Tallinn 2007**

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5igusteadlikkuse+uuring.pdf>

Uuringu eesmärgiks on määrata kindlaks Eesti elanike teadlikkus põhiõigustest. Huvi inimeste õigusteadlikkuse vastu on tingitud Justiitsministeeriumi, aga samuti kogu Eesti riigi vajadusest tagada ühiskonnaliikmete seaduskuulekus ning seeläbi kodanikuühiskonna toimimine.

Küsitluse viis läbi AS Emor. Intervjuud toimusid vastajate kodudes arvuti abil.

Valimi suurus – 503 inimest.

Vastajad suutsid võrreldes kõigi teiste põhiõigustega kõige sagedamini meenutada viit põhiõiguste kategooriat: sõnavabadust (33%), valimisõigust (20%), samuti töö (32%), hariduse (27%) ning tervishoiu ja sotsiaalkaitsega (19% + 3%) seotud õigusi.

Õigust eraelu puutumatusele, privaatsusele oskas nimetada 1% ja õigust võrdsusele kohtlemisele, võrdsusele 1% vastanutest.

Viiendik vastajatest ei suutnud iseseisvalt meenutada ühtegi põhiõigust (19% küsitletutest andis vastuse "Ei oska öelda").

Võimalik, et üsna mitmetele jäi mõistetamatuks ka küsimuses sisalduvad õigusterminid „põhiõigus, vabadus ja kohustus“.

Perekonna ja eraelu puutumatusena, ehk väitega „keegi ei tohi teise perekonnaellu seadusevastaselt sekkuda“, oli täiesti nõus 57% ja nõus 32% vastanutest.

Küsimusele selle kohta, kust pärinesid teadmised nn. teadlikkusepõhistes gruppides.

Ilmnes, et olemasolev teadmistepagas on kujunenud eeskätt info põhjal, mis kõige sagedamini on pärit televisioonist (82%), ajalehtedest (72%) või raadiost (64%). Vajadusel hangitakse uusi teadmisi aga eelkõige Internetist, vestlustest sõprade-tuttavatega ja koolist.

#### **Vihalemm, T. Timmi, M., Laineste, L., Vetik, R., Raus, T. Uuringuprojekt "Rassism ja ksenofoobia Eestis"**

<http://www.sotsiologia.ee/esta/show.php?id=536>

Multikultuurilisust kaardistav ankeetküsitlus. Uuringu eesmärgiks oli hinnata eestimaalaste suhtumist Eestis elavatesse teise kultuuri, religiooniga või teise rassi kuuluvatesse inimestesse ja hinnata vihkamiskuritegude riske. Eesmärgi täitmiseks uuriti elanikkonna hulgas levinud arvamusi ning trükimeediat kui elanikkonna arvamusi olulisel kombel kujundavat keskkonda, samuti teema interaktiivset käsitlemist internetis.

508 küsitletut, neist 340 eesti- ja 168 venekeelset.

Ühes uuringuosas – Rassism ja ksenofoobia eestikeelses internetis aastatel 2000-2007, (autor: Liis Laineste) väidetakse, et kõige enam on kommentaare, mille agressiivsus on suunatud venelaste, homode ja kristlaste vastu, seda põhjendatakse sellega, et tegu on gruppidega, kes astuvad kommenteerides enda kaitseks välja, see tingib konflikti suurenemise.<sup>34</sup>

Märksõnad: rassism, ksenofoobia, meedia, internet

#### **1.2.2.2. Sotsiaalministeerium**

**Lagerspetz, M., Hinno, K., Joons, S., Rikmann, E., Sepp, M., Vallimäe, T. Isiku tunnuste või sotsiaalse positsiooni tõttu aset leidev ebavõrdne kohtlemine: elanike hoiakud, kogemused ja teadlikkus. Sotsiaalministeerium, 2007**

[http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Isiku\\_20tunnuste\\_20v\\_C3\\_B5i\\_20s\\_C3\\_B5tsiaalse\\_20positsiooni\\_20t\\_C3\\_B5ttu\\_20aset\\_20leidev\\_20ebav\\_C3\\_B5rdne\\_20kohtlemine\\_\\_20Uuringuraport\\_1\\_.pdf](http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumentid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Isiku_20tunnuste_20v_C3_B5i_20s_C3_B5tsiaalse_20positsiooni_20t_C3_B5ttu_20aset_20leidev_20ebav_C3_B5rdne_20kohtlemine__20Uuringuraport_1_.pdf)

Uurimuse eesmärk oli selgitada Eesti elanike arusaamist ja kogemusi diskrimineerimisest (ehk ebavõrdsest kohtlemisest isiku- või rühmatunnuste alusel), samuti nende hoiakuid ja tegutsemisvalmidust juhul, kui nad puutuvad kokku diskrimineerimise juhtudega.

Uuringu toimumise aeg: 2007.

Uurimisandmete kogumise aeg: mai-juuni 2007 a.

---

<sup>34</sup> Uuringuprojekt "Rassism ja ksenofoobia Eestis" Memo. Justiitsministeerium, 2007.

Vastajaid kokku 1208 (sh 809 eestlast, 329 venelast, 70 muust rahvusest inimest).

Uuringust ilmneb, et diskrimineerimist tajutakse enam ette tööelus ja teenuste valdkonnas. Kõige sagedamini mainitud diskrimineerimise alusteks rahvus, vanus, tutvusringkond või selle puudumine (inimese koetus, et teatud olukordades on tal vajalik tunda „õigeid” inimesi, et arvesse võetud saada; või et „valede” inimestega lävimine on mõjunud negatiivselt sellele, kuidas teda koheldakse), varanduslik seisund, riigikeele puudulik oskus ning puue või pikaajaline terviseprobleem. Sugu, seksuaalset sättumust, rassilist päritolu ning usku diskrimineerimise alusena nimetati väga harva.

**Järviste, L., Kasearu, K., Reinomägi, A. Abielu ja vaba kooselu: trendid, regulatsioonid, hoiakud. Sotsiaalministeeriumi toimetised 2008 nr 4. Sotsiaalministeerium, Tallinn, 2008.**

<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2008/04.pdf>

Analüüs toetub 2006. aasta lõpus ja 2007. aasta esimesel poolel korraldatud üleeuroopalise Euroopa sotsiaaluuringu küsitluse tulemustele. Eestis koordineeris uuringu läbiviimist Tartu ülikool ja küsitlustöö viis läbi uuringukeskus Saar Poll. Uuring hõlmas 1517 Eesti elanikku vanuses 15–74.

Toimetises avaldatud uuringu hoiakuid kaardistav osa põhineb andmetel, millega kaardistati ühiskonnas valitsevaid hoiakuid abielu ja vaba kooselu suhtes. Küsimustiku ühe, üksnes Eestis läbiviidud osa – kooseluvormidega seotud hoiakute väljaselgitamiseks kavandatud küsimused – valmistas ette Sotsiaalministeeriumi sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakond. Nimetatud bloki eesmärk oli avalikkuses toimuvate diskussioonide taustal kaardistada nii vaba kooselu (sh samasooliste paaride puhul) kui ka abieluga seotud hoiakuid Eesti ühiskonnas.

Kolmandik (31%) vastanutest nõustuvad (on täiesti nõus või pigem nõus), et vaba kooselu on tunnustatav ka kahe samast soost inimese puhul. Viiendikul (21%) puudub seisukoht ja 48% vastanutest pigem ei ole või pole üldse selle väitega nõus. Viimaste hulgas on eeskätt vanemad inimesed ja meesterahvad. Seega võib öelda, et iga teine inimene vastanutest on samasooliste kooselu tunnustamise poolt või vähemalt liberaalselt suhtuv, veidi vähem aga selle vastu.

Väitega, et samasoolistel paaridel peaks olema võimalik enda vaba kooselu ametlikult kinnitada, nõustub vaid 18% inimestest, viiendikul (22%) puudub seisukoht ning suurem on nende osakaal, kes selle väitega ei nõustu: 45% ei ole üldse nõus ning 15% ei ole pigem nõus sellega, et samasoolised paarid saaksid oma kooselu ametlikult vormistada.

*Tabel 1.2. Hinnangud samasooliste paaride kooselu puudutavatele väidetele (Osakaal vastanutest, N = 1517)*

	täiesti nõus	pigem nõus	pigem ei ole nõus	ei ole üldse nõus	ei oska öelda
Vaba kooselu on tunnustatav kahe erinevast soost inimese suhte puhul	37	41	7	6	9

	täiesti nõus	pigem nõus	pigem ei ole nõus	ei ole üldse nõus	ei oska öelda
Vaba kooselu on tunnustatav kahe samast soost inimese suhte puhul	10	21	15	33	21
Samasoolistel paaridel peaks olema võimalik enda vaba kooselu ametlikult kinnitada	5	11	15	45	22

### 1.2.2.3. Tervise arengu instituut

#### Euroopa Sotsiaaluuringu 2004 Eesti raport

[http://www.tai.ee/failid/ESS04\\_Eesti\\_raport\\_uus.pdf](http://www.tai.ee/failid/ESS04_Eesti_raport_uus.pdf)

Kui üldiselt pidas end kuuluvaks gruppi, mis on Eesti ühiskonnas diskrimineeritud keskmiselt iga kümnes vastaja, siis enda diskrimineerimise põhjusena 1,6 % neist (N= 169) on nimetanud seksuaalse orientatsiooni.

## 1.3. Uurimused/ülevaated gei-liikumistest, LGBT inimeste kogemustest ja nende tõlgendustest, avalikus arvamuses ilmnenu hoiakutest LGBT inimeste suhtes.

### 1.3.1. Rahvusvahelised uuringud

#### 1.3.1.1. The EMIS project

Rahvusvaheline 33 Euroopa riigi valitsuste, akadeemiliste ringkondade ja kolmanda sektori koostööprojekt

[www.emis-project.eu](http://www.emis-project.eu)

[http://www.emis-project.eu/sites/default/files/public/publications/emis\\_community2\\_estonian.pdf](http://www.emis-project.eu/sites/default/files/public/publications/emis_community2_estonian.pdf)

Viiakse läbi interneti-põhise küsitlusega eesmärgiga informeerida ja koguda andmeid HIV ja seksuaalsel teel levivate haiguste kohta gei, bi- ja teiste meeste seas, kes on seksuaalvahekorras teiste meestega.

Esimene kogukonna raport käsitles testimist HIV-i suhtes, teadmisi testimise kohta, oma seksuaalse orientatsiooni avalikustamist ehk nn „kapist väljas“ olemist, rahulolu oma seksuaallega ja „planeedi seksikaimat meest“.

Teine raport keskendub teemadele, mis on seotud seksi ja seksuaalpartnerite arvu ning tüübiga, samuti sellele, kuidas testitakse peale HIV-i ka muude seksuaalsel teel levivate infektsioonide suhtes.

Esimene uuring viidi läbi 2004.a., teine 2005. a. kolmas 2007.a. Seni viimane 2010.

Eestist vastas 504 meest, neist 19 5-l oli olnud seksuaalvahekord viimase 12 kuu jooksul ka naisega, tervist oli testinud 22%, aga peenise ja päraku läbivaatust vaid 4%. Vastanutest 40% oli püsisuhe mehega, 51%-l seksuaalvahekord kuni 10 partneriga viimase küsitlusele eelnenud aasta vältel, 14% enam kui 10 partneriga sama perioodi jooksul. Iga viies vastaja oli viimaste

juhupartnritega kohtunud georientatsiooniga asutustes, 46% internetis. Viimase 12 kuu jooksul oli analvahekorras olnud 78%, võimalikku HIV leviku riski viimase aasta jooksul mainis 35% vastanutest.<sup>35</sup>

2010.a uuringule vastas Eestist 612 meest.

Eestis on viimasel aastal HIV testi teinud 33% meestest ehk iga kolmas. Eesti on kõigi 31 uuringus osalenud riikide hulgas vastamismääralt 8. kohal.

Keskmine teadmiste skoor on Eesti meeste puhul 92%.

Kõik EMIS-i koostatud kogukonna raportid on kättesaadavad 25 keeles internetiaadressil: [www.emis-project.eu](http://www.emis-project.eu).

## 1.3.2. Eesti uuringud

### 1.3.2.1. Tervise Arengu Instituut

**Tripathi, A., Rüütel, K., Parker, RD. HIV risk behaviour knowledge, substance use and unprotected sex in men who have sex with men in Tallinn, Estonia, 2009**  
<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/2569>

Uuringus analüüsitakse teadmisi HIV-iga seotud riskikäitumisest, narkootiliste ainete kasutamisest ja kondoomita vahekorras Tallinna 79 mehe hulgas, kes seksivad meestega. Vastajate keskmine vanus oli 30 a (vahemik 18 – 62 aastat), kellest 35 olid biseksuaalsed. 56 vastasid õigesti vähemalt 10-le küsimusele kolmeteistkümnest, mis puudutasid HIV-riskikäitumist. 23 vastanutest olid tarbinud enam kui seitset alkohoolset jooki uuringule eelnenud nädalal; ligi pooled (34) vastajatest ütlesid, et olid viimase kaheteistkümne kuu vältel kasutanud mõnda ebaseaduslikku narkootikumi, 40 ei olnud eelnenud 12 kuu jooksul kasutanud regulaarselt kondoomi, 41 ei kasutanud seda oma viimase seksuaalvahekorra ajal. Alkoholi tarbimine uuringule eelnenud nädalal oli negatiivselt seotud kondoomi kasutamisega viimase vahekorra ajal. Narkootikumide kasutamine erines tugevasti rahvusgrupiti. Mitmemõõtmeline analüüs näitas, et suuremat alkoholitarbimist eelnenud nädalal võib prognoosida hariduse, vanuse ja seksuaalse sattumuse alusel.

Jõutakse järeldusele, et sellised sotsiaaldemograafilised tunnused nagu haridus, vanus, rahvus ja seksuaalne orientatsioon võivad mõjutada teadmisi HIV riskikäitumisest, seksuaalkäitumist ja uimastitarbimist Eesti meestega seksivate meeste hulgas ning seda tuleb arvestada HIV ennetusmeetmete sihipärasel rakendamisel.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, riskikäitumine, narkomaania, seksuaalkäitumine, alkohol, sotsiaalmajanduslikud näitajad

**Johnston LG; Trummal A; Lõhmus L; Ravalepik A .Efficacy of convenience sampling through the internet versus respondent driven sampling among males who have sex with males in Tallinn and Harju County, Estonia: challenges reaching a hidden population. 2009.**  
<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/2565>

Publikatsioonis käsitletakse neid raskusi, mis on Eestis seotud representatiivse valimi saamisega meestest, kes seksivad meestega ja kirjeldatakse nelja

<sup>35</sup> MSM [http://www.emis-project.eu/sites/default/files/public/publications/emis\\_community2\\_estonian.pdf](http://www.emis-project.eu/sites/default/files/public/publications/emis_community2_estonian.pdf)

läbilõikelise uuringuga saadud andmeid HIV-käitumise kohta – kolme interneti-küsitluse ja ühe juhitud kaasamise meetodiga värvatud meestega seksivate meeste seast Tallinnas ja Harjumaal.

MSM internetiküsitluse valimisse kuulusid 2004.a. märtsist maini 193, 2005.a. augustist novembrini 146 ning 2007.a. septembris ja detsembris 238 meest. Tallinnas ja Harjumaal. 2007. a. aprillist juunini saadi juhitud kaasamise meetodi (Respondent Driven Sampling – RDS) kasutamisel 59 mehe vastused, ning see ei andnud valimi mõõtu välja. Ilmnes, et viimatinimetatud meetodi kasutamisel jõuti tunduvalt vähem mitmekesise sihtgrupini kui interneti-küsitlustega.

Interneti teel vastajate hulgas oli enam vanemaid, biseksuaale, neid, kellel oli viimase kuue kuu jooksul olnud naissoost seksuaalpartnerid ja kes olid vähem tõenäoliselt teinud HIV-teste.

Publikatsioonis avaldatud tulemusi ja järeldusi valimite moodustamiseks Eestis või mõnes regioonis, soovitatakse kasutada uurijatel, kes tahavad koguda bioloogilisi ja/või käitumuslikke andmeid MSM kohta.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, meetodika, mehed, HIV, riskikäitumine, terviseuuringud

**Lõhmus L., Trummal A HIV-iga seotud teadmised ja käitumine gay-internetilehekülgi külastavate MSM-ide seas 2007. Uuring/analüüs. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2008. <http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/242>**

2007. aasta sügisel viidi kolmandat korda läbi meestega seksivate meeste (MSM) küsitlemist gay-internetiportaalide vahendusel. Küsitluse eesmärgiks on saada ülevaadet antud sihtrühma HIV-nakkusega seotud teadmistest, suhtumistest ja riskikäitumise tasemest seksuaalsuhtes. Varasemad küsitlused teostati 2004. aasta kevadel ja 2005. aasta sügisel.

Käesoleva raporti raames on analüüsitud 361 MSM-i andmeid, kes vastasid ankeedile kolmel interneti leheküljel. Kuna MSM-ide küsitlemine toimus interneti vahendusel, ei laiene antud uurimuse tulemused kogu homo- ja biseksuaalsete meeste populatsioonile, vaid puudutavad gay-portaale külastavaid mehi.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, küsitlusuuringud, HIV, AIDS, seksuaalkäitumine, hoiakud, Internet, mehed, sugulisel teel nakkavad haigused, nakatumine, riskikäitumine

**Trummal A. Johnston L.G., Lõhmus, L. HIV- nakkuse levimus ja riskikäitumine meestega seksivate meeste seas Tallinnas ja Harjumaal: Piloottuurimus uuritava poolt juhitud kaasamise meetodil. Tervise Arengu Instituut, Tallinn, 2007. [http://www2.tai.ee/teated/GF/Meestega\\_seksivate\\_meeste\\_uurimus\\_2007.pdf](http://www2.tai.ee/teated/GF/Meestega_seksivate_meeste_uurimus_2007.pdf)**

Uurimuse eesmärgiks oli koguda informatsiooni järgmistel teemadel: HIV-nakkuse, süüfilise ja hepatiit B levimus MSM-ide populatsioonis; riskifaktorid seotuna HIV-i, süüfilisse või hepatiit B-sse nakatumisega; seksuaalpartnerid ja riskikäitumine seksuaalsuhtes; HIV/AIDS-i teemaatikaga seotud teadmised ning suhtumine kondoomi kasutamisse; sõltuvusainete (alkohol ja narkootikumid) tarvitamine; testimine HIV-ile ja sugulisel teel levivatele infektsioonidele (STLI); haaratus ennetustegevusega. Lisaks sooviti suurendada teadmisi MSM-ide sotsiaalsetest võrgustikest. Et uurimine hõlmaks võimalikult erinevaid sihtrühma esindajaid, kasutati uuritava poolt juhitud kaasamise meetodit – Respondent Driven Sampling (RDS).

Märksõnad: HIV, AIDS, meestega seksivad mehed, süüfilis, B-hepatiit, seksuaalkäitumine, sõltuvushäired, alkohol, narkootikumid, diagnostika, ennetamine, sotsiaalsed võrgustikud, sugulisel teel nakkavad haigused, nakatumine, hoiakud, mehed, narkomaania

**Lõhmus L., Trummal A. Gay ja Lesbi Infokeskuse külastajate küsitlemise kokkuvõte, kevad 2006. Tervise Arengu Instituut**  
<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/481>

Selgitamaks klientide rahulolu Gay ja Lesbi Infokeskuse poolt pakutavate teenustega viidi 28. märtsist 29. maini 2006. aastal keskuse külastajate seas läbi küsitlus. Aprillis ja mais külastati GLIK-i kokku 179 korral (antud näitaja sisaldab ka korduvkülastusi). Küsitlusperioodil anketeeriti kokku 53 klienti. Esmakordselt uuriti GLIK-i külastavate inimeste rahulolu pakutavate teenustega 2005. aasta esimeses kvartalis.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, HIV, AIDS, terviseteenused, rahulolu, seksuaalkäitumine Välja antud: 2006

**Lõhmus, L., Trummal, A. HIV/AIDS-iga seotud teadmised ja käitumine gay-internetilehekülgi külastavate MSM-ide seas. 2005. Uuring/analüüs. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2006**  
<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/341>

Raportis esitatakse kokkuvõte 2005. aasta sügisel homo- ja biseksuaalsete meeste seas läbiviidud HIV/AIDS-i temaatilisest küsitlemisest. Sihtrühma küsitlemine toimus interneti vahendusel. Seetõttu ei laiene antud uurimuse tulemused kogu homo- ja biseksuaalsete meeste sub-populatsioonile, vaid puudutab gay-portaale külastavaid mehi. Antud küsitlus viidi esmakordselt läbi 2004. aasta kevadel, mistõttu on raportis esitatud ka kahe küsitlusaasta võrdlusandmed.

Raport koosneb kuuest peatükist. Kahes esimeses osas antakse ülevaade uurimuse teostamisest ning valimi sotsiaal-demograafilistest näitajatest. Sellele järgneb ülevaade HIV-i levikuteedega seotud teadmistest, väärarusaamade levikust seotuna HIV-i nakatumise võimalustega olmekontaktides ning suhtumisest HIV-positiivsetesse inimestesse. Viies peatükk vaatleb MSM-de suhtumist kondoomi kasutamisse, seksuaalpartnerite hulka, kondoomi kasutamise tavasid nii mees- kui naissoost partneriga ning HIV-testi tegemist. Raporti viimane osa kirjeldab erineva riskikäitumise tasemega gruppe.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, küsitlusuuringud, HIV, AIDS, seksuaalkäitumine, hoiakud, Internet, mehed, sugulisel teel nakkavad haigused, nakatumine, riskikäitumine.

**Lõhmus L., Trummal, A. HIV/AIDS-iga seotud teadmised ja käitumine gay-internetilehekülgi külastavate meeste seas. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2004**  
<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/424>

Raportis on esitatud kokkuvõte 2004. aasta kevadel homo- ja biseksuaalsete meeste seas läbiviidud HIV/AIDS-i temaatilisest küsitlusest. Teostatud küsitlus on osa Tervise Arengu Instituudi poolt koordineeritava Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria Eesti programmi tegevuste monitooringust ja hindamisest.

Sihtrühma küsitlemine toimus interneti vahendusel. Seetõttu ei laiene uurimuse tulemused kogu homo- ja biseksuaalsete meeste sub-populatsioonile, vaid puudutavad gay-portaale kasutavaid mehi.

Aruande kasutatakse läbivalt homo- ja biseksuaalsetest meestest rääkides rahvusvahelist väljendit "mehed, kes seksivad meestega" (MSM). Korraldatud uurimuse eesmärgiks oli saada ülevaade MSM-ide: HIV-nakkuse levikuteedega seotud teadmistest; seksuaalsuhetega seotud riskikäitumise tasemest; HIV/AIDS-i temaatikaga seotud väärarusaamadest ja stigmast.

Raport koosneb kaheksast peatükist. Esimeses kahes peatükis antakse ülevaade uurimuse teostamisest ning valimi sotsiaal-demograafilistest näitajatest. Kolmandas osas kirjeldatakse MSM-ide üldist eluviisi. Sellele järgneb ülevaade HIV-i levikuteedega seotud teadmistest ja väärarusaamadest ning HIV-positiivsusega seotud stigmatiseeriva suhtumise tasemest. Kuues peatükk annab ülevaate infoallikatest, kust küsitluses osalenud MSM-id sooviksid saada informatsiooni HIV/AIDS-iga seotud teemade kohta. Seitsmes peatükk vaatlleb kondoomi kasutamise tavaid ning viimane osa kirjeldab erineva riskikäitumise tasemega grupe.

Märksõnad: meestega seksivad mehed, küsitlusuuringud, HIV, AIDS, seksuaalkäitumine, hoiakud, Internet, mehed, sugulisel teel nakkavad haigused, nakatumine, riskikäitumine, riskirühmad, eluviisid, suitsetamine, alkohol, narkootikumid.

### 1.3.2.2. Tartu Ülikool

**GLBT-inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis. Uuringu lõpparuanne. Tartu ülikool. 2007.**

<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2008/1.1.pdf>

Uurimuse viisid läbi Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika instituudi teadurid Judit Strömpl, Agnes Alvela, Kadi Ilves, Kadri Soo, Beata Šahverdov-Žarkovski ja Oslo Ülikooli sotsioloogiamagistrant Agnes Parmas.

Uuringu eesmärgiks oli selgitada Eestis elavate GLBT-inimeste kogemused seoses ebavõrdse kohtlemisega ning teadvustada nende probleeme ühiskonnale. Uuringus osales 30 ennast gei, lesbi, biseksuaali või transseksuaalina identifitseerinud inimest. Narratiivi analüüsi meetodil selgitati välja tüüpilised diskrimineerimise lood.

Uurimuses tõdetakse, et GLBT-inimesed kogevad ebavõrdset kohtlemist elu erinevatel tasanditel. Eestis pole seadusi, mis tagaksid võrdsed õigused ja võrdse kohtlemise kõikidele inimestele, sõltumata nende seksuaalsest orientatsioonist. Olemasolevates seadustes esineb vasturääkivusi: üks seadus deklareerib õiguse, teine aga välistab selle toimimise.

Ühiskondlikul tasandil pole teavet seksuaalsete orientatsioonide olemuse ja põhjuste kohta ning seetõttu levivad GLBT-inimeste kohta eelarvamused põhinevad stereotüübid. On juhtumeid, kus eelarvamuste tõttu ei järgita seadusi. Diskrimineerimist võivad kogeda GLBT-inimesed ka oma lähisugulaste hulgas. Vastuolud, eelarvamused ja hirmud tekitavad stressi ning ohustavad GLBT-inimeste heaolu ja vaimset tervist.



Uurimuse tulemused näitavad, et on põhjust tunda muret Eesti ühiskonnas leviva suhtekultuuri pärast, mida iseloomustab hoolimatus ja ükskõiksus – GLBT-inimeste kogemused juhivad tähelepanu probleemidele, mis puudutavad Eesti ühiskonda laiemalt.

Uuringu põhjal on valminud väljaanne „GLBT-inimeste ebavõrdne kohtlemine Eestis“ Sotsiaalministeeriumi toimetised nr. 1/2008. Poliitikaanalüüs.

<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2008/01.pdf>

**Lehtmäe, Liisa Meeste riskeeriv seksuaalkäitumine: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2006. Tartu, 2008.**

<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/842/1/Lehtm%C3%A4e2008.pdf>

Uurimuses rõhutatakse, et seksuaalkäitumine ei ole ainult bioloogilise tähtsusega, vaid omab ka sotsiaalset rolli. Selle kaudu mitte ainult ei säilitata inimsugu, vaid see on oluline käitumuslik tegur, mis mõjutab perekonna moodustamist ja püsimist, samuti on see individuaalse psühholoogilise heaolu oluline aspekt, kuid ka paljude sotsiaalsete probleemide osa.

(Luba uuringuks: Tallinna Meditsiiniuuringute Eetikakomitee)

**Liivlaid, Hedi Eesti täiskasvanud rahvastiku seksuaalkäitumine: Eesti Terviseuuring 1996, 2006. Tartu, 2011.**

[http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4142/1/Hedi\\_Liivlaid.pdf](http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4142/1/Hedi_Liivlaid.pdf)

Valim: Eesti Terviseuuring 1996 vastajateks 2131 meest, 2580 naist; Eesti Terviseuuring 2006 vastajateks 3111 meest, 3323 naist.

Andmekogumiseinstrument: ankeet.

Algandmed, andmebaas SPSS programmis.

Töös analüüsitakse 1996. a ja 2006. a vastanute seksuaalkäitumist iseloomustavaid näitajaid: vanus ja RSV-de kasutamine esimesel seksuaalvahekorra, seksuaalne aktiivsus ja RSV-de kasutamine viimasel neljal nädalal, juhusuhete esinemine viimase 12 kuu jooksul ja neis kondoomi kasutamine, seksuaalvahekorra esinemine samasoolise isikuga, seksuaalse väärkohtlemise kogemus ja seksi müümine või ostmine raha eest.

Analüüsitud andmete põhjal väidetakse, et viimase kümnendi jooksul ei ole olnud olulisi muutusi samasoolise isikuga seksuaalvahekorra levimuses, seksuaalses väärkohtlemises ja seksuaalvahekorra eest tasu saamises või maksmises. Osakaalu näitavad andmed uuringust ei selgu.

## **Magistritööd**

**Kütt, Piret. Homoseksuaalsuse avalikustamisest perekonnale emade narratiivides. Magistritöö. Juhendaja: Ph.D. Dagmar Kutsar. Tartu Ülikool Sotsiaal- ja Haridusteaduskond. Sotsioloogia ja Sotsiaalpoliitika Instituut. Tartu, 2011.**

[http://www.hmsx.info/cafe/images/stories/raamatud/mag\\_piret\\_kytt.pdf](http://www.hmsx.info/cafe/images/stories/raamatud/mag_piret_kytt.pdf)

Magistritöö eesmärgiks on saada ülevaade homoseksuaalsuse päritoluperekonnale avalikustamise etapi tähendustest homoseksuaalsete noormeeste emadele, et läbi lugude kuuldavaks tegemise anda võimalus nende paremaks mõistmiseks ning anda hinnang seksuaalvähemuste abi- ning tugisüsteemide vajadusele Eestis.

Uurimisülesanded: anda võimalus „kapist väljatuleku“ kui sotsiaalse nähtuse ja sellega seotud inimeste paremaks mõistmiseks Eesti ühiskonnas läbi emade lugude kuuldavaks tegemise; vaadelda kuidas homoseksuaalsete meeste emad räägivad oma lugusid ning mida nad seejuures peavad oluliseks välja tuua; analüüsida, mida tähendab Eesti ühiskonnas ema jaoks see, et tema poeg on homoseksuaalne, kuidas selle teadmisega emad toime tulevad ning millist mõju avaldab see poja ja ema suhetele; hinnata vajadust seksuaalvähemuste abi- ning tugisüsteemidele Eestis emade vajadusi ning valmisolekut arvesse võttes.

Uurimuses on kasutatud kvalitatiivset lähenemist; andmekogumismeetodina kasutatud narratiivintervjuud; intervjuueeritavate (4) leidmiseks kasutatud lumepallimeetodit.

Magistritöös analüüsitud emade lugudes peegeldub see, et Eesti ühiskond suhtub homoseksuaalsusse ebatolerantselt ja emade isiklikud lood räägivad sellega seotud kannatustest.

Poja homoseksuaalsusega kohanemise etapp on eriti raske emadele, kes on tugevalt mõjutatud ühiskonnas üldlevinud narratiividest nii homoseksuaalsuse kui ka emaduse kohta ning see muudab ka nende endi leppimise oma poja homoseksuaalsusega raskeks. Tihtipeale jäävad emad oma murega üksi ning seda perioodi elatakse valusalt läbi. Tulenevalt sellest, kui tugevalt ema samastab või vastandab ennast dominantsete narratiividega, sõltub ka ema kohanemine oma poja homoseksuaalsusega. Leppimine sõltub paljudest faktoritest, nii isiklikest kui ka ühiskondlikest. Kui ema enda teadlikkus homoseksuaalsuse kohta on suurem ja teda ümbritsevad toetavad inimesed, siis jõutakse täieliku omaksvõtu faasi kiiremini. Kui aga ema on mõjutatud ning on ka seejuures ise heteronormatiivse suhtumisega, siis võtab oma suhtumise rekonstrueerimine kauem aega ning võib olla ema jaoks valulikum. Seejuures tuleb emal vastu astuda nii enda isiklikele kui ka dominantsetele narratiividele nii emadusest kui homoseksuaalsusest. Läbi isiklike konfliktide lahendamise loovad emad alternatiivseid narratiive, mis soodustavad kohanemist oma poja homoseksuaalsusega. Siinkohal võiks emadele toeks olla oma suhtumise mõtestamisel ja rekonstrueerimisel narratiivteraapia.

Töö autori järeldused: vältimaks nii homoseksuaalse orientatsiooniga inimeste kui ka nende vanemate marginaliseerumist ning sellega seonduvaid probleeme on oluline, et ühiskonnas kajastataks homoseksuaalsusega seotud teemasid adekvaatselt. Samuti on oluline, et ka poliitilisel tasandil astutaks samme heteronormatiivsuse vähendamiseks ühiskonnas ning kaalutaks tõsisemalt perekonnaseadusesse muudatuste sisseviimist.

**Talvet, Irene. Homoseksuaalsete naiste ööelu Tallinnas vähemussubkultuuri ehk kogukonna vaatenurgast. Magistritöö juhendaja: Kristel Kaljund. Tallinna Ülikool, Eesti Keele ja Kultuuri Instituut, Tallinn, 2011.**

Viidatud: <http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=2171&ArtID=9508&action=article>

Töö elektrooniline tutvustus puudub.

**Liivlaid, Hedi. Eesti täiskasvanud rahvastiku seksuaalkäitumine: Eesti terviseuuring 1996, 2006. Magistritöö .Juhendaja: Anneli Uusküla. Tartu Ülikool, tervishoiuinstituut. Tartu, 2011.**

<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/4142>

**[http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4142/1/Hedi\\_Liivlaid.pdf](http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/4142/1/Hedi_Liivlaid.pdf)**

Magistritöös uuritakse Eesti täiskasvanud rahvastiku seksuaalkäitumist. Töö eesmärk on (1) kirjeldada täiskasvanud rahvastiku seksuaalkäitumist 1996. ja 2006. a Eesti terviseuuringu (ETeU) andmetel, (2) võrrelda riskeeriva seksuaalkäitumise levimust 1996. ja 2006. a. ja (3) selgitada seoseid riskeeriva seksuaalkäitumise ja sotsiaal-demograafiliste tegurite vahel ETeU 2006 andmetel.

1996. a ETeU-s küsitleti 15–79 ja 2006. a 15–84 aastaseid Eesti alalisi elanikke. Küsitlusmeetodiks oli näost-näku intervjuu. Valimi moodustamisel kasutati kihitatud süstemaatilist valikut soo, elukoha ja vanuse alusel. 1996. a oli respondente 4711, 2006. a 6434. Magistritöö analüüsi hõlmasi üksnes need vastajad, kes olid kunagi olnud seksuaalvahekorras – 1996. a 2441 naist ja 1994 meest, 2006. a vastavalt 3195 ja 2939.

Töös analüüsitakse 1996. a ja 2006. a vastanute seksuaalkäitumist iseloomustavaid näitajaid: vanus ja RSV-de kasutamine esimesel seksuaalvahekorra, seksuaalne aktiivsus ja RSV-de kasutamine viimasel neljal nädalal, juhusuhete esinemine viimase 12 kuu jooksul ja neis kondoomi kasutamine, seksuaalvahekorra esinemine samasoolise isikuga, seksuaalse väärkohtlemise kogemus ja seksi müümine või ostmise raha eest. Riskeeriva seksuaalkäitumise hindamisel kasutati kahte näitajat: juhuslike seksuaalvahekordade esinemine küsitlusele eelnenud viimase 12 kuu jooksul ja neis kondoomi kasutamine.

Märksõnad: seksuaalkäitumine, reproduktiivtervis, täisealised, riskikäitumine, HIV, seksuaalne vägivald, homoseksuaalid, prostitutsioon, sugulisel teel nakkavad haigused

**Lehtmäe, L. Meeste riskeeriv seksuaalkäitumine: Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2006. Magistritöö. Juhendaja Anneli Uusküla. Tartu Ülikool: Tervishoiu instituut, Mare Tekkel, Tervise Arengu Instituut.**

**<http://rahvatervis.ut.ee/handle/1/842>**

**<http://rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/842/1/Lehtm%C3%A4e2008.pdf>**

Töö põhineb Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringul 2006. Uuring toimus postiküsitlusena, mille tegemiseks telliti rahvastikuregistrist lihtne juhuvalim Eesti rahvastikust vanuses 16-64 aastat suuruses 5000 isikut. Vastanutest 1131 (39,4%) olid mehed. Vastamismäär meeste hulgas oli 47,9% (kohandatud vastamismäär 49,9%).

Riskeeriva seksuaalkäitumise kirjeldamiseks kasutati kahte näitajat: juhusuhete olemasolu viimase 12 kuu jooksul ja juhusuhte korral kondoomi mittekasutamine. Homoseksuaalseid suhteid ei analüüsita, küll aga muud riskikäitumist ja maskuliinsuse ilminguid.

**Bakalaureusetööd**

**Kütt, Piret. Homoseksuaalsuse avalikustamine ehk “kapist väljatulemine” Eesti geide näitel. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Dagmar Kutsar Tartu Ülikoolis sotsioloogia, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika osakond. Tartu, 2007.**

**Täistekst: [http://www.hmsx.info/cafe/images/stories/raamatud/mag\\_piret\\_kytt.pdf](http://www.hmsx.info/cafe/images/stories/raamatud/mag_piret_kytt.pdf)**

Uurimuse läbiviimiseks kasutati kvalitatiivset meetodit. 2007. aasta kevadel intervjueriti viit omasoolist suundumust juba avalikustanud geid vanuses 23-27 aastat.

Viis kokkuvõtlikku teesi, mis kujunesid teooria ning uuringu analüüsil:

1. Homoseksuaalsuse käsitlemise viis sõltub ajast ning kohast, on muutuv ajas ja ruumis – erinevates ühiskondades ja erinevatel ajaperioodidel. Nägemus homoseksuaalsusest on nii ühiskonniti kui ka indiviidi tasandil sotsiaalse konstrueerimisprotsessi tulemus.

2. Homoseksuaalse identiteedi kujunemine on individuaalne ning toob kaasa vastakaid tundeid ja mõtteid. Autor järeldab, et täielik gei-identiteedi omaksvõtt toimus intervjueritavatel vanuses 15-20 aastat. Positiivsed tunded ning mõtted, mis esinevad identiteedi kujunemisel, on seotud avastamisega, mis on meeldiv ning mis pakub rahuldust ning negatiivsed tunded seotud teadmistega ühiskonna suhtumisest antud teemal. Avastamise protsessiga on enamasti seotud ka teatav valetamine või varjamine, mis üldiselt on seotud hirmudega ühiskondliku ja lähema sotsiaalse võrgustiku suhtumise ees.

3. Soov elada täisväärtuslikku elu viib homoseksuaalse orientatsiooni avalikustamiseni ning toob tagajärjena kaasa nii rahulolu kui ka uusi piiranguid. Üldiselt avalikustatakse esmalt sõpradele, seejärel vanematele või töökaaslastele. Kuid mitte alati ei ole see raudne reegel, “kapist väljatuleku” lood on inimestel erinevad ning mõningatel juhtudel hõlmavad isegi ekstreemsena näivaid situatsioone. Samas kogu homoseksuaalsuse avalikustamisega kaasnenud seesmine vabadustunne ei kandu üle välisele vabadustundele.

4. Vanemate teavitamine oma homoseksuaalsest orientatsioonist eeldab põhjalikumat eeltööd. Perekond on paljudele esmaseks lähivõrgustikuks ning muutused selle sees võivad mõjutada tugevalt edasisi elusündmusi ning omavahelisi suhtlustasandeid. Vanemate esmaseks reaktsiooniks sellisele uudisele oli valdavalt šokk; samuti oli vanemate poolt märgata eitamist. Alati ei pruugi vanemate esmane reaktsioon olla negatiivse alatooniga. Kohata võis ka rahulikult aktsepteerivat ning mõistvat käitumist. Aja möödudes võib esmane reaktsioon muutuda üldjuhul üheltpoolt kas teatavatel tingimustel või täielikuks aktsepteerimiseks või teiselt poolt toimub edasine omavaheliste suhete jahenemine kuni katkemiseni välja. Intervjueritavad ei kahetse vaatamata kõigele järgnevale mis juhtus, et perekond sai teada nende seksuaalsest orientatsioonist.

5. Homoseksuaalse orientatsiooniga inimeste abistamissüsteem Eestis on nõrk.

Uurimuse andmetest ilmnes, et homoseksuaalide abistamise süsteem Eestis on väga nõrk. Üldine arvamus abistamissüsteemide kohta intervjueritavatel oli, et kui nad on kuskil olemas, siis pole neid näha. Samas leiti, et mingis vormis peaks ikka tuge pakutama, olgu see siis kas meedia vahendusel või nõustamisprotsessi teel.

Pikem ülevaade kajastub: Tudengikogumik IV, alates lk 80. [www.sh.ut.ee/orb.aw/class=file/action.../id.../Tudengikogumik+IV.pdf](http://www.sh.ut.ee/orb.aw/class=file/action.../id.../Tudengikogumik+IV.pdf)

**Kalde, Agnes. Homoseksuaalide enesemääratlemine Eesti geide näitel. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Anu Laas. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond. Tartu, 2005.**

**www.ut.ee/gender/doc/BA\_AgnesKalde2005.doc**

Kasutades kriitilist diskursusanalüüsi analüüsitakse üheksa geiga läbiidud ja transkribeeritud intervjuud. Analüüs toob välja neli olulisemat diskursust, mida geide poolt kasutatakse: identiteedidiskursus, enda orientatsioonist teadandmisdiskursus, 'õigete' ja 'valede' diskursus, mees-mees abielu diskursus.

Töö teoreetilises osas vaadeldakse homoseksuaalsusega seotud teoreetilisi seisukohti ning varasemaid läbiviidud uuringuid. Samuti seletatakse lahti olulisemad mõisted ja terminid, mis homoseksuaalsust puudutavad. Käsitlemist leiavad küsimused alates homoseksuaalse identiteedi välja kujunemisest isiklikul ja ühiskondlikul tasandil kuni probleemideni, nagu diskrimineerimine ja sallivus.

Töös viidatakse GLIK veebilehel olevale uuringule "LGBT Eestis – raport seisuga 2004 oktoober" (GLIK koduleheküljel) – 2003. aasta sügisel Tallinna kolmes keskkoolis läbi viidud seksuaaltemaatilisele uuringule, millest selgus, et homoseksuaalsuse müüdid on noorte seas väga levinud. Uuringus küsitleti veidi üle 200 noore. Tulemustest selgus, et heteroseksuaale ja homoseksuaale vastandatakse kui täiesti erinevaid inimtüüpe nii näiteks arvas 82% noortest, et homoseksuaalid on visuaalselt "tavakodanikest" ehk heteroseksuaalidest eristatavad ja äratuntavad tänaval välimuse ja/või käitumise järgi.<sup>36</sup>

**Lamp, D. Seksuaalvähemuste representatsioon Eesti meedias 2004. aastal. Bakalaureusetöö. Juhendajad T. Vihalemm, V. Kalmus. Tartu Ülikool, sotsiaalteaduskond, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond. Tartu, 2005.**

<http://www.hmsx.info/cafe/infoabi-uuringud/1190-dagmar-lamp-seksuaalvähemuste-representatsioon-eesti-meedias-2004-aastal-bakalaureuset>

[http://tartu.ester.ee/record=b1738573\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b1738573*est)

<http://mail.jrnl.ut.ee:8080/77/>

Töö üheks ülesandeks oli uurida, kuidas seksuaalvähemusi Eesti ajakirjanduses kujutatakse. Töös on kontentanalüüsi meetodiga analüüsitud 89 artiklit ja kvalitatiivse analüüsiga üheksat artiklit, mis ilmusid peale 2004.a. geiparaadi.

Kontentanalüüs andis vastuseks, et üldiselt kujutatakse seksuaalvähemuste hulka kuulumist kui midagi normaalset ja igapäevast – sellise suhtumisega artikleid esines enim Postimehes, Eesti Päevalehes, SLÕhtulehes ja Eesti Ekspressis.

Seksuaalvähemuste hulka kuulumist kui trendinähtust kajastati vähem, kuid seda siiski esines. Kuigi enim esineb suhtumist, et homo- ja biseksuaalsus on normaalne nähtus, on ka teisi vaatepunkte, kus seksuaalvähemuste hulka kuulumist peetakse moeasjaks või hoopis millekski taunitavaks.

Teine uurimisküsimus oli seksuaalvähemustega seotud ettekujutuste kohta. Kvalitatiivse analüüsi käigus selgus, et analüüsitud artiklid püüdsid ümber lükata mõningaid levinud stereotüüpe – näiteks eelarvamusi samasooliste vanemate või mehelike poolte olemasolu kohta lesbisuhetes. Küll aga ilmnes analüüsi käigus, et on mõningad stereotüüpsed ettekujutused, mis on levinud seksuaalvähemuste endi seas: näiteks arvamus, et heteromehed ei oska oma

---

<sup>36</sup> viidatavat tööd enam GLIK veebilehelt pole võimalik leida.

naistega hästi suhelda või et heteronaiste jaoks on homosõbra omamine mingil määral trendiküsimus.

**Kurim, Maia. Postimees Online kommenteerijate homoseksuaalsuse mõistmine . Bakalaureusetöö. Juhendajad: Anu Laas, Katri Lamesoo. Tartu Ülikool, Sotsiaalpoliitika õppetool. Tartu, 2005.**

Viide: <http://www.sh.ut.ee/321897>

**Heinaru, Ingrid. Depressioon homoseksuaalsetel noorukitel, seda soodustavad tegurid ning õendustegevus homoseksuaalsetel noorukitel esineva depressiooni ennetamisel ja leevendamisel. Diplomitöö. Juhendaja: Janika Pael. Tartu Ülikool, Arstiteaduskond, õendusteaduse osakond. Tartu, 2004.**

Saadaval: Tartu Tervishoiu Kõrgkooli raamatukogus. <http://www.lugeja.ee/record/1043804>

**Lintnermann, Piret. Homoseksuaalsete inimeste olukord Eestis. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Dagmar Kutsar. Tartu Ülikool, Sotsiaalpoliitika õppetool. Tartu, 2003. [www.sh.ut.ee/.../Kaitstud+bakalaureusetööd.pdf](http://www.sh.ut.ee/.../Kaitstud+bakalaureusetööd.pdf)**

**Luoto, Mari. Eesti üliõpilaste hoiakud homoseksuaalsuse suhtes. Bakalaureusetöö juhendaja: Maie Kreegipuu. Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduskond, Psühholoogia osakond. Tartu, 2002.**

[http://tartu.ester.ee/record=b1520550~S1\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b1520550~S1*est)

**Pesti, Pille. Homoseksuaalsed inimesed ja nende suhted teistega. Bakalaureusetöö juhendaja: Maie Kreegipuu. Tartu Ülikool, Sotsiaalteaduskond, Psühholoogia osakond. Tartu, 2001.**

[http://tartu.ester.ee/record=b1517576~S1\\*est](http://tartu.ester.ee/record=b1517576~S1*est)

Töö toetub 1991.-1993.a. Eestis levitatud-kogutud pikale ja üksikasjalikule ankeedile, mis oli eesti keelde tõlgitud 1990. aastal soomekeelsest originaalst. Valim: 149 vastajat, neist 114 mehed (76,5%) ja 35 naised (23,5%).

L.Kotteri aruandes refereeritakse järgmisi bakalaureusetöö käigus saadud tulemusi: selgub, et 72,5% vastanuist varjas oma homoseksuaalsust sugulaste eest, 68,5% naabrite eest, 61,7% ema eest, 55% isa eest, 58,4% töökaaslaste, 45,6% õdede-vendade eest. Ainult 33,6% vastanuist varjas oma seksuaalorientatsiooni heterosõprade eest. Varjamine osutus tulemusrikkaks: 74,5% küsitletute naabreist, 71,8% sugulastest, enam kui pool vanemaist, 42,3% õdedest-vendadest, 61,7% töökaaslastest ja 32,9% heterosõpradest ei teadnud nende tegelikku seksuaalorientatsiooni.

12% vastanuist oli koolis homoseksuaalsuse pärast diskrimineeritud või sõimatud. Homoseksuaalsuse tõttu on keeldutud tööle võtmast 2,9% naistest ja 0,9% meestest, töölt on vallandatud või on pidanud töökohta vahetama 6,7% vastanuist. Homoseksuaalsuse pärast on sattunud ülemuste või töökaaslaste surve objektiks 14,7% naistest ja 5,4% meestest.

2,9% naistest ja 12,3% meestest on naabrid kunagi homoseksuaalsuse pärast halvasti suhtunud. Korterihankimist või elamistingimusi on homoseksuaalsus negatiivselt mõjutanud 5,8% naistest ja 7,9% meestest.

Ametiisikute või kohtu poolt on diskrimineeritud 12,1% küsitletuist. Lahutusega seoses on homoseksuaalsus avalikuks tulnud 5,7% küsitletuist. Politsei või miilits on kunagi fikseerinud andmeid ainult nende homoseksuaalsuses

kahtlustamise pärast 2,9% naistest ja 9,6% meestest. Homoseksuaalsuse eest on kohtulikult karistatud 2,9% naistest (!) ja 7,9% meestest. Homoseksuaalsusega seonduvate küsimuste pärast on kunagi olnud psühhiaatrilisel ravil 2,9% naistest ja 12,3% meestest. Professionaalsete aitajate (arstid, psühholoogid, vaimulikud) negatiivset suhtumist on kogunud 8,8% meestest ja mitte ükski naistest; kusjuures negatiivseid kogemusi on olnud 46,7% neist inimestest, kes on olnud ravil homoseksuaalsusega seonduvate küsimuste pärast ja 72,7% neist, keda on sunnitud minema ravile.

Avalikus kohas on homoseksuaalsusega seoses sattunud füüsilise vägivalda objektiks 2,9% naistest ja 20,2% meestest. Vaid veerand nendest pöördus seoses juhtunuga politsei või miilitsa poole. 20,8% vastanuist oli mõni vastassoost inimene pakkunud ennast heteroseksuaalse ühte abil tema homoseksuaalsust "muutma". 6,7% vastanuist oli vägistatud või sunnitud heteroseksuaalsesse ühtesse tema homoseksuaalsusest teadva vastassoost inimese poolt. 17,6% naistest ja 39,8% meestest on ühiskonna survele kunagi ise tundnud, et peaksid muutuma heteroseksuaalseks. 28,6% vastanuist on tõsiselt kaalunud võimalust homoseksuaalsuse pärast Eestist lahkuda.<sup>37</sup>

**Lillep, Kaja. Ühiskonna suhtumine homo- ja transseksuaalidesse. Seminaritöö. Juhendaja: Anu Laas. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduskonna sotsioloogia osakond. Tartu, 1998.**

**Täistekst: <http://www.hmsx.info/failid/kaja-lillep.pdf>**

Seminaritöö eesmärgiks oli vaadelda ühiskonna suhtumist seksuaalvähemustesse, täpsemalt kuidas suhtutakse homoseksuaalidesse ja transseksuaalidesse. Vaadeldakse olukorda Eestis ja välisriikides. Andmete saamiseks on kasutatud nii teaduslikke kui ka massimeedias avaldatud artikleid. Pikemalt on käsitletud ka homoseksuaale ja transseksuaale puudutavat seadusandlust.

### 1.3.2.3. Tallinna ülikool

#### Magistritööd

**Sats, Mari. (2004) Tolerantsusest Eestis. Magistritöö. Juhendaja Tiia Tamm. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduskond. Sotsiaaltöö osakond. Käsikiri. Tallinn. 2004. <http://www.hot.ee/smari/>**

Uurimistöö eesmärgiks on uurida Eesti inimeste tolerantsust erinevate erivajaduste, vähemuste, rahvuste ja ühiskonnas üldiselt aktsepteeritud normidest kõrvalekaldumiste suhtes.

Valimisse kuulusid Eestis elavad inimesed alates 12. eluaastast. Kokku küsitlesin 260 inimest, kellest 174 olid nais- ja 86 meessoost.

Töös kirjeldatakse inimeste suhtumist erinevatesse nähtustesse, füüsilise/vaimse puudega inimestesse, erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestesse, erinevatesse Eestis elavatesse rahvusvähemustesse, pagulastesse, kinnipidamisasutustes viibivatesse/viibinud inimestesse ning suhtumist nende ühiskonda integreerimisse ja integratsiooni erinevatesse võimalustesse.

<sup>37</sup> Kotter, Lilian. Lesbide, geide ja biseksuaalsete inimeste diskrimineerimisest Eestis. Sexual Orientation Discrimination in Lithuania, Latvia and Estonia. Ed. Eduardas Platovas and Vladimir Simonko/Vilnius, 2002.

Suhtumist erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestesse mõõdeti küsimusega „Kas haigekassa peaks maksma kinni transseksuaalide soovahetusoperatsioonid“ ja arvamustega erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestest, homoseksuaalsete inimeste abielude seadustamisest Eestis, homoseksuaalsetele paaridele lapse adopteerimise õiguse andmisest ning homoseksuaalsete inimeste tööle võtmise kohta.

Vaid 4% vastajatest (5,7% naistest ja 2,4% meestest) leidis, et haigekassa peaks transseksuaalsete inimeste soovahetusoperatsioonid kinni maksma, kui inimene on tõesti oma hingelt ja olemuselt teisest soost kui tema keha. Pigem tolerantselt suhtusid 16,2% vastajatest (21,2% naistest ja 11,3% meestest), kes arvasid, et inimene võiks maksta osa ja haigekassa osa vajaminevast summast. Üldist ebatolerantset suhtumist näitas ka see, et 63,9% vastajatest (58,9% naistest ja 69% meestest) arvas, et haigekassa ei peaks soovahetusoperatsioone kompenseerima, sest kui soovahetus inimesele tõesti oluline on, leiab ta ka ise vajaliku raha ning 27,5% vastajatest (19,6% naistest ja 35,4% meestest), et soovahetusoperatsioon on iga inimese eralõbu. Üldine suhtumine viitab sellele, et transseksuaalsust peetakse pigem inimese kapriisiks, kui vajaduseks. Meie ühiskond ei ole veel valmis transseksuaalsust aktsepteerima. Inimesed enamasti siiski ei usu, et on võimalik sündida vales soos. Naised suhtusid märksa tolerantselt kui mehed.

41,6% vastajatest (37,2% naistest ja 45,9% meestest) suhtus erineva seksuaalse orientatsiooniga inimestesse seni, kui nad ei kahjusta oma tegevusega teisi inimesi, neutraalselt. 17% vastajatest (19,3% naistest ja 14,6% meestest) ütlesid, et nad ei suhtu neisse negatiivselt, sest nad ise ei saa sinna midagi parata, et nad erinevad enamusest inimestest.

Pigem ebatolerantset suhtumist peegeldab, et vaid 22,1% vastajatest (21,3% naistest, 23% meestest) eristasid oma suhtumist olenevalt orientatsioonist, kas positiivseks, neutraal-seks või negatiivseks. Väga ebatolerantselt suhtusid 14,5% vastajatest (11,7% naistest ja 17,2% meestest), kes väitsid, et ebatavalise seksuaalse orientatsiooniga inimesed ei ole normaalsed inimesed ning 17% vastajatest (18,8% naistest, 15,2% meestest), kes leidsid, et normist erineva seksuaalse orientatsiooniga inimesed on haiged ja neid tuleks ravida.

23,3% vastajatest (19,4% naistest ja 27,2% meestest) leidsid, et homoseksuaalsete inimeste abielud tuleks seadustada, 29% vastajatest (32,9% naistest ja 25,1% meestest) arvasid, et neil peaks olema võimalus sõlmida seaduslik leping, mis annaks abieluga sarnased õigused nt pärimise, teineteise materiaalse ja moraalse toetamise ja sotsiaaltagatiste osas. 14,2% vastajatest (19,1% naistest ja 9,4% meestest) arvasid, et homoseksuaalsetel paaridel peaks olema õigus lapsi adopteerida. Selle vastu olnud inimesed muretsesid peamiselt, et see ei oleks lapsele heaks eeskujuks ega kasvukeskkonnaks. Enam ollakse nõus sellega, et adopteerida võivad lesbipaarid (2,6% vastajatest), kui geipaarid (0,2% vastajatest). Nooremad inimesed suhtusid tolerantselt kui vanemad:

24,7% vastajatest olid aramusel, et see, kas nad võtaksid või ei võtaks homoseksuaalset inimest tööle, oleneb tööst ning et oldi nõus tööle võtma kas ainult lesbi (4,3%) või ainult gei (4,2%). Mehed suhtusid märksa ebatolerantselt



malt kui naised: kui naistest polnud homoseksuaali nõus tööle võtma 4,8% vastajatest, siis meeste hulgas oli keeldujate protsent 11,7.

Töös on toodud sagedustabelid vastanute vanusegruppide lõikes, lisades on andmete kogumiseks kasutatud ankeet ja transkribeeritud intervjuud.

**Linna, L. Vihakõne Eesti ajakirjanduses. Magistritöö. Juhendaja: Mikko Lagespetz; Eesti Humanitaarinstituut, ühiskonnateooria õppetool Tallinn: Eesti Humanitaarinstituut, 2005.**

<http://tallinn.ester.ee/record=b263>

[http://tallinn.ester.ee/record=b2638873~S1\\*est](http://tallinn.ester.ee/record=b2638873~S1*est)

Märksõnad: ajakirjandus, eneseväljendus, viha, vihkamine, sallimatus, rassism, ksenofoobia, õiguslikud aspektid, meedia, mõjud, Eesti

## **Bakalaureusetööd**

**Uibo, Raili. Maskuliinsus(t)e konstrueerimine erinevate seksuaalsete identiteetidega eesti kaitseväge ajateenijate poolt. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Airi-Alina Allaste. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Tallinn, 2010.**

[http://www.hmsx.info/failid/uibo\\_baka-uus.pdf](http://www.hmsx.info/failid/uibo_baka-uus.pdf)

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida, kuidas toimivad erinevate seksuaalsete identiteetidega ajateenijate maskuliinsuse ja seksuaalsuse konstrueerimise mehhanismid kaitseväge kui homosotsiaalse ning ajaloolis-traditsiooniliselt maskuliinse institutsiooni raames.

Uurimus põhines kuuel poolstruktureeritud intervjuul, pooled neist viidi läbi heteroseksuaalsete Eesti Kaitseväge ajateenistuse läbinud noormeestega ja pooled end geina identifitseerivate ajateenijatega. Andmete analüüsimiseks on kasutatud konstruktivistliku põhistatud teooria põhimõtteid veidi muudetud kujul.

Uurimustöö tulemustest selgus, et ajateenijad rakendavad maskuliinse identiteedi loomiseks erinevaid strateegiaid, milles seksuaalsus ülitähtsat rolli mängib. Heterod konstrueerivad enese maskuliinsust „teiste“ taustal, kelle seas kõige selgemalt eristuvad geid kui sümboolselt madalaimal võimupositsioonil asuvad mehed. Sealjuures võimenduvad kaitseväes kui homosotsiaalses keskkonnas veelgi hegemoonilise maskuliinsuse (taas)tootmise viisid, millest enda heteroseksuaalsuse demonstreerimine suure osa moodustab.

Seetõttu tajuvad geidest ajateenijad kaitseväge ülimalt heteronormatiivse miljööna, mis sunnib neid oma seksuaalset identiteeti enamal või vähemal määral varjama. Sulandumise juures oodatakse neilt keha kasutamist viisidel, mis traditsioonilise maskuliinsuse konventsioonidega kattuks. Samas ei välista see geidest ajateenijate agency't – nende käsutuses on palju erinevaid viise enesele positiivse seksuaalse ja maskuliinse identiteedi konstrueerimiseks.

Võtmesõnad: kaitsevägi, maskuliinsused, seksuaalsused, homosotsiaalsus, heteronormatiivsus.

**Saame, Gerda. Lapsevanemate ja kodu mõju lapse arengule Lihula lasteaia ja Hiiumaa Viskoosa lasteaia Vigri näitel. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Pille Murrik. Tallinna Ülikooli Rakvere Kolledž. Rakvere, 2010.**

Bakalaureusetöö käsitleb ka samasoolisi perekondi. Ülevaade: Lapsed samasooliste vanematega perekonnas, Õpetajate Leht, 21. jaanuar 2011.<sup>38</sup>

Väljavõtte artiklist:

Ühest soost vanemad teevad endaga rohkem tööd, nad õpivad rohkem, enamasti on nad teoorias palju tugevamad kui tavaline lastega heteroperekond,” kirjeldab olukorda Gerda Saame. „Kuigi, mis seal salata, halbu näiteid võib tuua ka samasooliste vanemate seast.”

Uuringud näitavad ka seda, et samasoolistes peredes valitseb suurem kodurahu, sest kodused tööd on jagatud võrdselt ja õiglaselt, erinevalt traditsioonilistest peredest, kus naise koormus on tavaliselt suurem. Geidest isad keskenduvad rohkem lastele kui heteroisad, kellele on olulisem perele raha teenida. Ameerika uuringud lükkavad ümber ka selle müüdi, et homoseksuaalsed mehed kalduvad olema pedofiilid – nimelt on 90% pedofiilidest heteroseksuaalsed mehed.

Lesbidest emad on sama hoolitsevad ja vastutustundelised kui heteroseksuaalsed emad, samas hoolitsevad nad rohkem selle eest, et lastel oleks ka meessoost eeskujud. Seevastu heteroseksuaalsed üksik- ja lahutatud emad teevad mõnikord kõik, mis nende võimuses, et jätta lastele isadest/meestest halb mulje.

**Tamm, Anne. Homoseksuaalsuse aktsepteeritavus perekonnas. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Leeni Hansson. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. Tallinn, 2010.**

<http://www.xgl.ee/?q=news&date=&id=277>

Bakalaureusetöö keskendub kolmele uurimisküsimusele:

1. kuidas toimus homoseksuaalse orientatsiooni väljakujunemine, sh mõjutegurid ning kuidas jõuti äratundmiseni, et ollakse homoseksuaal;
2. kuidas noored tõlgendavad oma vanemate reaktsioone nende homoseksuaalsusest teadasaamisel;
3. intervjueeritavate, st geinoorte hinnanguid Eesti ühiskonna tolerantsuse ja sallivuse kohta.

Intervjueeritavate leidmisel on kasutatud lumepallimeetodit. Kokku intervjueeritud seitset noort, kellest neli olid geimehed, kaks olid lesbid ning üks oli biseksuaal. Kasutatud poolstruktureeritud intervjuud.

Uurimuse tulemused: GLB noortele oli nende teistsugune seksuaalne orientatsioon täiesti loomulik, kuid sellega leppimine erines geimeestel, biseksuaalidel ja lesbidel.

Vanematele rääkimine oma homoseksuaalsusest ei osutunud väga raskeks sammuks ning oli pigem kergendus. Intervjuudes osalenud noored tõdesid, et nende vanemad aktsepteerisid nende seksuaalset orientatsiooni ning peale „kapist välja tulekut“ muutusid suhted vanematega paremaks ning avatumaks. Ühiskonna sallivust tõlgendati kahte moodi. Üks osa pidas ühiskonna hoiakuid negatiivseteks, teised leidsid hoiaku olevat suhteliselt positiivse.

---

38 Vt: [http://www.opleht.ee/?archive\\_mode=article&articleid=4750](http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=4750)

Võtmesõnad: homoseksuaalsus, geid, lapsevanemad, aktsepteeritavus, „kapist välja tulek“, ühiskond, Eesti, perekond.

**Pajumets, Hanna. Geide subkultuur Tallinnas. Bakalaureusetöö. juhendaja: Sofia Joons. Eesti Humanitaarinstituut. Tallinn, 2004.**

Eesti Humanitaarinstituudis kaitstud lõputöö:

<http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=2169&ArtID=3127&action=article>

**Vahe, Kadri. Ühiskonna hoiakud homoseksuaalsuse suhtes – Tallinna näitel. Bakalaureusetöö. Juhendaja: Anu Lepimann. Tallinna Pedagoogikaülikool. Tallinn, 2001.**

Mainitakse: <http://www.epl.ee/news/melu/pooled-tallinlastest-kardavad-homosid.d?id=50805397>

Viidatud: <http://www.hot.ee/smari/1.htm>

Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, kas ning mil määral eksisteerib Eesti ühiskonnas homofoobiat kui hoiakut. Küsitlused viidi läbi aastail 2000-2001 eraldi heteroseksuaalsete (271 vastajat) ja homoseksuaalsete (68 vastajat) inimeste seas. Heteroseksuaalide ankeedi täitjaist olid 41% mehed ja 57,9% naised, vanuses 17-74 aastat (valdav osa vanuses 17-24 aastat). Homo- ja biseksuaalide ankeedile vastajaist olid 55,9% mehed ja 44,1% naised, vanuses 17-50, enamjaolt oli tegemist nooremapoolsete inimestega.

Homoseksuaalsuse kohta arvas 72% heteroseksuaalseist vastajaist, et see on individuaalne iseärasus, mida tuleb aktsepteerida. 10,7% leidis, et see on moetrend, mis tuleb soorollide hägustumisest, 9,6% pidas seda haiguseks, mida tuleks ravida. 33% vastanuist pooldas homoabielusid, 29% oli nende vastu, erapooletuks jäi 35,1% vastanuist. 49,1% küsitletuist oli vähemal või rohkemal määral samasoolistele paaridele lapsendamisõiguse andmise vastu, 28% selle poolt, erapooletult suhtus sellesse 22,1%. AIDS-i pidas geide haiguseks 24% vastanuist, 62% nii ei arvanud.

Homofobiat pidas homo- ja biseksuaalseist vastajaist Eestis probleemiks 25,5%, mõningal määral probleemiks 66,2%. Probleemi ei näinud selles ainult 5,9% vastanuist. Seega leidis 92,7% homo- ja biseksuaalseist vastajaist, et homofobia on Eestis vähemal või rohkem määral probleemiks, samas kui heteroseksuaalseist vastajaist oli samal arvamusel 58,3%. 32,9% vastanuist häirisid kiriku homofoobsed hoiakud, 55,9% küsitletuist arvas, et homofobia võib endaga ühiskonnas kaasa tuua erinevaid sotsiaalseid probleeme. Suurima probleemina Eesti lesbide, geide ja biseksuaalide elus toodi välja just sallimatus. Ka homoseksuaalide küsitlemine kinnitas heteroseksuaalide seas välja tulnud tendentsi, et lesbisuhetesse suhtutakse ühiskonnas tolerantsemalt, kui meestevahelisse armastusse. 73,5% küsitletuist leidis, et ühiskonnas valitsevaid hoiakuid on vaja muuta. Parima vahendina nähti peamiselt asjakohase informatsiooni levitamist.

44,6% uurimuses osalenud homoseksuaalsetest inimestest oli oma orientatsiooni tõttu probleeme suhetes oma vanematega, 25% probleeme töökohas või koolis, 13,2% teadis probleeme olevat oma geidest tuttavatel. Üle poolte vastanuist olid arvamusel, et kuigi neil polnud probleeme tekkinud, võib seda meie riigis siiski juhtuda. Valdav enamik (89,7%) vastanuist polnud oma orientatsiooni tõttu füüsilise vägivallega kokku puutunud, kuid 16,2% teadis, et

seda on juhtunud nende geidest tuttavatega. Psühholoogilist vägivalda oli vahel tundnud 17,6% vastanuist, 14,7% teadis, et seda on juhtunud nende homoseksuaalidest tuttavatega. Tõrjutust oli vahel tundnud 39,7% vastanuist. Ühiskonnas valitsevate negatiivsete hoiakute tõttu oli vahel enesetapule mõelnud 11,9% geidest ja lesbidest.

82,7% homoseksuaalseist vastajaist oli arvamusel, et geide õigusküsimustele on meie riigis vähe tähelepanu pööratud. Pooled vastanuist kasutaksid samasooliste abieluõigust, 41,2% kasutaksid lapsendamisõigust.<sup>39</sup>

Töö järeldustena tuuakse välja, et sageli on just teadmatuses tingitud väärad eelarvamused need, mis inimesi nende negatiivsetes hoiakutes kinni hoiavad ning osutati vajadusele läbi adekvaatse informatsiooni levitamise tõsta inimeste teadlikkust antud valdkonnas ja antud valdkonda terviklikumalt ning järjepidevamalt uurida, et mõista probleemi olemust ning olukorra parandamiseks vajalikke samme astuda.

Autor toob eestlaste puhul välja ka huvitava eripära – kui. mujal maailmas läbiviidud uuringud näitavad, et mida haritum on inimene, seda tolerantsem on ta ka geide suhtes, siis eestlaste hulgas sellist seost ei ilmnenud.

**Nõgel, I. (1991) How homosexuality is regarded among students in current Estonia. Parikas, U., Veispak, T. (toim.). Sexual minorities and society: the Changing Attitudes toward Homosexuality in the 20th Century Europe. Papers presented to the international conference in Tallinn May 28-30, 1990. Tallinn: Eesti TA Ajaloo Instituut: 115-121.**

Ettekanne toetub I.Nõgeli 1990.a. tehtud diplomitööle, mis oli esimeseks katseks välja selgitada avalikkuse suhtumine seksuaalvähemustesse. Tallinna Pedagoogikaülikooli diplomitöö tugines Tallinna Tehnikaülikooli ja Tallinna Pedagoogikaülikooli üliõpilaste poolt 1989.a. täidetud 180 ankeedile. Vastajate keskmine vanus oli 22 aastat. 46% vastanuist pidas homoseksuaalsust haiguseks, 35% polnud nõus sellise määratlusega. Umbes pooled vastanuist pidas homoseksuaalsust seksuaalsuse ebaloomulikuks avaldumisvormiks, kolmandik leidis selle normaalse olevat. 10% üliõpilastest pooldas meeshomosek-suaalide eraldamist/isoleerimist ühiskonnast, 74% oli selle vastu. Vastavad näitajad lesbide puhul olid 7% ja 83%. Umbes 22% küsitletuist leidis, et homoseksuaalseid inimesi peaks ravima, kaks kolmandikku polnud aga sellega nõus. 60% naisüliõpilastest oli seisukohal, et nii geisid kui lesbisid peaks pidama normaalseteks inimesteks, kes ei pälvi heteroseksuaalsete inimestega võrreldes mingit erilist huvi. Meesüliõpilastest olid geide puhul samasugusel arvamusel umbes pooled, lesbide puhul 62%. Üllatavalt suur osa vastanuist, 50% toetas samasoolisi abielusid, vastu seisis sellele ainult 28%. Naisüliõpilased olid meesüliõpilastest mõnevõrra sallivamad, sama võib öelda tehnika- ja loodusteaduste üliõpilaste kohta võrreldes humanitaaralade omadega. Üldkokkuvõttes oldi lesbide suhtes tolerantsemad kui geide suhtes.<sup>40</sup>

---

<sup>39</sup> Kotter, Lilian. Lesbide, geide ja biseksuaalsete inimeste diskrimineerimisest Eestis. Sexual Orientation Discrimination in Lithuania, Latvia and Estonia. Ed. Eduardas Platovas and Vladimir Simonko Vilnius, 2002.

<sup>40</sup> Kotter, L. Lesbide, geide ja biseksuaalsete inimeste diskrimineerimisest Eestis. Sexual Orientation Discrimination in Lithuania, Latvia and Estonia. Ed. Eduardas Platovas and Vladimir Simonko Vilnius, 2002.

#### 1.3.2.4. Eesti Kunstiakadeemia

**Rebeka Põldsam. Seksuaalvähemuste representatsioonid Eesti kaasaegses kunstis: geisensibiliteet ja identiteedipoliitika. Bakalaureusetöö. Juhendaja Katrin Kivimaa. Eesti Kunstiakadeemia. Tallinn, 2011.**

[http://www.artun.ee/index.php?lang=est&main\\_id=761](http://www.artun.ee/index.php?lang=est&main_id=761)

#### 1.3.2.5. Tartu Tervishoiu Kõrgkool

**Sikk, Katrin. Transseksuaalsete patsientide terviseriskid ja efektiivne suhtlemine transseksuaalsete patsientidega. Diplomitöö. Juhendaja Janika Pael. Tartu Tervishoiu Kõrgkool. Tartu, 2011**

Lõputöö eesmärgiks oli kirjeldada transseksuaalsuse olemust, transseksuaalsete patsientide terviseriske ja psühholoogilisi probleeme ning efektiivset suhtlemist transseksuaalsete patsientidega.

Töös on kasutatud 35 teemakohast teaduslikku kirjandusallikat, mis on avaldatud aastatel 2004-2011. Kirjanduse otsingul on kasutatud on andmebaasi Academic Search Complete, MEDLINE, Health Source: Nursing/Academic Edition, PsycINFO, PsycARTICLES, PubMed.

‘Transseksuaalsus on ebaselge etioloogiaga multidistsiplinaarne probleem, millele pööratakse tervishoius järjest rohkem tähelepanu. Transseksualismi võib defineerida kui erinevust psühholoogilise soo ja morfoloogilise, bioloogilise ja sotsiaalse soo vahel.

Peamisteks terviseriskideks on kõrgenenud risk nakatuda HIV-i ning erinevad psühholoogilised probleemid nagu näiteks depressioon, kõrgenenud risk enesetapuks ja ennast hävitav käitumine. Samuti puutuvad transseksuaalid kokku vägivalla ning häbimärgistamisega. Transseksuaalsed patsiendid väldivad arstiabi, sest kardavad diskrimineerimist tervishoiutöötajate poolt. Oluline on teada, millist terminoloogiat kasutada suheldes transseksuaalsete patsientidega. Luua tuleb turvaline õhkkond ning suhtuda patsienti mõistvalt.

Võtmesõnad: transseksuaal, transseksuaalsus, õendus, tervis, sooline düsfooria, terviseriskid, soolise identiteedi häire.

#### 1.3.2.6. Kõrgem Usuteaduslik Seminar

**Tamm, R. Homoseksuaalsus kaasaegses kristlikus eetikas. Diplomitöö. Juhendaja J. Noormägi ., Kõrgem Usuteaduslik Seminar. 1997.**

#### 1.3.2.7. Kolmanda sektori organisatsioonid

**1999. a. noorsoouuring**

[http://www.naistemaailm.ee/artiklid/7447/gei\\_\\_8ecc\\_\\_geenid\\_voi\\_kasvatus\\_.html?art\\_magaz=9](http://www.naistemaailm.ee/artiklid/7447/gei__8ecc__geenid_voi_kasvatus_.html?art_magaz=9)

Eestis 1999. aastal läbiviidud noorsoouuringust selgub, et 6%-l küsitletutest on seksuaalkogemus samasoolistega. Tulemus on sarnane Rootsi teismeliste uuringuga, mille põhjal 6% poistest ja 3% tüdrukutest on olnud vahekorras samast soost partneriga.

**Kotter, L. Report on Estonia. In Sexual Orientation Discrimination in Lithuania, Latvia and Estonia. Ed. Eduardas Platovas and Vladimir SimonkoVilnius, 2002.**

<http://www.gay.lt/lgl/sod.pdf>

Analüüs toetub 2002.a. Baltimaade diskrimineerimisvastase projekti raames Eesti Lesbiliidu poolt läbiviidud küsitlusele. Valim: 437 vastajat, 49% neist Internetis elektroonilisele ankeedile vastanud. Ankeedile vastajatest olid 68% (295) mehed ja 32% (142) naised. 38% naisvastajaist ja 28% meestest on biseksuaalsed.

Aruanne toob välja, et 2002. aasta septembris läbi viidud küsitlus näitab lesbide, geide ja biseksuaalide diskrimineerimise küllaltki kõrget taset Eestis. 12% vastanuist on soolise suundumuse pärast olnud füüsilise rünnaku ohver ühel või enamal korral, kusjuures ainult 22% rünnatavaist teatas juhtunust politseile. Politsei reageering oli veerandil juhtudest vaenulik. 28% vastanuist on ahistatud sellepärast, et neid on peetud lesbiks, geiks või biseksuaaliks. Ligi kahel kolmandikul ahistamisjuhtumitest oli tegemist sõimuga. Ainult 9% ahistamise ohvreist teatas toimunud politseile või ametiisikuile, kusjuures 40% juhtudest said nad vaenuliku reageeringu osaliseks.

Seksuaalorientatsiooni pärast on lesbisid, geisid ja biseksuaale diskrimineeritud perekonnas (23% vastanuist), sõjaväeteenistuses (14%), kirikutegelaste või usukaaslaste poolt (12%), eluasemeküsimuste lahendamisel (6%), baarides, klubides, hotellides jms. (7%). Vaatamata asjaolule, et väga tihti varjavad nad oma seksuaalset sättumust varjab 55-65% vastanuist oma seksuaalsust oma vanemate eest, 53-63% õdede-vendade, 64-85% teiste sugulaste, 18-71% heteroseksuaalsete sõprade, 43-44% naabrite või elamispinna omaniku eest. Valdav osa sõjaväeteenistuses oluist (71-98%) või usukogukonda kuulunuist (49-94%) varjab oma seksuaalsust. 55-82% vastanuist hoidub avalikus kohas oma tundeid samasoolise partneri vastu demonstreerimast, 55-81% vastanuist väldib võõrastele oma seksuaalorientatsioonist rääkimist.

Vaatamata sellele, et 58-81% vastanuist on töökohas oma seksuaalset sättumust alati varjanud ja 53-78% teeb seda isegi veel praegu, on nendest 14% sattunud ahistamise ohvriks sellepärast, et neid on peetud lesbiks, geiks või biseksuaaliks. 1-10% vastanuist ei ole sellepärast saanud töökohta, 2-9% ei ole edutatud, 3-8% on üritatud töölt vallandada või sellega ähvardatud, 1-6% on vallandatud või sunnitud töölt lahkuma.

Selle tagajärjel on 52% vastanuist kaalunud Eestist lahkumist, 58-60% neist (s.o. 28% kõigist vastanuist) peab emigreerumise kaalumisel määravaks lesbide, geide ja biseksuaalide diskrimineerimise taset Eestis.<sup>41</sup>

Aruandes on toodud sagedusjaotuste tabelid ja soovitused LGBT inimeste diskrimineerimise likvideerimiseks hariduses, politseitöös, kaitsejõududes, tervishoiuteenustes. Rõhutatakse vajadust toetada LGBT inimeste organisatioone ja tunnustada õiguslikult samasooliste kooselu ning lapsendamisõigust.

**Eesti Gei Noored (2011). 101 vastust küsimusele „Kas Eestis võiks seadustada samasooliste kooselu (tsiviilpartnerluse)?“ Kokkuvõtte ERRi Valijakompassi vastustest.**

Arvutivõrgus: <http://egn.ee/101seisukohta/partnerlus.html>

---

<sup>41</sup> Kotter, Lillian. Lesbide, geide ja biseksuaalsete inimeste diskrimineerimisest Eestis. Sexual Orientation Discrimination in Lithuania, Latvia and Estonia. Ed. Eduardas Platovas and Vladimir Simonko Vilnius, 2002.

### **1.3.3. Artiklid ja ettekanded**

#### **Weeks, Jeffrey. Tänapäeva homoseksuaali kujunemine: patust samasooliste abieluni.**

Konverentsi “Mehed, naised ja teised” avaettekande,

Soouuringute keskus, Tallinna Ülikool, 1.–2. oktoober 2009.

<http://www.tlu.ee/files/arts/11706/Ettek535021c020c121aa45c8b1e5f25eee3b.pdf>

## II PEATÜKK. LGBT kogukonna arvamused ja ootused – süvaintervjuude kokkuvõte

Oktoobris-novembris 2011 viidi TTÜ Inimõiguste Keskuse projekti “Võrdse kohtlemise edendamine ja sallivuse eest võitlemine Eestis, fookusega LGTB ja puuetega inimeste teemadel” raames läbi süvaintervjuud Eesti LGBT (lesbi, gei, bi- ja transseksuaalsete) inimeste igapäevaste probleemide ja seni läbiviidud uuringute kaardistamiseks. Kokku viidi läbi 18 intervjuud, millest 11 toimus näost-näku meetodil ja 7 telefoniintervjuu/meili teel. Intervjueeriti riigiasutuste, uurimisasutuste ja LGBT organisatsioonide esindajaid.

Eesti jaoks on mittediskrimineerimise ja võrdsete võimaluste edendamise teema suhteliselt uus. Võrdse kohtlemise seadus, mille eesmärgiks on tagada isikute kaitse diskrimineerimise eest rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või **seksuaalse sättumuse** alusel jõustus 1. jaanuarist 2009. Vastavalt laienes ka soolise võrdõiguslikkuse voliniku pädevus ning muutus ametinimetus. Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik jälgib võrdse kohtlemise seaduse ja soolise võrdõiguslikkuse seaduse nõuete täitmist; nõustab ja abistab isikuid diskrimineerimist käsitlevate kaebuste esitamisel; annab arvamusi võimaliku, sh **seksuaalse sättumuse** tõttu diskrimineerimise asetleidmise kohta.

Pädevuse laiendamisega pole aga kaasas käinud voliniku kantselei töötajate arvu kasvu. Kantseleis töötab endiselt vaid volinik ja voliniku nõunik. Samas on hüppeliselt kasvanud voliniku poole pöördumiste arv. Kui 2005. aastal oli soolise võrdõiguslikkuse voliniku poole pöördumiste arv 12, millest 10 olid kaebused, siis 2010. aastal pöörduti soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole 288 korral, millest 47 olid kaebused.<sup>42</sup>

Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku poole pöördumiste arv seoses seksuaalse sättumuse alusel oletatava diskrimineerimise juhtumitega ning menetlusse läinud kaasuste arv on veel väike ning algatatud menetlusprotsessid aeganõudvad. 2011. aastal on seksuaalse sättumusega seoses pöördumisi 6, arv on veel väike laiemate üldistuste tegemiseks.

Väljaspool soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinikku, õiguskantsleri bürood ning LGBT temaatikaga otseselt tegelevaid ametnikke, nt sotsiaalministeeriumi soolise võrdõiguslikkuse osakonda, on ametnike hulgas seksuaalvähemuste temaatika küll osaliselt teadvustatud ja otseselt mitte tõrjutud, kuid teadmistenapp ning igapäevase töö osas kauge. ... *(Sotsiaal)ministeerium vajab juurde analüütikut LGBT teemaga tegelemiseks. LGBT temaatika pole tööturuga seoses teemaks olnud. ... poolelt ei ole LGBT teemat kunagi arutatud, tuleb meelde ainult Viimsi juhtum.*

LGBT temaatikaga tegelevate ministeeriumiametnike (võrdse kohtlemise temaatika 0,5 ametikohta) ressursid kulub suures osas rahvusvahelise ja EL õigusruumi jälgimisele ja LGBT inimesi ja inimõigusi puudutavate aruannete täitmisele. ... *taandub sellele, et see amenik saab rahvusvaheliste organisatsioonide päringustele*

---

<sup>42</sup> Vt. <http://www.svv.ee/failid/2010.pdf>



*vastata*. Seejuures tunnetatakse raskusi küsitud andmete leidmise ja koondamisega, kuna Eestis puuduvad sageli vastavad alusuuringud.

LGBT inimeste probleemide ja probleemsete aspektide väljaselgitamiseks läbiviidud intervjuudel esitatud seisukohad lubavad anda mõneti laiema pildi LGBT inimeste olukorrast Eestis, eelkõige LGBT kogukonnast endast, LGBT inimeste probleemidest, uurimuste ja teenuste vajadusest, meedia rollist, LGBT valdkonna teadlikkuse tõstmisest ning arengusuundumustest.

Intervjuude kokkuvõte kujutab endast suurema mosaiikpildi – Eesti seksuaalvähe-  
muste temaatika ja olukorra – üksikute ning veel vormi ja värvi võtvate kildude  
esialgset kokkupanekut.

Esitav pilt ei saagi täielik olla, kuna ikka ja jälle mainiti intervjuudes, et paljusid asju pole uuritud ja ei teata või tunnetatakse, kuid pole enda jaoks sõnastatud. Puudub üksikasjalik info kogukonnast endast, kogukond on kaardistamata, sellest nähakse väga väikest osa ja peamiselt noorema generatsiooni esindajaid. Suureks probleemiks on LGBT kogukonnani jõudmine, poliitiline ja kogukonna enda internaliseeritud foobiad, kogukonna liikmete soov/soovimatus olla nähtav, (aktiivselt) kaasatud ja (endast) räägitud. Lisaks hõlmab LGBT inimeste tegevus- ja sündmusmaastik ainult kahte suuremat linna Tallinna ja Tartut.

LGBT inimeste endi poolt tunnetatakse valusalt nii Eesti ühiskonna kui kogukonna enda internaliseeritud foobiaid ning *igasuguste instantside, olgu avalik või äri sektor, vaikivat mittevalmisolekut teemaga tegelda. Põhitakistuseks on poliitiline kultuur, tahtmatus asju edasi viia, sotsialismi kinnisideede ja foobiate taak.*

Kriitilise üldhinnangu foonil nähakse paljusid valdkondi, kus on toimunud edasiminekuks või positiivsed läbimurded. Olgu selleks võrdse kohtlemise seaduse jõustumine, soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku nähtavus ja tegevus, poliitilise debati avardumine ja avaliku elu tegelaste pöördumised, akadeemiliste uurimuste arvu kasv, LGBT inimeste endi organisatsioonide tegevus, OMA keskuse asutamine, HMSX portaali loomine ja suhtluskanalite avardumine, tegevus- ja sündmusmaastiku rikastumine. jne Kindlasti on edasiminekuks kaasa aidanud projekt *Erinevus rikastab*, mis on intervjuueringute poolt laialdaselt teadvustatud.

LGBT inimeste endi seas nähakse hulgaliselt säravaid ja missioonitundega aktiviste, kes panustavad aktiivselt LGBT tegevuskeskkonna arendamisse. Tegeldakse õiguskaitse, nõustamise, lobitöö, teadlikkuse tõstmise, teenuste pakkumise, koolituste ja projektidega.

Intervjuueringute LGBT temaatika, kogukonna ja tema siseelu tunnetamises ja tajumises etendab rolli ka see, millises isiklikus taustuumis, tegevus- ja töökeskkonnas kogemused saadakse/on saadud.

Mõistmaks, kelle ja mille nimel tegutsetakse, tuleks teada, mida Eesti LGBT kogukond endast kujutab oma koosseisu, probleemide ja vajaduste poolest.

## 2.1. LGBT kogukond

Eesti LGBT kogukond<sup>43</sup> pole kindlasti määratlus, mida Eestis seksuaalvähemuste esindajad endast rääkides ühtmoodi aktsepteerivad või endale viitamisel kasutavad. Pigem tuleks rääkida seksuaalvähemustest. Samas kasutatakse intervjuudes üldnimetajana sageli sõna kogukond ja kooslus. Intervjuudest jääb kõlama mõte, et LGBT kogukonda kui sellist Eestis pole, kooslus on seestpoolt lõhestunud ja killustunud, ollakse väga erinevate huvide ja elustiilidega. LGBT inimesed ja nende olukord on suures osas kaardistamata ja analüüsimata, mis on aga vajalik mis tahes sihipäraste tegevuste ja meetmete väljatöötamiseks ja rakendamiseks, tagamaks LGBT inimeste inimõiguste kaitset, nende võrdset kohtlemist ja võrdseid võimalusi.

### ◆ **LGBT kogukonda kui sellist Eestis pole, kooslus on seestpoolt lõhestunud ja killustunud, ollakse väga erinevate huvide ja elustiilidega.**

- *Ei saa rääkida kogukonnast, see on killuke osa inimgrupist, keda kogukonnaks nimetame.*
- *LGBT kooslus on pigem juriidiline, mitte sisuliselt kokkuhoidev.*
- *LGBT väljast ühtne, tegelikult pole nii, seest killustunud. Pole homogeenne, vajadused jne hästi erinevad.*
- *LGBT kogukonda pole, on aktivistide grupp. LGBT, kes on seksuaalvähemused, on tegelikult palju laiem ja pole Eestis nähtav.*
- *Kogukond on lõhestunud, väga lõhestunud.*
- *Fundamentaalne erinevus: laias laastus geid naudivad, et erinevad, tahavad võrdseid õigusi ja nähtavust. Transud tahavad saada vaikselt lihtsalt olla.*
- *Seltskond on väga rahulik, vaoshoitud, stabiilne.*

### ◆ **LGBT kogukond on kaardistamata ja probleemid uurimata**

- *Kogukond on kaardistamata, ei tea, kellele festivali tehakse; tunnetus on, näeme väikest osa kogukonnast, ei tea; vanemat generatsiooni ei tea, ei oska nendeni jõuda.*

### ◆ **LGBT kogukonnal pigem negatiivne nägu**

- *Eesti ühiskonna negatiivne pale, poliitiline foobsus, mille mõju on suur, pigem kahjuks ka geikogukond tajub ja hingab seda õhku sisse ja peegeldab enda ellu tagasi.*
- *Negatiivne nägu, geikogukonna, sisemine foobsus ja kinnisus ja meie ühiskonna haridussüsteemi ja ühiskonda kinnistunud vääruskumused, mis viivad tihti homofoobsete ilminguteni. Kui tegelikult probleemi pole, siis sisemisest hirmust genereeritakse, mis tekitavad väärnähtusi ja konflikte.*

### ◆ **Internetikogukond ei liida**

- *Mis töötab vastu, on internetikogukond, seal ei teki reaalsustunnet, kuna tegu nn hälbega, homoseksuaalsusega. Internetisuhtluse kogukond on eriti põdev, netis käitatakse ühtmoodi, realses elus pigem vastupidi, sellele vastu.*

### ◆ **LGBT kogukonnas aktiivsemad naised; nähtavamad on geid**

<sup>43</sup> Eesti LGBT-kogukond ehk geide, lesbide ja bi- ning trans-seksuaalsete inimeste kogukond koosneb kõigepealt loomulikult inimestest, seejärel aga mitmetest organisatsioonidest, kes geide ja lesbide, bi- ning trans-seksuaalsete inimeste õiguste ja võimaluste eest end vabalt, kompleksilt ja enesekindlalt väljendada võitlevad ja meelelahutusest erinevate kohvikute, pubide, restoranide ja klubide ning ürituste ja kultuurisündmuste näol. <http://www.hmsx.info/cafe/eesti-lgbt-kogukond>.

- *Mehed üsna eraldi; lesbid, geid omavahel suheldakse palju; üritustel käib naisi rohkem; mehed käivad rohkem pidudel väljas; aktivistide hulgas naisi rohkem. Geisid uuritud palju rohkem; ütle avaliku tegelaste hulgas gei, lesbisid ei teata.*
  - *Naised aktiivsemad kui mehed ja mulje ka, et naised ühtsemad. Teistes riikides .... Hollandis, Portugalis, et ikka meeste asi; lesbid väljas, aga meil kogukonna tasandil ikka aktiivsemad naised.*
  - *Mehed üle maailma organiseeruvad pubides, kuna meeste homosotsiaalsus on sootuks teine kui lesbidel, lesbile pesapunumine, keel, suhtlemine. Mehed kardavad pitsereid rohkem. Seda vaja uurida.*
- ◆ **LGBT kogukonnas rohkem uuritud geisid.**
    - *Geisid uuritud palju rohkem.*
  - ◆ **LGBT kogukonna konsolideerumist pole toimunud/ei toimu.**
    - *Ei näe terendamas, et (kogukond) konsolideeruks, ei julgeta liikmeks tulla.*
    - *Ühtlustumist pole toimunud, muutub jõulisemaks agrssiivsemaks, veel skisofreenilisemaks muutub.*
  - ◆ **LGBT kogukonnale on vaja eeskujusid**
    - *Ei ole liidreid kogukonnal endal.*
    - *On vaja eri tasandil eeskujusid. Elustiililised aspektid, väärtuste ahelad nii erinevad gei või lesbiperekond, eeskujusid. Hästi erinevad, pilti tuua, et gei pole selline. Aitaks leevendada geikogukonna enda pinget, valitseb arusaam, et pean geina käituma hakkama. Väline surve on. Seda aitavad klišeelikud geikuvandid läbi meelelahutuse tugevdada, läbi meelelahutuse paneb mõtlema ja sallima, aga teistpidi kinnistab klišeed.*
  - ◆ **LGBT kogukonnas palju säravaid ja missioonitundega aktiviste**
    - *LGBT sees fantastilisi aktiviste, kes teevad tööd tasuta.*
  - ◆ **Muutused saavad alguse kogukonna enda sees**
    - *Uskumine peab iseendas tekkima. Kui ... jääb seadust ootama, siis ei enne kui seadust pole, ma pereelu elada ei saa.*

## 2.2. LGBT inimeste eri valdkondade probleemid

LGBT probleemistik on äärmiselt laiaulatuslik. LGBT temaatika on ühiskonna ja selle kõigi tasandite ja instantside jaoks suhteliselt uus. Inimeste õigusteadlikkus on tervikuna madal. Seni on diskrimineerimise kaasusi on napilt, seksuaalse sättumuse alusel asetleidva diskrimineerimise esimesed kaasused Võrdse kohtlemise seaduse jõustumise järel jaanuaris 2009 on alles läinud menetlusse. Puuduvad LGBT alased uurimused, usaldusväärsed andmed ja statistika, kokku on leppimata inimõiguste kaitsmise ülimuslikkuses riigi tasandil ning ühiskonna/kogukonna tolerantsuse kujundamise vahendites ja põhisõnumites, sh meedias.

Põhiküsimusteks on ühiskonna homfoobne suhtumine, õiguskaitse tagamine, kindlustunne ja turvalisus, sh sotsiaalsed garantiid, tööalane diskrimineerimine, füüsiline ja vaimne tervis, spetsialiseeritud teenuste puudumine, ligipääs infole, infovahetus ja LGBT temaatika edenduskeskkond.

Probleemistik joonistub detailsemalt välja ka välja alapealkirja **Teenuste vajadus** all.

◆ **Laialt levinud homfoobia nii ühiskonnas kui internaliseeritud foobiad LGBT kogukonnas endas**

- Ühiskonna haridussüsteemi ja ühiskonda kinnistunud vääruskumused, mis viivad tihti homfoobsete ilminguteni.
- Internaliseeritud homfoobia või konventsionaalsus, mis on levinud ühiskonnas, mugavama äraolemise nimel; lausa süüdistavad aktiviste, et laseme edasi. See on ühiskonna suletuse ja jõhkruuse küsimus, et inimesed endasse nii suhtuvad.
- Teemaatika, meil üle seksualiseeritud, 2 asja, tingib üleseksualiseerimist, et Eestis ei olda veel emantsipeeritud, seksuaalsusest ei räägita: homfoobia põhjus on seksuaalne ebakindlus.

◆ **Inimõigused pole kaitstud**

- Inimõigused pole kaitstud – kindlasti mitte.
- Meil deklaratiivsed seadused, mis ei leia rakendamist, karistust ei järgne.
- Karistusseadustiku §151 – vaenu õhutamine. Meil karistusseadustiku alusel ei räägita, on justkui füüsilise vägivalla tekitamine; ei räägita psühholoogilist vägivallast, mis tervislikku seisundit kahandab

◆ **Õiguskaitse järele valitseb suur vajadus. Peamised õiguslikud probleemid: piiriületavad õigussuhted, abielu, suhte legaliseerimine, abielu ja soovahetus, lapsendamine, pärimine**

- Õigusabis pööratakse põhiliselt küsimustega, mis puudutavad abiellumist, suhte legaliseerimist, lastesse puudutavad õigused, mina kui Eesti Vabariigi kodanik saan Saksamaal jne suhte korda ajada. Kui Eesti minnakse lahku, kui legaliseeritud suhet pole, notari juures pole käidud, minnakse lahku, kui üks peab välja kolima.
- Kolmas on pärimisega seotud asjad.
- Abieluvõime tõendi väljastamine.
- Nõu saamiseks pööratakse: juriidilised probleemid, piiriületavad õigussuhted, nt Lätis partner, Euroopas vormistatud suhted. Viisaküsimused registreerimise ja kooselu küsimused, ka majandusküsimusi, kodulaen jne, partnerlus igapäevaselt ja piireületavalt.
- Abielu ja soovahetus. Mees/Naine abielus, oletame et üks pool tahab teha soovahetuse, siis Eestis muutub abielu kehtetuks.
- Kaitsetus. Õiguste poolelt seaduste rakendamises, et kui rünnatakse, karjutakse samal ajal pede, kui politseisse teatad, siis visatakse kõrvale, et nagu tavaline huligaansus.
- Laimu juhtumid, viha palju öeldud, kuid halvustamist küll ja mida siis ette võtta.
- Perevägivalla küsimus samasooliste peredes on täiesti teema Eestis. Eranditult naised, geid ei pöördu.

◆ **LGBT inimeste õigusteadlikkus on madal, teadlikkuse tõstmiseks napib ressursse**

- Õigusteadlikkus madal. Tavainimene juriidilise poolega kursis pole.
- Vajadus teadlikkust tõsta on väga suur.
- Teadlikkust vaja suurendada kogukonna sees.

- *Infoleht (vajalik), puhtalt tänasest õiguspraktikast lähtudes, lahusus, lahkumine, kolimine teise riiki.*
  - *Voldiku, eraldi veebilehe või osa veebilehel, eraldi koolitusi, me ei ole jõudnud seda teha, kõik see mõjutab (seaduse) rakendamist.*
  - *Case'e pole palju. Advokaadibürood ega advokatuur ei uuri. Statistikat pole.*
- ◆ **Esineb (kaudset) tööalast diskrimineerimist**
- *Karjäär. Töösuhte mittepeikendamine. Raske tõestada, aga põhjus kindlalt selles.*
  - *Klaaslagi, karjääri mittevõimaldamise seksuaalvähemusse kuulumise tõttu.*
  - *Töökohal diskrimineerimise teema, mitte õigusasjani, vaid kollektiivi sees, viis töökoha vahetamiseni.*
- ◆ **Seksuaalset sättumust ei taheta avalikustada töökoha jne kaotamise hirmus, mis takistab diskrimineerimismenetluse alustamist ja lõpuni viimist.**
- *Võrdlen mingite teiste vähemusgruppidega, siis pigem seksuaalvähemusse kuuluv inimene teab oma õigusi, aga ta ei pruugi sellega minna kuhugi, kuna tal on see raskendatud, tal on see teadmine, et ta peab oma seksuaalidentiteedi küsimusi ... kui väga avalikuks tuleb.*
- ◆ **Kindlustunne ja turvalisus puuduvad**
- *... et saada abiellumisõigust; osadel vaja seda võimalust praegu, et saada sotsiaalseid garantiisid, ei saa oodata 50 aastat.*
  - *Kindlusetus, elad koos, lapsed võivad olla, puudub õiguskindlus, et kui läheb midagi juhuslikult vaja või olukord muutub, et sul oleks turvatunne ja õigused olemas.*
  - *Geid vaesemad ... enamus vaesed, kihistumine suurem.*
- ◆ **Füüsiline ja vaimne tervis nõuavad palju rohkem tähelepanu**
- *Meedikute ettevalmistus null (LGBT inimestega tegelemiseks).*
  - *Geide tervis, hullemas olukorras on mehed. Geide seksuaalne tervis ja seksuaalkäitumine, teadmiste ulatus on nii väike.*
  - *Seksuaalervis (vaja tegelda).*
  - *Perevägivald probleem lesbi ja geiperedes. Väga abitud, ei julgeta avalikustada.*
  - *Sõltuvusained tunduvad kõrgem oht, kasutamise kõrgem kasutus, uuringuid oleks vaja teha.*
  - *Psühholoogilised probleemid, võimusuhted, üksindus, sõltuvusained, suitsiidid.*
  - *Vaimse tervise mõju uurimata.*
- ◆ **Spetsialiseeritud teenused puuduvad (vt ka Teenuste vajadus)**
- *... infopuudus, oleks vaja oma nõustamiskeskust, nõuandekeskust.*
  - *Perevägivald küsimus samasooliste peredes (kuhu pöörduda).*
  - *Mittehaiguspõhise seksuaalervisise vormi ja teenuse järele karjув vajadus.*
  - *Meditiin (vaja LGBT inimestele kohandatud tervishoiuteenused, mõistmist pole).*

- *Põhiline ennetustöö ja töö lapsevanematega, et inimesel ei tekiks täiskasvanuna (soolise identiteediga või sellest tingitult) probleeme (praegu puudub täiesti).*

#### ◆ **Infot napib, probleemiks info ja statistika kättesaadavus**

- *Kõige suurem on info puudus.*
- *Vaesemates, piirkondades ligipääs infole, teenustele,*
- *Koolid, koolisüsteem, koolides palju LGBTst räägitud pole; noortel palju probleeme. Eestis pole uuritud, USAs uuritud, palju LGBT noori.*
- *Politseist ei tule andmeid; politsei ei tee eraldi statistikat, ei tee eraldi statistikat ka rassilise probleemi osas; politseiga tuleks tööd teha statistika osas.*
- *Kuidas jõuda kogukonna liikmeteni, kogukond kaardistamata.*
- *Kuidas jõuda inimesteni, kes informeerivad teadustöödest, projektidest; tehakse kellegi nimel ja kogukond ise ei teagi.*
- *Raamatupoed pole huvitatud (soo- ja LGBT temaatika) seksiooni loomisest (välismaal olemas).*
- *Suures rahvusraamatukogus, Tartu raamatukogus peab väga uurima, kuid kirjandust on, väga eeskujulik kogu ilmselt mitte. OMA raamatukogu, selles suhtes väga positiivne, kellel huvi, saab sealt abi.*
- *Ma pole 100% kindel, aga kirjandus raamatukogus olemas, aga kas leitav selle märksõna all, jääb raamatukogu katalogiseerimispõhimõtete taha kinni.*

#### ◆ **Kommunikatsioonikanalite tõhustamise vajadus**

- *Info jõudmine sihtgrupini, nt teadvustada (organisatsioonide) olemasolu (sihtgrupile).*

## 2.3. Uurimused

Uurimuste vajadusele viitavad kõik intervjueeritud: *Tegelikult on kergem öelda, mida on uuritud, meil pole praktiliselt midagi uuritud.*

Eesti ühiskonna laiem probleem seisneb selles, et sotsiaal- ja soouuringuid ei väärtustata, tulemusi (poliitikakujundamisel, seadusloomes) ei arvestata.

LGBT temaatikat on Eestis vähe uuritud. Eesti juhtivate sotsioloogide jaoks pole see olnud uurimisteenaks. Pole juhendajaid, kes oleks teemaga kursis, see puudutab ka õigusteadlasi, juriste.

LGBT temaatika (nagu sootemaatika üldse) on emotsionaalselt laetud. LGBT osas kiputakse kahtlustama ja sildistama kõiki, kes väljaspool kogukonda teemaga tegelevad ja seda uurivad.

Intervjuudest jäi kõlama ka mure seni Eestis läbiviidud uurimuste/teadustööde tagasihoidliku kvaliteedi üle. Lisaks on paljudel juhtudel tegemist väikeste valimitega, mis ei võimalda teha laiemaid ja informeeritumaid üldistusi.

Kõlama jääb ka seisukoht, et nüansside tabamiseks ongi vaja isiklikku kogemust, et uurimistöödega tegelema tuleks julgustada nn siseringi ehk LGBT inimesi endid. *Kõik dissertatsioonid on autobiograafilised, seksvähemused võtavad ette ise, teised ei saagi ja põhjendatult kardavad, et pole kompetentsed, pole nüansinägemise võimet pole nende teema ja see ongi õige.*

Uurimusteemadena nimetatakse: õiguslik analüüs seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimiskeelu ulatusala kohta Eesti põhiseaduse valguses; seksuaalvähemuste endi kogemus Eestis, kuivõrd tunnetatakse diskrimineerimist, vaenuõhutamist jne; kogukonna kaardistamine; lünkade väljaselgitamine olukorra parandamiseks; LGBT inimeste vaimne ja füüsiline tervis; foobiate tagamaade uurimine; homoperede uurimine, sh homoperedes kasvavate laste arv; tööga seotud valdkonnad, varjatud diskrimineerimine, klaaslae fenomeni, seksuaalvähemuste majanduslik toimetulek ja vaesus jne.

Nähakse mitte ainult uurimuste, vaid interdistsiplinaarsete uurimusrühmade vajadust, mille alged olemas, nt Tartu Ülikoolis. Esimesed katsetused selles vallas tehtud, jätkusuutlikud lahendused seni puuduvad, vaja on eestvedajaid. LGBT tervishoiuteenuste poolelt on temaatika vastu huvi tundnud ja tunneb Tartu Tervishoiu Kõrgkool.

Palju järeltõrget LGBT kogukonna kohta tehakse ka teiste riikide uurimustulemusi Eesti konteksti mõtteliselt üle kandes ja paralleele tõmmates (LGBT noored, homopered, suitsidiaalsus, narkomaania, alkoholism jne, mida Eestis pole uuritud).

◆ **Sotsiaal- ja soouuringuid ei väärtustata, tulemusi (poliitikakujundamisel, seadusloomes) ei arvestata**

- *Üldse sotsiaaluuringuid ei peeta oluliseks kui pehme teema ja soouuringud nii laetud ...*
- *Vaja inimesi, kes peavad (teemat) oluliseks. Laiem probleem, sotsiaalseid uurimusi ju üldse palju ei arvestata, mõnda seadust analüüsitakse sotsiaalsete mõjude seisukohast, aga palju kuulatakse. Kogu aeg, et vaja reaalteadusi, aga sotsiaaluuringuid, sh soouuringuid, ei.*

◆ **LGBT temaatikat vähe uuritud. Kui, siis on uuritud mehi**

- *Üldiselt LGBT teema uurimata.*
- *LGBT kogukonnas rohkem uuritud geisid.*
- *Esmamulje on, et palju ei toimu, on fragmenteeritud. See on ka soouuringuste häda.*
- *... teemavaldkonda on vähe, sooteema, üks nurk ja laetud nurk, ei usu, et palju on.*
- *Uuritakse homoseksuaalseid mehi, maskuliinsus tuleb sisse, hegemooniline maskuliinsus.*
- *Pigem ei kerki (uurijate endi seas teemana) esile, pigem üldisemad, kuidas mehed maskuliinsusega hakkama saavad, mitte aga kuidas geimehed hakkama saavad.*
- *... transseksuaalide uurimusi üldse väga vähe.*
- *Pole tugevat baasi, igaüks põlve otsas pusib ja teeb ja puudub ka foorum. Uurimuste juures oluline, et arutad, kes teevad. Eestis oled ise kõige suurem ekspert, seetõttu ka kitsam ja võimalused väiksemad.*
- *Seotud ju ühiskonnaga. Kui võtta Eestis kitsaks erialaks soo-uurimused, Eestis inimesi vähe, ei ole väljavaadet, et saaks ainult oma soo-uuringute teemaga tegelda, pole seetõttu ka nii ahvatlev.*

◆ **LGBT temaatika on emotsionaalselt laetud ja suure stigmaga teema**

- *Kahte sorti hirm, keegi ei telli ja natuke õrn teema, ei tea, kuidas vastu võetakse ... uurijatel, kes teevad kraaditöid, kui ise kogukonda ei kuulu, et miks see huvitab, miks ta teeb.*
  - *Ebamugav teema, tekitab emotsioone, emotsioonidega ei taheta tegelda, muidu ühiskonnas hakatakse jälle torkima.*
  - *... sooteema, üks nurk ja laetud nurk.*
  - *LGBT teema, väga suure stigmaga teema.*
- ◆ **LGBT temaatika pole (juhtivate) sotsioloogide jaoks olnud uurimisteema**
- *Eestis puuduvad juhtivad sotsioloogid, kellele LGBT temaatika oleks oluliseks uurimisteemaks.*
  - *Probleem ongi, et pole inimesi, kes võimelised juhendama.*
- ◆ **Olemasolevate kraaditööde tase on kohati kehv.**
- *Uuringud läbi lugenud, tulemus klišeede üleslugemine, kvaliteet kaheldav.*
- ◆ **Soo- ja LGBT teemaliste uurimuste edendamine: interdistsiplinaarse lähenemise vajadus alged olemas**
- *... kasvatada uurijaid, rohkem rääkida, teemadena välja pakkuda. Kes kraaditööna teinud, isiklikult huvist ja kes kuuluvad kogukonda, aga et tuleks välja ka neutraalsemalt (st uurimisteemana kõigile).*
  - *Sooteema tuleb kesksena kohale tuua, et poleks marginaalne, annab võimaluse sel teemal harida üliõpilasi ja kasvatada uut põlvkonda uurijaid peale. Avaramalt vaadata ja sotsioloogia ja psühholoogia kokku tuua.*
  - *... sotsiaalalal, majanduses, filosoofias ja juuras olemas inimesed, siis juba interdistsiplinaarne uurimisgrupp. Potentsiaali oleks.*
  - *On näha, et alge ülikoolides on olemas, aeg-ajalt on olemas. ... Vähemalt mingi huvi on.*
  - *LGBT teemad pakuvad mulle isiklikult jätkuvalt huvi ja püüan üliõpilasi suunata nende teemade juurde; üheks mind huvitavaks valdkonnaks on ka LGBT inimestele pakutavate tervishoiuteenuste kvaliteet*
  - *RASIs vaja, et keegi hakkaks ajama gei-studies.*
  - *Peaks julgustama stipendiumidega, kellel siseringi kogemus.*
  - *Eesti ülikoolides puuduvad ka LGBT keskused ja tugiringid.*
- ◆ **Soovitatud teemad uurimusteks:**
- LGBT kogukond ise kaardistada: suurus, koosseis, probleemid, teenuste vajadus; õiguslik analüüs seksuaalse sättumuse alusel diskrimineerimiskeelu ulatusala kohta Eesti põhiseaduse valguses; seksuaalvähemuste endi kogemus Eestis, kuivõrd tunnetatakse diskrimineerimist, vaenuõhutamist jne; seksuaalvähemuste kokkupuude politseiga; mitmene diskrimineerimine; homoseksuaalsust ja pereelu puudutava avaliku debati / poliitiliste otsuste mõju noortele ja nende perekondadele avaliku debati ja poliitiliste otsuste mõju noortele ja nende perekondadele; varjatud homfoobia ja selle juured; homopered ja lapsed; vaimne tervis ja riskikäitumine (suitsiid, alkoholism, narkomaania); tööalane karjäär, klaaslagi: varjatud diskrimineerimine; transinimeste problemaatika; tutvumiskuulutused, jututoad: sisu.
- *... vaja uuringuid, et teema oluline, et see puudutab väga palju inimesi, ei saa tõestada, et inimesi palju, probleeme palju: töökohal, kodus ei saa olla, 5-10% LGBTd rahvastikust;*
  - *uuringuid oleks vaja, tõestada, et teema on ühiskonnale oluline;*



- *mis kogukond on ja mida ta vajab – kaardistamine;*
- *õiguslikku analüüsi, siis ongi seesama diskrimineerimise keelu ulatusala, see et ta praegu on seksuaalse sättumuse korral kitsam, kui ta on näiteks rahvuse või soo korral, Kuidas see meie põhiseaduse valguses, kuidas selline olukord saab olla ja mis see kaasa toob. See on põhiküsimus. Seda on teiste küsimuste valguses natuke uuritud, on vaieldud, aga tegelikult pole ühtegi sellist head õiguslikku analüüsi selle kohta;*
- *meil ei ole, meil ei ole väga mingeid andmeid. Me teame ainult, kuidas on elanikkonna suhtumine sellesse küsimusse, homoseksuaalsetesse inimestesse, aga see, et millised kogemused on seksuaalvähemusel Eestis, selle kohta on ainult üks uuring, mis on 15 inimese intervjuud. Ei ole sellist laiaulatuslikumat uuringut, kust tuleks välja, kuivõrd need inimesed kogevad mingit diskrimineerimist või ... solvamist või ... vaenuõhutamist;*
- *millised on inimeste kogemused näiteks politseiga kokkupuutel;*
- *uurida või püstitada vähemalt mingi analüüsi teemana, et kuidas mõjutab see, mis toimub avalikus debatis, kõiges selles, mis puudutab õigust pereelule, ja kuidas suhtuda homoseksuaalsetesse inimestesse, kuidas see praeguses olukorras, näiteks tänaseid noori, kes seda oma vanematele peaks ütleva, kuidas see mõjutab. Seda ei saa üks-ühele seostena välja tuua, aga tuua seda analüüsina välja. Aktsepteerida neid peresuhteid, normaalsena säilitada, kui avalikkuses on nii tugevalt väljendatud, et see on midagi ebanormaalset, et see on mingi probleem, kui sul oma laps tuleb ja ütleb, et ta on gei. Eesti kontekstis on just vaja seda kuidagi näidata poliitikutele, et see, kuidas nemad teevad otsuse, näiteks mis puudutab seda abielu või partnerlust, et see mõjutab väga paljusid inimesi tegelikult, et see pole et see mõjutab konkreetselt neid geisid, kes tahavad abielluda, see mõjutab neid, kes on juba praegu kasvavad gei peredes, mõjutab neid, kes hakkavad praegu oma seksuaalsust avastama, ütlevad oma vanematele, hakkavad oma elu alles elama. Neid vanemaid jne, et seda kuidas analüüsida;*
- *mitmest diskrimineerimist. Kui uurida diskrimineerimise ebavõrdsuse kogemusi, et siis mitte unustada ära seda, et näiteks gei meeste ja lesbide kogemused võivad olla väga erinevad, ja neil on probleemid on väga erinevad, kui sa oled lesbi näiteks armeenia kogukonnas Eestis, millised on sinu probleemid siis;*
- *... suitsiide peaks uurima, narkomaania, ... alkoholismi;*
- *peaks uurima vaimset tervist, suhtumised, hoiakud, kuidas mõjutavad;*
- *... karjääri peaks uurima, karjääri kulgemine, klaaslagi;*
- *geide endi kogemus kui ümbritsevate inimeste kogemus, rahva suhtumine;*
- *homofobia, varjatud homofobia. Eestlase homofobia, mis on selle juured;*
- *enesetappude küsimus, palju meil üldse põhjuseid uuritud;*
- *... kogukonna inimeste enda seisukohad ja arusaamad. Võiks uurida, mis on nende jaoks probleemid, mida nende seisukohast vaja muuta;*
- *... tasub uurida foobiate ja hirmude tagamaid ja põhjusi;*
- *uurimata täiesti on perekonnad, palju on lapsi, kes kasvavad lesbi ja gei peredes. USAs on 2 miljonit last, kes kasvab LGBT peredes. Lesbide hulgas on beebibuum, mõnel 3-4 last;*
- *transinimesi pole uuritud. Tegelikult oleks väga vaja uurida, probleemistik suur;*

- pigem kasutada sellist uuringut, miks õnnetud ja miks teha, mitte et uuringut, et veel kinnitada, et gei ja geid õnnetud; siis pole vaja;
- mida võiks uurida on vaadata tutvumiskuulutused ja chat-ruumid, kus anonüümne, või poolanonüümne. Titanic boy, svenvaher, geimees, GayRomeo, [www.hot.ee/vikerkaarejutukas/jutukas](http://www.hot.ee/vikerkaarejutukas/jutukas), mis seal toimub;
- ... ministeerium vajab juurde analüütikut LGBT teemaga tegelemiseks. Järgmisse soolise võrdõiguslikkuse monitooringusse pannakse sisse LGBT temaatika. Lisaks hakatakse Sotsiaalministeeriumi tellimusel uurima seksuaalset ja soolist (sh LGBT) ahistamist tööelus.

## 2.4. Teenuste vajadus

Homoseksuaalid võivad nõustamist vajada samadel põhjustel kui kõik teised inimesed. Lisaks neile aga tekitab peaaegu iga homoseksuaalse inimese elus lühema või pikema sisemise konflikti perioodi ka mittevastavus enese vajaduste ja ühiskonna ootuste vahel.

(Spetsialiseeritud) teenuste järele valitseb tohutu vajadus, alates õigusalasest, psühholoogilisest, tervise- ja tööalastest nõustamisest kuni igapäeva elu ja –suhteid puudutavate nõustamisteni. Nõustamisteenuste vajadusest räägivad selget keelt senised spetsialistide ja LGBT inimeste poole pöördumised ja oma elust tehtud järeldused. Teenuseid on nõudlusega võrreldes äärmiselt vähe, piiratud valdkondades ning laiema ringi (potentsiaalsete) teenusepakkujate teadmised äärmiselt tagasihoidlikud.

### ◆ Nõustamisteenuste järele on tohutu vajadus

- Palju küsitakse nõu.
- Kui otse kontakteerutakse, saadetakse küsimus, siis on eluliselt väga tähtis küsimus, niisama loba tuleb väga harva.

### ◆ Teenuseid vajatakse kõigis eluvaldkondades

- LGBT kogukonna liikmetel pigem elu katki, vaja nõu saada. Nõustamist vaja, psühholoogilist nõustamist ei ole piisavalt saada. Nõustamist kapist välja tuleku puhul. Palju küsimusi identiteedi probleemi kohta, kes olen – gei, lesbi, bi.
- Inimõigusi ei teadvustata. Algul polnud ühtegi instantsi, kes nõustaks .... majanduslikku vastutust võtta, mis siis teete, mis siis, kui keegi sõidab ära, lahutab, sureb, kuidas majanduslikes suhetes.
- ... osa gei kogukonnast, kes vajab toetust, selgitust, seksuaalselt, igapäevaselt, poliitiliselt, juriidiliselt. ... kuidas olla partneriga, kuidas töösuhted, kolimised, maja ostmised, laenu võtmised. Põhiline arusaam, et ma võin geiperena elada Eestis normaalset, väljakutseterohket elu, see alus on täiesti puudus.
- Pöördutakse: juriidilised probleemid, piiriületavad, õigussuhted, Lätis partner, Euroopas vormistatud suhted. Eri vormis, eesti-vene, viisaküsimusi, siis registreerimise ja kooselu küsimusi, ka majandusküsimusi, kodulaen jne, partnerlus igapäevaselt ja piireületavalt.
- Küsitud psühholoogilise poole pealt ja perevägivalla poolelt. ... perevägivalla küsimus samasooliste peredes on täiesti teema Eestis. Ilmselgelt, et kui kaks inimest on koos, kellel mõlemal on pinged ja hirmud, siis koduses elus

*võimendub, kindlasti ka võimusuhted. Perevägivald teemadega on kirjutanud ja helistanud eranditult naised, üheltki geilt pole kõnet saanud.*

- Helistatakse üksinduse teemaga.*
- Mittehaiguspõhise seksuaaltervise vormi ja teenuse järele karjув vajadus, praegu probleem HIV positiivsed tegelevad, kuid haiguspõhiselt.*
- Kui lihtsalt teada tahta ja saada seksuaalses mõttes paremaks ja kogenenumaks ja iseenda tervisest hoolivamaks, pole kuskile minna, perearsti juurde ei minda.*
- Füsioloogilised küsimused, emotsionaalsed, suhtedraamad, seksuaalse orientatsiooni osas, temale vastuvõetavas vormis.*
- Infoleht, puhtalt tänasest õiguspraktikast lähtudes, mismoodi tänases õigussüsteemis saab teha. Notareid nii palju ka pole, infotrukis peaks koostama. Reimo Metsa juurde ka igaüks ei lähe.*
- Bioloogilist nõustamist, kes oleks kursis teemaga. Eestiseselt pole, pole teada, kas nimekirja on nõustajatest, terapeutidest, keda soovitada, kellega eelnevalt räägitud; kes positiivsed, neutraalsed.*
- ... vaja LGBT inimestele kohandatud tervishoiuteenused, ei mõisteta praegu, seksuaaltervis.*
- Perevägivald nõustamine, kapist väljatuleku grupid, psühhoteraapia, geikogukond vajab psühhoteraapiat.*
- Transinimeste probleem: infopuudus, oleks vaja oma nõustamiskeskust, nõuandekeskust.*
- Perearstidele koolitus, et oskaks suunata, kõik lülid peaks teadma, mida edasi teha; inimene teab, siis suunab edasi, nt Imre Rammul, psühhiaatri, endokrinoloogi juurde.*

## **2.5. LGBT temaatika kajastus meedias**

Meedia loob praegu eelkõige negatiivset kuvandit, kontseptuaalne lähenemine ja missioonitunne tihti puuduvad. Lugude avaldamine lehes taandub konkreetse isikule. LGBT temaatika ei peaks olema ühe huvigrupi erihuvi, vaid see peaks muutuma integreerituks ja loomuldasu käsitletavaks teemaks võimalikult paljudes formaatides, sh meedias. Piiri tõmbamine kommentaariumides sobiva-ebasobiva vahele raske.

- Meil surnuks vaikimine, ei anta nägu ja kuju; kui, siis luuakse skandaalne ja negatiivne kujutus.*
- Tihti puudub kontseptuaalne lähenemine. Et lehes lugu ilmub, taandub ühe konkreetse isikule, aga kui leht inimese informeerijana analüüsiks, mis nähtused ühiskonnas vajaks rõhutamist, lahtirääkimist, suunamist.*
- Tegelikult, et sel teemal infot jagada peaks olema kogu infovõrgustik, et ajalehed kirjutakse mitte peale surutult, vaid omaalgatuslikult.*
- Kõige paremini toimib integreerituse põhimõte, kui teemad jõuavad loomuldasu igasugustesse ajakirjanduslikesse formaatidesse, konverentsidele, telesse ja pikemas perspektiivis salliva ühiskonna loomine, lahterdamisest lahtisaamine, ja seda ka uurimuste tasandil. Kui on konkreetne probleem, tuleb uurida geikogukonnas ja seal kasutada. Mida rohkem tilgutatakse erinevaid sallivuse ja selle probleemistiku teemasid üldistesse formaatidesse, seda loomulikumalt hakatakse seda tundma.*

- *Ei saa olla ühtselt huvigruppi, kes infot jagab, peaks tulema erinevatelt huvitasanditelt.*
- *... retoorikat tuleb lihtsustada. Igas kontekstis: uuringutes, konverentsidel, õpikutes, kõnedes rõhutada, et oleme kõik inimesed, kõik panustame oma ühiskonda, ühiskond tekib koostöö tulemusena, peab väärtustama inimlikke probleeme ja lahendama koos, et lahterdamise mõttes saab koos üle, kui lahterdame, siis jäämegi lahterdamisse.*
- *Piiri tõmbamine raske, kust ebasobiv kommentaar.*

## 2.6. Koolitusvajadus

Inimõigused ja võrdne kohtlemine pole veel hiljaaegu olnud Eestis kohustuslik kursus. Ühiskonda läbiva teemana, tuleb LGBT temaatika osas harida ühiskonna erinevaid sihtgrupe kõrgeima seadusandliku võimu tasandilt üksikindiviidi tasandile välja, sh kõiki haridustasandeid kõrgharidusest eelkoolini. Teemat tuleb käsitleda läbivalt. Harivates ettevõtmistes kaasatakse koostööpartnereid nii Eestist kui välismaalt, sh õppematerjalide osas.

### ◆ **Koolitust on vaja väga laiale sihtgrupile: Riigikogu, valitsus, juhtkond ja arvamuslimidrid, juristid, haridussüsteem, perearstid, õed, meedia**

- *Veel hiljaaegu pole inimõigused, võrdne kohtlemine olnud (ülikoolis) kohustuslik kursus*
- *Tartu suuruses ülikoolis võiks olla üks õppejõud, kes on spetsialiseerunud näiteks ainult inimõigustele.*
- *Ametisse astuvad ministrid, riigikogu peaks saama koolitust. Takistused sissejuurdunud hoiakud, mida väga raske muuta.*
- *Juristid, enamik pole saanud soolise võrdõiguslikkuse seaduse ja võrdse kohtlemise seaduse koolitust, nt diskrimineerimisvaidlustega oleks inimesel parem minna kohe töövaidluskomisjoni, saada sealt kahju hüvitamist, õiguslikult siduv otsus jne, eriti arvestades, palju on tööinspeksioonis inimesi ...*
- *(Meediakoolitus) Vaja koolitust teha, taustakoolitust, vaja lahti rääkida kogu valdkond, põhimõttelises vormis, vaja teha terminoloogiakoolitust, vastutustunde koolitust, et hakkaks toimetajad ja ajakirjanikud aru saama, et nemad on ühiskonna mudeli tervikliku toimimise jaoks.*
- *Juhtkonna ja arvamuslimidrite harimine oluline.*
- *Haridussüsteemis peaks tulema uskumus, poliitikud ja sotsiaalteadlased käivad koos, õpetajad jne.*
- *Valikkursus peaks olema teaduskondadevaheline. Ülikoolis queer studies.*
- *Hariduses arvan, et peaks olema läbivalt.*
- *Perearstidele koolitus, et oskaks suunata, kõik lülid peaks teadma, mida edasi teha.*
- *... vaja koolitust, ka õdedele, kes ka absoluutselt midagi ei tea. Arstid midagi ehk teavad.*
- *... koolitajaid leida pole keeruline, aga vahendeid koolitajate tasustamiseks.*

## 2.7. Arengusuundumused

1990. alguses prevaleeris Eestis ühiskonna vabanemise, vabaduse atmosfäär ja diskursus. Ühiskonna suhtumine oli tolerantsem, tundus huvitav ja suhtuti heatahtliku uudishimuga.

1990ndate keskel tekkisid rõhutatud individualism, orientatsioon materiaalsetele väärtusele, leidis aset kiire majanduslik kihistumine, elujõudu said traditsioonilised sugudevahelised suhted, mis vajutas pitseri ka suhtumises seksuaalvähemustesse. 2000ndatel teatud tardumine, tagasimine. Viimastel aastatel positiivsed arengud seoses ka nt Erinevus rikastab projektiga.

*90ndate alguses, kui vabadus tuli, ühiskonna suhtumine oli tolerantsem, tundus huvitav ja suhtuti heatahtliku uudishimuga.*

Positiivsete teetähistena kogu LGBT konteksti arengus tuuakse välja:

- ◆ **Võrdse kohtlemise seaduse jõustumine 2009. aasta jaanuaris; soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku nähtavaks muutumine**
  - *Uus soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik nähtavam ... kes aktiivsed kogukonnas, teavad.*
- ◆ **Seksuaalvähemuste Kaitse Ühingu loomine, mis tegeleb LGBT kogukonna õiguste eest seismisega ja nende kaitsmisega<sup>44</sup>**

*Pöördumised õiguskantsleri poole palvega kontrollida, kas põhiseaduse ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu 29.04.2004 direktiiviga 2004/38/EÜ on kooskõlas perekonnaseaduse §10 punkt 1, mille kohaselt on abielu tühine, kui abielus on samast soost isikud. Õiguskantsleri seisukoht: Õiguskantsler Indrek Teder on seisukohal, et perekonnaseaduse säte, mille kohaselt on samasooliste isikute vahel sõlmitud abielu tühine, on kooskõlas põhiseadusega. Eesti riigil ei ole põhiseadusest ega rahvusvahelisest õigusest tulenevat kohustust võimaldada oma riigisisese õigusega samasooliste isikute vahel abielu sõlmida. Küll aga on õiguskantsleri hinnangul põhiseadusega vastuolus olukord, kus riik ei ole loonud samasooliste isikute püsiva kooselu reguleerimiseks õiguslikku raamistikku. Õiguskantsler pöördus täna justiitsministri poole märgukirjaga, soovitudes algatada samasooliste isikute partnerlussuhteid reguleeriv seaduseelnõu.*

Kogukonna enda liikmed löövad kaasa seadusloomes.<sup>45</sup>

*Justiitsministeerium (JM) avaldas 2009.a suvel mitteabielulise kooselu ja selle õigusliku regulatsiooni analüüsi, edastades selle arvamuste avaldamiseks ja ettepanekute tegemiseks erinevatele asutustele ja organisatsioonidele, sealhulgas ka parlamendierakondadele. Lisaks esitas JM avaliku üleskutse pressiteates, paludes 1. detsembriks 2009.a ministeeriumile esitada ettepanekud ja mõtted selle kohta, kas ja kuidas tuleks kujundada mitteabielulise kooselu õiguslik regulatsioon tulevikus. Kirju laekus sel teemal kokku üle 40 ning arvamust avaldas koos kogutud allkirjadega ligikaudu 8000 inimest.*

<sup>44</sup>[http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/NORMIKONTROLLI\\_MENETLUSED/Margukirjad/2011/M\\_rgukiri\\_Justiitsministeerium\\_\\_partnerlussuhted\\_.pdf](http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/NORMIKONTROLLI_MENETLUSED/Margukirjad/2011/M_rgukiri_Justiitsministeerium__partnerlussuhted_.pdf)

<sup>45</sup> <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50960/Kokkuv%F5te+mitteabielulise+kooseluga+seotud+ettepanekutest.pdf>

*Erinevad geiühendused on muuhulgas tähelepanu juhtinud ka asjaolule, et erisooliste isikute jaoks partnerluse registreerimise võimaldamine aitaks lahendada sotsiaaltoetuste saajate ringi määratlemisega seonduvaid aktuaalseid probleeme (näiteks hukkunud sõdurite juhtumid).*

- ◆ **Uus soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise volinik nähtavam ...**
  - *kes aktiivsed kogukonnas, teavad.*
- ◆ **41 avaliku elu tegelase pöördumine, millega toetatakse Eesti sallivamaks muutumist, LGBT inimeste õigusi ning partnerlusseadust.**
- ◆ **LGBT kogukonna info- ja suhtluskanalite kasv (LGBT portaalid ja foorumid, nt HMSX, jututoad, nõustamisportaalid, facebook, blogid).**
- ◆ **Erinevus rikastab projekt, Postimees, Eesti Päevaleht avaldatud materjalid.**
- ◆ **OMA keskuse loomine: LGBT (lesbi, gei, bi, trans) info- ja tegevuskeskus.**
- ◆ **LGBT kogukonna liikmete, MTÜde kaasalöömine LGBT alastes harivates ettevõtmistes.**
  - *Koolitajaid leida pole keeruline, aga vahendeid koolitajate tasustamiseks.*
- ◆ **LGBT temaatika on jõudnud bakalaureuse- ja magistratöösse ja teadusartiklitesse.**

(Vt eraldi seni kaitstud diplomi-, bakalaureuse ja magistratööde osa aruandes).

- *Samasooliste isikute välismaal sõlmitud abielude tunnustamine Eestis (magistratöö, valmimisel tuleb R.Mets juhendaja)*
- ◆ **Riigiasutuste kaasatulemine LGBT temaatikaga ja toetus.**
  - *Sotsiaalministeeriumi asekancler Riho Rahuoja sõnavõtt Vilniuses Pride paraadil*
  - *Välisministeerium teeb palju ja head, igal pool toetavad, see on mis väljapoole läheb. Kui riiklik poliitika ühtiks välispoliitilise sammuga.*
- ◆ **Teadlikkus ja tolerants kasvavad.**
  - *Optimistlik, tolerants kasvab, suvel (2011) toimus oluline murrang, kui 41 avaliku elu tegelast kirjutas alla. See oli esimene kord Eestis, kui seda tehti. Praegu justiti hakkab koostama kooselu partnerlusseadust.*
  - *Võrreldes ajaga, mil ülikooli tulid 1999, suur edasimineku, õppejõud, kes algul eitasid, juba räägivad.*
  - *(Meestearsti) Punabit näen olulise inimesena, alguses võttis sõna, oli väga radikaalne, Viimastel aastatel muutus toimunud, saab asja.*
- ◆ **Eetikakoodeks, seal alguses kohe, 2 kuud tagasi, kuidas ajakirjanik ega fotograaf ei tohi kujutada neid ja neid sotsiaalseid gruppe stereotüüpse kuvandiga, hea, et see sees on.**
- ◆ **Kunsti valdkonnas just viimasel ajal nagu läbimurre, seksuaalorientatsiooni teemalised näitused, ümarlauad.**

Kokkuvõtteks jäi intervjuudest kõlama kaks olulist mõtet:

- *Lõppkokkuvõttes riiklik ambitsioon, kuhu positsioneerime, kas tahame olla inimõigusi austav riik, millise tee valime, selles mõttes riiklik küsimus.*
- *Igas kontekstis: uuringutes, konverentsidel, õpikutes, kõnedes rõhutada, et oleme kõik inimesed, kõik panustame oma ühiskonda, ühiskond tekib koostöö tulemusena, peab väärtustama inimlikke probleeme ja lahendama koos, et lahterdamise mõttes saab koos üle, kui lahterdame, siis jäämegi lahterdamisse.*

## III PEATÜKK. Kokkuvõte ja soovitused edasisteks uuringuteks ja seireandmete kogumiseks

Tööjõu vaba liikumise tingimustes on inimeste tööjõuressursi otstarbekamast ärakasutamisest ja kõigi liikmesriikide elanike võrdsest kohtlemisest huvitatud EL institutsioonid.

Selleks, et tagada kõigi liikmesriikide elanike võrdne kaitstus diskrimineerimise eest muuhulgas ka seksuaalse orientatsiooni alusel, on olulised nii Euroopa Komisjoni kui muude institutsioonide poolt käivitatud seirearuanded, mis analüüsivad ja võrdlevad nii õigusnorme kui demokraatia arengut liikmesriikides. Eesti olukorra kirjeldamiseks ja jälgimiseks on tähenduslikud nii Eurobaromeetri kui Euroopa Sotsiaaluuringu tulemused. Kahjuks puudub siiani neid üldistav ja arengut ning muutusi väljatoov analüüs LGBT inimestega seotud teemade, aga ka erinevuste suhtes sallivuse arengu aspektist.

### 3.1. Uurimuste üldiseloostus

Eesti LGBT teemalistes uuringutes võib eristada tellitud riikliku programmi juurde kuuluvaid uurimusi (AIDS-i, HIV ennetusprogramm, 2007.a. Võrdsete võimaluste aasta programm), rahvusvahelistes projektides osalenud Eesti uurijate analüüse, valitsusasutuste algatatud poliitikaanalüüse, Eesti aruandeid vähemusgruppide olukorra kohta ning uurijate juhendatud üliõpilastöid.

Magistri- ja bakalaureusetöid on enim tehtud Tartu ülikooli õigusteaduskonna, ja sotsiaalteaduskonna õppejõudude ja Tallinna ülikooli sotsiaalteaduskonna õppejõudude juhendamisel. Tervise arengu instituudil on juhtiv roll seksuaalkäitumuslike uuringute tegemisel.

Õigusteaduslikud uurimused keskenduvad juriidilise probleemi või küsimuse lahendamisele seoses LGBT inimeste inim- ja põhiõiguste realiseerumise ja kaitstusega. Töodes lähtutakse õigusteaduslikest allikatest ja õigusaktidest, kohtulahenditest, Euroopa õigusest ja muudest rahvusvahelistest lepingutest, vähesel määral kasutades ka sotsiaaluuringute andmeid. Teemad keskenduvad küll Eestile, kuid analüüs esitatakse võrdlevas perspektiivis, kas teiste riikide õigusega või ajalooliselt. Üks sisekaitseakadeemia töö aga näiteks puudutab homoseksuaalidest vangide olukorda ja seksuaalset ahistamist.

Õigus- ja sotsiaalteaduste puutekohaks on elanikkonna õigusteadlikkuse küsimused – seda on uuritud nii Justiitsministeeriumi poolt tellitud uuringutes kui ka Sotsiaalministeeriumi poolt tellitud uurimuses, millega püüti välja selgitada diskrimineerimise tajumine eri alustel.

Enamuse sotsiaalteaduslike käsitluste puhul on jäänud inim- ja põhiõiguste küsimused tahaplaanile. Pigem on lähtutud arusaamadest, et LGBT inimeste tajutud tõrjutus, ebasoosing ei tulene niivõrd indiviidi eripärast kuivõrd ühiskonna võimetusest pakkuda igale sotsiaalsele grupile turvalisust, vabadust marginaliseerimisest ja stigmatiseerimisest, vajalikke, sobivaid ja piisavaid teenuseid ning suutmatusest arvesse võtta LGBT inimeste vajadusi ja vältida otsest või kaudset diskrimineerimist.



Uuringud erinevad nii teadusparadigmade ja teoreetiliste maailmavaadete poolest (postpositivism, sotsiaalkonstruktivism jne), kasutatud teooriate rakendatuse poolest (nt. kriitiline teooria), kasutatud metodoloogiate aspektist (etnograafia, põhistatud teooria jne.) kui andmekogumis – ja töötlemise meetodite poolest (intervjuude läbiviimine, vaatlus, küsitlus, dokumentide analüüs jne).

Osad uuringutest on nn. longituuduuringud, mis võimaldavad jälgida arvamuste-hoiakute muutumist ajas, teised aga annavad kvantitatiivse või kvalitatiivse pildi mingist nähtusest teatud lühikesel ajaperioodil.

Euroopa sotsiaaluuringust ja eri maade andmete võrdleva analüüsiga seotud analüüsi – ja tõlgendusvõimaluste probleemidest on koostanud ülevaate Dagmar Kutsar ja see on avaldatud Sotsiaalministeeriumi Toimetiste sarjas.<sup>46</sup>

Kuna mitte kõik uuringud polnud kättesaadavad, annavad alljärgnevad üldistused ettekujutuse erinevatest uurimisprobleemide püstitusest ja käsitlusviisidest.

Osades uuringutes käsitletakse probleeme indiviidi tasandilt – LGBT inimeste või nende lähemasse sotsiaalsesse keskkonda kuuluvate isikute tegevuspiirangute ja/või psüühiliste üleelamiste aspektist. Teistes keskendutakse lisaks indiviidile ka ühiskonnapoolsetele takistustele, vaadeldakse LGBT probleeme kitsamas või laiemas sotsiaalses keskkonnas (kodus, sõjaväes) või kirjeldades avalikkuse hoiakuid ja eelarvamusi.

Mõned uuringud põhinevad teoreetilisele kirjandusele, aga enamike puhul on kogutud ka uusi algandmeid. Selgelt eristuvad kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed lähenemisviisid.

Kvantitatiivsete uurimuste valimite suurus mõjutab eelkõige seda, kuivõrd ulatuslikke järeldusi võib uuringutele toetudes teha.

Kõik rahvusvaheliselt koordineeritud küsitlused ja riigiasutuste tellitud küsitlused on representatiivsed (vastajaid 1000 või enam). Muudes kvantitatiivsetest uuringutes on valimid varieeruvad. (Vt. tabel).

*Tabel 3.1. Kvantitatiivsete sotsiaaluuringute valimid*

Autor	Aasta	Valim	Märkused
<b>Avaliku arvamuse uuringud</b>			
Haavio-Mannila, H.jt.	2003	1031	
Lagerpetz, M.jt.	2007	1208	
Järviste, L. jt.	2008	1517	
Sats, M.	2004	260	Mag.(suhtumine transinimestesse)
Vahe, K.	2000-2001	271 heteroseks., 68 homoseks.	Homofobia standardmõõdikud

<sup>46</sup> Eesti Euroopa võrdluses. Toim. Ainsaar, M., Kutsar, D. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr.3, 2008. <http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2008/03.pdf>

Autor	Aasta	Valim	Märkused
<b>LGBT kogukonna uuringud</b>			
EMIS	2004 2005 2007	500 – 600	MSM (meestega seksivad mehed)
Tripathi, A. jt	2009	79	MSM
Johnston, L. jt.	2004 2005 2007	193 146 238	MSM
Lõhmus, L.	2007	361	Gei portaale külastavad mehed
Lõhmus, L. jt	2006	53	Gei ja lesbi infokeskuse (GLIK) külastajad
Kotter, L.	2002	295 m, 142 n	Sh. 28% mees- ja 38% naisvastajatest biseksuaalsed
Pesti, P.	2001	114 m, 35 n	
<b>Eesti terviseuuring</b>			
Liivlaid, H.	1996 2006	2131 m, 2589 n 3111 m, 3323 n	Küsimus: Seksuaalvahekorra esinemine samasoolise isikuga
<b>Meediaanalüüs</b>			
Lamp, D	2005	89 artiklit	Lisaks 9 artikli kvalitatiivne analüüs

Kvalitatiivsete uuringute puhul pole valimi suurus niivõrd oluline, sest valdavalt on eesmärgiks püüda aru saada või interpreteerida nähtust selles tähenduste süsteemis, mis inimesed ise sellele omistavad. Uurimisprobleemide keskmis on tähendused, mida individid ja grupid omistavad sotsiaalsele või inimlikule probleemile. Alandmete kogumise üheks kriteeriumiks on see, kui iga järgmine intervjuu või analüüsitav tekst ei lisa uusi aspekte, nägemisviise jms. Liikumine üksikult üldisele lubab välja tuua ka ühiskonna probleeme paiemalt.

*Tabel 3.2. Kvalitatiivsete uuringute valimid<sup>47</sup>*

Autor	Aasta	Valim	Märkused
<b>LGBT inimeste identiteedi, diskrimineerimiskogemuste ja nende lähedaste uuringud</b>			

<sup>47</sup> Arvandmed on toodud vaid nende uurimuste puhul, kus need on olnud kättesaadavad elektrooniliselt referaatide või täistekstide põhjal.

Autor	Aasta	Valim	Märkused
Strömpl, J. jt.	2007	30	Endid homoseksuaalsetena identifitseerivad inimesed
Kütt, P.	2011	4	(Mag) intervjueritud homoseksuaalsete poiste emad
Kütt, P.	2007	5	(Bak) geid vanuses 23-27
Kalde, A.	2005	9	(Bak) geid
Uibo, R.	2010	6	3 heteroseksuaalset ja 3 homoseksuaalset ajateenijat
Tamm, A.	2010	7	4 geid, 2 lesbit, 1 biseksuaal

Eesti LGBT kogukonna probleeme valgustavaid uurimusi on suhteliselt vähe, aga siiski väärivad tähelepanu põhjaliku teoreetilise tausta esitamise tõttu K.Vahe homofoobia uuring, LGBT inimeste endi nägemuse põhjaliku kajastamise poolest L.Kotteri küsitlusandmed. Kuna käsitlused ja teemad on erinevad, pole erinevate õliõpilastööde käigus saadud statistilised küsitlusandmed vahetult võrreldavad, võib nendele toetudes tõlgendada muutusi hoiakutes, mis ilmnevad rahvusvahelistes uuringutes.

Rakendusliku suunaga tudengitöödest on oluline välja tuua esimene teenuste kvaliteeti ja transseksuaalsete patsientide diskrimineerimise vältimist käsitlev töö (K.Sikk, Tartu Tervishoiu kõrgkool).

### 3.2. Teemavaldkonnad ja lüngad

Peamiste õiguslike probleemidena on viimasel aastakümnel rahvusvaheliselt (EL tasandil) tõstatatud mittediskrimineerimise küsimused, sh. samasooliste peresuhted, mis on seotud piiriüleste õigussuhetega, samasooliste suhte legaliseerimise, lapsendamise, pärimise, perekonnaõiguse ning soovahtusega.

See peegeldub ka õigusteaduslike uurimuste ja üliõpilastööde temaatikas – teemat käsitlevad otseselt 4 magistri- ja 4 bakalaureusetöö autorit. Ka üks Justiitsministeeriumi analüüs on keskendunud mitteabiellulise kooselu õiguslikule reguleerimisele. Viimase puhul on positiivne, et õiguslikule analüüsile on lisatud ka andmeid sotsiaaluuringutest, aga autori kokkuvõtte ei lähtu mitte niivõrd inimõiguste kaitstuse aspektist kuivõrd ideoloogilis-emotsionaalsest seisukohast, mis oletab, et enne seadusnorme peaksid kehtima tavanormid. Nii ongi järeldus sõnastatud: "... ei saa väita, et ühiskond oleks valmis samasooliste paaride partnerlussuhteid seadustama".

Sama teemat on käsitletud nii sotsiaalpoliitika kui ka avaliku arvamuse aspektist. Nii näiteks mõõdetakse sallivust ja väärtushoiakuid sageli läbi suhtumise homoseksuaalsetesse inimestesse ja/või nende kooselu ametlikult tunnustamisele.

See on ka üheks selliseks näitajaks, millega võrreldakse ühiskonnas valdavat mentaliteeti rahvusvahelistes uuringutes.

2011. aasta seisuga on valdavas enamuses tööd, milles selgitatakse välja ühiskonna suhtumist, kultuuris kehtivaid norme ja väärtusi, käitumistavasid, tunduvalt vähem on analüüsitud diskursusi ja tekste, mis hoiakuid peegeldavad ja domineeriva grupi poolt sätestatud võimusuhteid taastoodavad. LGBT inimeste identiteeti ja selle kujunemise sotsiaalpsühholoogilisi aspekte puudutavad üksikud uurijad.

Võrdlus rahvusvaheliselt aktuaalsemate uurimisteemadega on pilt kurvastav. Vähemalt esialgu tundub, et kuna soouuringute traditsioon puudub, ei ole ühtegi käsitlust, mis avaks heteroseksuaalsuse ülemvõimu ja allutatud gruppide sildistamise, marginaliseerimise, ideoloogilisi mehhanisme ja võtteid, aitaks selgitada seda, kuidas ja miks näiteks LGBT inimesed peavad oma eraelu kaitsmiseks selle avalikkuse ette tooma, aga teised mitte, või seda, et pole olemas kindlapiirilist kriteeriume homoseksuaalsuse kategooria määratlemiseks. Puuduvad haridussüsteemis läbiviidud uuringud – seega kõige kriitilisem eluperiood nii laste kui nende vanemate, õpetajate ja kasvatajate seisukohalt on täiesti käsitlemata. Samas on näiteks paljudes muudes maades tähelepanu pööratud just sellelaadsetele küsimustele, seksuaalse identiteedi väljakujunemise kriitilisemale perioodile.

Kuigi Eesti raamatukogude fondidesse pole kuigi palju teaduslikke väljaandeid LGBT teemadel kogutud (näiteks Eesti Naisuurimus- ja teabekeskuse raamatukogus on kümnekond nimetust 1990-test aastatest), on võimalik kasutada infoühiskonna saavutusi.

Teoreetilisi lähtekohti ja probleemiasetusi leiavad kaasajal uurijad arvukatest andmebaasidest ja avatud juurdepääsuga ajakirjadest. Allpool toodud tabel näitlikustab enamkasutatavates andmebaasides peegeldatud uuringute arvu.

Tabel 3.3.

Andmebaas	Veebiaadress	Viidete arv märksõnaotsingul				
		LGBT	Seksuaalidentiteet	Homofobia	sugu	Homoseksuaalsus
ERIC: Educational Resource Information Center	<a href="http://www.eric.ed.gov/">http://www.eric.ed.gov/</a>	295	1973	712	38705	3226
IngentaConnect	<a href="http://www.ingentaconnect.com/">http://www.ingentaconnect.com/</a>	194	1828	316	52986	1643
SpringerLink	<a href="http://www.springerlink.com/">http://www.springerlink.com/</a>	216	7375	762	187325	1750

Uuringute teoreetilisteks lähtekohtadeks ja uurimisülesannete püstitamiseks saab taustandmeid arvukatest LGBT inimeste teemadele spetsialiseerunud riiklikest ja valitsusvälistest uurimisinstiitutsioonidest. Neist leiab nii uuringute disainimiseks vajalikke kontseptuaalseid mudeleid kui ka konkreetseid näidisküsimustikke.

Suurbritannia andmebaas Intute ([www.intute.ac.uk](http://www.intute.ac.uk)) näiteks viitab 37-le organisatsioonile, mis tegelevad LGBT valdkondade küsimustega. Suurbritannia seksuaaltervise uuringutele spetsialiseerunud uurimisgrupi SIGMA poolt on väljatöötatud küsimustikud nii kõigi LGBT inimeste kohta (<http://www.sigmaresearch.org.uk/quests/lgbt>), geide olukorra kohta (<http://www.sigmaresearch.org.uk/quests/gay>) kui ka lesbide kohta (<http://www.sigmaresearch.org.uk/quests/lesbians>).

Nagu kõiki inimesi, puudutavad homoseksuaalseid inimesi kõik sotsiaal-kultuurilised erinevused: vanus, sugu, sotsiaal-majanduslik olukord, etniline ja kultuuriline taust, elukoht ja vahetu elukeskkond.

Uuringutes on küll sooaspekti arvestatud (nais-ja meessoost vastajate hoiakute erinevused jms), aga sageli käsitletakse LGBT inimesi homogeense grupina, kuigi sugu kui ühiskonna põhikategooria mängib olulist rolli ka siin. Homoseksuaalsus ei ole nii oluline erinevus, et sellest tulenevad barjäärid varjutavad kõik muud. Geide ja lesbide suhteski mõjutab kehtiv sooideoloogia – naiste ja tütarlaste suhtes kehtivad teistsugused ühiskonnapoolsed ootused kui poiste ja meeste suhtes. Samuti kehtivad ühiskonnas arusaamad sellest, millist staatust ja rolli peetakse homoseksuaalsele naisele, millist homoseksuaalsele mehele sobivaks.

See suunabki erinevale käitumisele, mis omakorda süvendab erinevusi ning ebavõrdset staatust nii ühiskonnas kui ka LGBT inimeste endi hulgas.

### **3.3. Edasised vajalikud uurimissuunad ning teemad**

Mida demokraatlikum on süsteem ja mida rohkem on informatsiooni, teadmisi, seda enam aktsepteeritakse ja väärtustatakse individuaalsust, erilisust, erivajadusi ning kasvab tolerantsus erinevuste suhtes.

Eestis on vaja käivitada LGBT vähemusgruppi toetavad uuringud, mis lähtuksid selgelt eesmärgistatud programmist, mille raames finantseeritakse Eesti-keskseid sotsiaalse sallivuse alaseid uurimistöid. Teadusprogramm tagaks erinevuste tunnustamise alase arendustöö teadusliku põhjendatuse, samuti selle vastavuse õigusliku ja sotsiaalse regulatsiooni parematele kogemusele. Programmi raames tuleb interdistsiplinaarse töögrupi poolt muuhulgas kavandada ka kaasaegne monitooringusüsteem, milles kasutatavad näitajad ja indikaatorid oleksid vastavuses rahvusvaheliselt kasutatavate näitajate ja indikaatoritega. Sama oluline on välja selgitada erinevate registrite, administratiivsete andmekogumite ja riiklike vaatluste võimalused vajalike andmete kogumiseks vähemusgruppide kohta.

Kui praegu näiteks toimivad vähemusrahvuste integratsiooniprogrammi raames monitooringud, mis on suunatud rahvusvähemuste integreerimisele ja näiteks muutusi kehtivas sooideoloogias jälgitakse soolise võrdõiguslikkuse perioodilise monitooringuga, siis seksuaalvähemuste nagu ka muude vähemuste kohta sellised mehhanismid puuduvad.

Selleks, et toimuksid sügavamad kultuurinihked, on vaja käivitada vastavad programmid.

Programmi väljatöötamine seksuaalvähemuste olukorra ja avaliku arvamuse (sh. arvamusiidrite seisukohtade) muutmisele peab toetuma alusuuringule, mille raames

- määratletakse seksuaalvähemuste olukorda ja nende inimõiguste kaitstust kõige enam mõjutavad eluvaldkonnad,
- hinnatakse, milliseid andmeid antud valdkonnast on seni kogutud ja/või kogutakse, kas siis rahvusvaheliselt, siseriiklikult või mõnel muul viisil,
- tehakse kindlaks need põhinäitajad ja uurimisviisid, mis aitaksid täita teadmistevajakud ning võimaldaksid jälgida nii sotsiaalseid protsesse (sallivuse, tolerantsuse suurenemist) kui sihtrühmadele suunatud projektide, tegevuste tulemusi (koolitused ametnikele, LGBT inimestega kokkupuutuvaltele isikutele jms),
- tehakse ettepanekud põhimõtteliste konkreetsete uuringute kohta, mida saaks pakkuda uurimisteemadena (ja rahastada) Eesti ülikoolidele ja uurimisasustustele.

Ühelt poolt on teatud andmeid vaja rahvusvaheliseks aruandluseks, aga teiselt poolt siseriiklike poliitikate väljatöötamiseks. Uurimusi on vaja nii LGBT kogukonna probleemide tunnetamiseks kui avalikkuse teavitamiseks.

Poliitikate väljatöötamiseks on vaja nii õiguslikke analüüse, fooniuuringuid ja monitooringuid diskrimineerimise tuvastamiseks, hoiakute muutumise mõõtmiseks, poliitikameetmete hindamiseks.

Allpool on toodud esialgne nägemus eri tüüpi ja erinevate eesmärkidega uuringuteemadest.

#### 1. Õiguslik analüüs

- Õigusaktide ja õigusaktide mõjude analüüs (perekonnaõigus, lapsendamine, perekondade ühendamine, teiste riikide abielutunnistuste tunnistamine, võrdse kohtlemise normide rakendusala, vihakuriteod kriminaalõiguses jne),
- Institutsioonidest tuleneva ebavõrdse kohtlemise väljaselgitamine – juhtumianalüüs (avaliku, era- ja kolmanda sektori organisatsioonid, kirik jne),
- Teadlikkus LGBT inimeste õigustest, nende kaitstusest riigikogu, valitsuse ja KOVide volikogude liikmete hulgas,
- Riiklike vaatlusi, administratiivstatistikat jms reguleerivate normide analüüs.

#### 2. Avaliku arvamuse uuringud

- Õigusteadlikkus põhiõigustest,
- Hoiakutest LGBT inimeste suhtes (tolerants ja sallivus),
- Hoiakud LGBT (ja teiste vähemusgruppide) inimeste põhiõiguste suhtes.

#### 3. Teadlikkus LGBT inimeste olukorrast ja vajadustest läbi sihtgruppide uurimise – lapsevanemad, ametnikud, haridustöötajad, meditsiinitöötajad, sotsiaaltöötajad, juristid, politseinikud, sõjaväelased, meediatöötajad, avaliku arvamuse liidrid jt).

#### 4. Uuringud LGBT inimeste olukorrast (läbi LGBT inimeste küsitlemise)

- Perekonna- ja paarisuhetes (laste ja vanemate suhted, vägivald jms),
- Haridussüsteemis,
- Tööl ja töökollektiivis,
- Kaitseväes,
- Kirikus,
- Tervishoiuasutustes,
- Kaitseväeteenistuses,
- Kultuuri- ja spordiasutustes,

- Riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustes,
- Kolmanda sektori organisatsioonides.

Uurimuste tulemusena peaks selguma teenuste vajadus ja juurdepääs neile.

5. Meedia (kirjutav, audio-visuaalne ja elektrooniline) ja avaliku arvamuse kujundajate poolt edastatava diskursuse ning interaktiivses meedias, sotsiaalmeedias kajastuvate arvamuste ja hoiakute uurimine.

Kuna binaarse soosüsteemi ideoloogia läbib kõiki gruppe ja sotsiaalse ühiskonna tasandeid, on oluline arvestada soolise aspekti ning mitmese diskrimineerimise kontseptsiooniga.

## Kokkuvõte

Ühiskonna väärtused, arusaamad ei muutu kiiresti. Aga nende muutuste suunamiseks ja seireks on vaja välja töötada selged lähtekohad ja indikaatorid, mis oleksid ühtlasi tagasisideks ka laiemale elanikkonnale. Pidev avalikkuse vastuseisu rõhutamine ja väljatoomine muudab hoiakuid vähem kui positiivsete arengute tutvustamine. Seksuaalvähemuste teema on raskesti uuritav selle sotsiaalse grupi sunnitud nähtamatuse tõttu. Avades barjääride põhjuseid, näidates konkreetseid õiguslikke ja sotsiaalseid situatsioone on uuringud ainsaks vahendiks, millele toetudes saab välja töötada ja rakendada vajalikke poliitikaid. Probleemid peituvad eelkõige ühiskonnas ja tahtmatutes neid näha ja analüüsida.

Sotsiaalseid probleeme saab avada ja käsitleda kui analüüsida LGBT inimeste (kogukonna) ja ühiskonna ning selle teiste gruppide suhtumuslike takistuste vastasmõju tulemit, mis piirab kõigi inimeste täielikku ja tõhusat osalemist ühiskonnaelus.

Suhtumine LGBT inimestesse ja homoseksuaalsuse käsitlemine on kujunenud ühiskondlike suhete ajaloos ning on muudetav mitte ainult õigusnormide abil, aga ka hariduse, valitsuse, poliitika, meediapiltide ja arvamussliidrite poolt. Selleks on vaja teaduslikke teadmisi.

Eesti akadeemilist ressursi arvestades on igal juhul otstarbekam senisest enam vahendada teistes riikides läbiviidud longituuduuringuid (homoperede mõjust nendes peredes kasvanud lastele, vaimse tervisega seotud probleemidest, suitsiidiriskidest) ja kitsamaid sotsiaal-psühholoogilisi küsimusi identiteedi kujunemisest).

Uute teadusuuringute ja üliõpilastööde taseme tagamiseks on oluline vastavateemalise kirjanduse komplekteerimine teadusraamatukogudesse. Sama oluline on kokku koguda seniste tööde paremik ja teha see autorite nõusolekul kättesaadavaks laiemale lugejateringile.

Senisest enam on vaja püstitada uurimisküsimusi kultuurilistest, eelkõige reklaami ja meedia poolt edastatavatest kuvanditest. See, kuidas millestki räägitakse, mõjutab ühtlasi seda, kuidas kujuneb homoseksuaalsete inimes(t)e identiteet ja nendele määratud koht ühiskonna hierarhiaredelil.

Kõik soovitusel, mida sisaldab 2002. a. koostatud ülevaade LGBT inimeste hoiakutest ja arvamustest, kehtivad ka 2011. aastal – seda kinnitavad ka intervjuude käigus kogutud arvamused.

Muutused, mida saab sihipäraste meetmetega saavutada, on pikaldased. Seksuaalvähemustega seotud hoiakud on seotud muutustega avalikus sfääris ja meedias ning koolis toimivas sotsialiseerimisprotsessis, neid saab mõjutada suurema teadlikkusega inimeste põhiõigustest, sh võrdsusest kui inimõiguste aluspõhimõttest. Sotsiaalne jätkusuutlikkus oleneb suurel määral sellest, kuivõrd on hinnatud ja väärtustatud inimressurss ning milliseid selgelt suunitletud poliitikaid ja pingutusi rakendatakse nii riigivõimu kui kolmanda sektori poolt. Et liikuda teadmispõhiste poliitikate poole, on vaja neid teadmisi koguda, luua ja vahendada.